

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ÂŞIK ÇELEBİ’NİN HADÎS-İ ERBAÎN
TERCÜMESİ
(İNCELEME-TENKİTLİ METİN)**

Yüksek Lisans Tezi

Bünyamin AKDAĞ

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Erzincan 2019

TEZ BİLDİRİMİ

Âşık Çelebi'nin Hadîs-i Erbaîn Tercümesi (İnceleme-Tenkitli Metin) isimli "Yüksek Lisans" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Bünyamin AKDAĞ

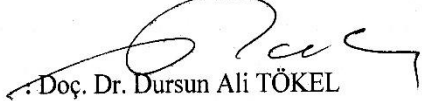
TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu alışma, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında jürimiz tarafından **Yüksek Lisans** Tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA

Jüri : Prof. Dr. Turgut KARABEY

Jüri : Doç. Dr. Dursun Ali TÖKEL

ÂŞIK ÇELEBİ'NİN HADİS-İ ERBAİN TERCÜMESİ (İNCELEME-TENKİTLİ METİN)

Bünyamin AKDAĞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve
Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2019

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Bülent Şıgva

ÖZET

İslamî toplumlar içerisinde peygamber sevgisi, Hz. Muhammed (a.s.) çevresinde bir takım edebî türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Bu türler içerisinde yer alan hadis-i erbaîn türü, hem Arap ve Fars hem de Türk edebiyatında şairler ve yazarlar tarafından manzum ve mensur tarzda çokça ele alınmıştır. Âşık Çelebi de bu türde eser veren kişilerden biridir. Onun bu eseri üzerine yapılmış çalışmalar mevcut olup kısmî ve eksik bilgiler içermektedir. Bu tezde hem Âşık Çelebi'nin Hadis-i Erbaîn Tercümesi'nin tenkitli metni hazırlanmış hem de daha önce yapılmış olan çalışmalarda yapılan yanlışlıklara temas edilerek düzeltilmeye ve bilgi eksiklikleri giderilmeye çalışılmıştır. Tenkitli metin için beş yazma nüsha bir matbu nüsha kullanılarak en doğru şekle ulaşılmak istenmiştir. Eser beş bölümden meydana gelmektedir. Giriş olarak başlıklandırılan birinci bölümünde kırk hadis geleneğinin Arap, Fars ve Türk edebiyatındaki yeri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde Kemalpaşazâde ve Âşık Çelebi'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde, Âşık Çelebi'nin Hadis-i Erbaîn Tercümesi şekil ve muhteva bakımından değerlendirilmiştir. Dördüncü bölümde ise eserin tenkitli metnine yer verilmiştir. Sonuç kısmından sonra hadislerin eski yazımları ve Türkçe anlamları tablolaştırılarak çalışma sözlük ve kaynaklar kısımlarıyla tamamlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Âşık Çelebi, Hadis, Nazm, Kırk Hadis

**ÂŞIK ÇELEBİ'S TRANSLATION OF HADITH-I ERBAIN
(RESEARCH-REVIEWED TEXT)**

Bünyamin AKDAĞ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Institute of Social Sciences

Department of Turkish Language and Literature

M. A. Thesis, April 2019

Thesis Supervisor: Associate Professor Bülent ŞİĞVA

ABSTRACT

The love of prophet among Islamic societies has caused the emergence of a number of literary genres around Hz. Muhammad (a.s). The hadith-i erbaîn in these genres has been much discussed in verse and prose by poets and writers in both Arabic and Persian, and Turkish literature. Âşık Çelebi is also one of those who produced this kind of work. There are some studies on this work and it contains partial and incomplete information. In this thesis, the criticized text of the Hadith-i Erbaîn Translation of Âşık Çelebi was prepared and tried to correct the mistakes made in previous studies and fill the information deficiencies in it. For the criticized text, the most accurate form was requested to reach by using five writing copies and one printed copy. The work consists of five parts. In the first chapter titled as the introduction, it was given some information about the place of forty hadith tradition in Arabic, Persian and Turkish literature. In the second chapter, the life, literary personality and works of Kemalpaşazade and Âşık Çelebi were given. In the third chapter, the translation of Âşık Çelebi's Hadith-i Erbaîn was evaluated in terms of form and content. In the fourth chapter, the critical text of the work was given. After the conclusion, the old manuscripts of the hadiths and their meanings in Turkish were tabulated and the study was completed with the dictionary and resources sections.

Key Words: Âşık Çelebi, Hadith, Nazm, Forty Hadith

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ.....	I
TEZ KABUL TUTANAĞI.....	II
ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
I. GİRİŞ.....	1
A. Arap ve Fars Edebiyatında Kırk Hadis Geleneği.....	1
B. Türk Edebiyatında Kırk Hadis Geleneği.....	1
II. ŞARİH VE MÜTERCİMİN HAYATI, SANATI VE ESERLERİ.....	3
A. Kemalpaşazâde.....	3
1. Hayatı.....	3
2. İlmî ve Edebî Kişiliği.....	4
3. Eserleri.....	5
B. Âşık Çelebi.....	6
1. Hayatı.....	6
2. İlmî ve Edebî Kişiliği.....	8
3. Eserleri.....	8
III. ÂŞIK ÇELEBİ'NİN HADİS-İ ERBÂİN TERCÜMESİ.....	10
A. Şekil ve Muhteva Özellikleri.....	11
1. Şekil Özellikleri.....	11
a) Nazım Şekli.....	11
b) Vezin.....	11
c) Dil ve Üslup Özellikleri.....	13
2. Muhteva Özellikleri.....	14
B. Nüsha Tavsifleri.....	14
IV. TENKİTLİ METİN.....	19
V. SONUÇ.....	90

VI. EKLER	91
Ek 1:.....	91
Ek 2:.....	95
SÖZLÜK.....	100
KAYNAKLAR	136

KISALTMALAR

- Haz. : Hazırlayan
C. : Cilt
S. : Sayı
s. : Sayfa
(a.s) : Aleyhisselam
(a.) : Arapça
(f.) : Farsça
(t.) : Türkçe
Çev. : Çeviren
H. : Hicrî
mm. : Milimetre

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ا : ā

ى : ī

و : ū

ص : ṣ

ق : q

ض : d, z

غ : ğ

ح : h

خ : ḫ

ڭ : ŋ

ث : s

ط : ṭ

ظ : ḏ

ذ : z

ع : ʿ

ء : ʾ

ÖNSÖZ

Kırk hadis türü Türk edebiyatında çok fazla eser verilen türlerden biridir. Tezde çalışılan eser Âşık Çelebi'nin Kemalpaşazâde tarafından Arapça olarak yazılan iki kırk hadisi şerhi eserinden kırk hadisi seçerek hem Arapçadan Türkçeye tercüme ettiği hem de her hadis şerhinden sonra iki beyit ile manzum olarak şerhettiği Hadîs-i Erbaîn adlı eseridir. Çalışmamız giriş ve sonuç ile birlikte beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm olan giriş bölümünde Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında kırk hadis türüne kısaca değinildi. İkinci bölümde eserin şarihi Kemalpaşazâde ve mütercimi Âşık Çelebi'nin hayatları , sanatları ve eserleri ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde Hadîs-i Erbaîn eseriyle ilgili inceleme yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise eserin tenkitli metin çalışması yapılmıştır. Sonuç bölümünde ise çalışmamızda ulaştığımız bilgiler zikredilmiştir.

Yüksek lisans tezimi hazırlarken sürekli yanımda olan, bilgi ve tecrübesiyle beni sürekli doğruyu bulmaya yönlendiren danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Bülent ŞİĞVA'ya, tezimi hazırlarken zorlandığım yerlerde bana yardımını esirgemeyen Prof. Dr. Turgut KARABEY'e yüksek lisans sürecinde beni maddi ve manevi destekleyen Dr. Öğr. Üyesi Hüsrev AKIN'a, tezimde geçen Arapça ifadeleri okuma konusunda bana yardımını esirgemeyen kardeşim Ahmet Sait AKDAĞ ve arkadaşlarına çok teşekkür ediyorum.

I. GİRİŞ

A. Arap ve Fars Edebiyatında Kırk Hadis Geleneği

İslam dininde Müslümanlar için en güzel örnek ve Kur'an'dan sonra en önemli kaynak olan Hz. Muhammed'in sözlerinden kırk tanesini bir araya getiren eserlere kırk hadis denilmiştir. Bu eserlerde bir araya getirilen hadisler bir konu hakkında söylenmiş hadislerden veya birbirinden farklı konulardan seçilen hadislerden oluşabilir.

Âlim ve şairler; Hz. Muhammed'in şefaatine nail olma, cehennemden kurtulma, hayır dua almak, dostlarının bu konudaki isteğini yerine getirme, devlet büyüklüklerine iyi görünme, kendi zamanlarındaki problemler hakkında fikirlerini aktarma, ilgi duyulan bir konu hakkında bilgi verme, hastalıktan kurtulma, maddi nedenler ve geleneği taklit etme gibi nedenlerle kırk hadis kaleme alma ihtiyacı hissetmişlerdir.¹

Bu tür Arap edebiyatında ortaya çıkmıştır. Bu alan ile ilgili ilk eser h.181/797 yılında vefat ettiği bilinen Abdullah Marvazî tarafından kaleme alınmıştır. Arap edebiyatında yazılmış olan kırk hadislerin sayısı iki yüz elli ikidir. Bunların içinde en meşhuru ve çok fazla şerh edileni ise Muhyiddin Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref el-Nevevi'nin yazmış olduğu kırk hadistir. Abdülkadir Karahan Türk-İslam Edebiyatında Kırk Hadis adlı kitabında onun eserine Arapça yapılan şerhlerin sayısının elliye aştığını yazmıştır.²

İran edebiyatında ise ilk kırk hadis yazan kişi ise eserini 1107 yılında kaleme alan Muhammed b. Muhammed b. Alî al-Farâvî'dir. Bu edebiyatta yazılan kırk hadis eseri sayısı otuz sekizdir. En meşhur kırk hadis eserini kaleme alan kişi ise Molla Câmi'dir. Eserini 886/1481 yılında kaleme almıştır. Molla Câmi, eserindeki hadisleri anlaşılması ve ezberlenmesi kolay olan hadislerden seçmiştir. Eserini aruzun feilâtün/mefâilün/feilün kalıbıyla yazmıştır. Bu eser hem İran hem de Türk edebiyatında çok defa şerh edilmiştir. Bu eserin Türk edebiyatında bilinmesinin sebebi Ali Şir Nevâî ve Fuzûlî gibi şairlerin onu Türkçe şerh etmeleridir.

B. Türk Edebiyatında Kırk Hadis Geleneği

Türk edebiyatında İslamî edebiyat ürünleri içerisinde en fazla eser verilen tür kırk hadistir. Selahattin Yıldırım, Türk müelliflerin iki yüz yedi tane kırk hadis yazdığını dile getirmiş olmakla beraber bunların ne kadarının Türkçe yazmış olduğuna dair bir bilgi vermemiştir.³ İdris Söylemez, Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler adlı doktora tezinde Türkçe almış iki tane manzum kırk hadis eserinin var-

¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Abdülkadir Karahan, İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s.12-18.; Selahattin Yıldırım, Osmanlı'da Kırk Hadis, Çalışmaları 1, Osmanlı Hadis Araştırmaları, İstanbul 2000, s.19-31.

² Karahan, s. 55.

³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Selahattin Yıldırım, "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmalarının Yeri", Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler, 30 Nisan 1 Mayıs, Çankırı, 2011, s.139-152.

lığından on tane de manzum-mensur kırk hadisten bahsetmiştir.⁴ Yukarıda Arapça kırk hadislerin sayısının iki yüz elli iki olduğu zikredilmişti. İlim dilinin Arapça olarak kabul edilmesi sebebiyle sadece Araplar değil Fars ve Türk âlimler tarafından da bu dilde kırk hadisler yazılmıştır.⁵

Kırk hadis türünün Türk edebiyatındaki ilk örneği Mahmud b. Ali tarafından 759/1358 yılında kaleme alınan Nehcü'l-Ferâdis adlı eserdir. Eser, konuları birbirinden farklı dört baptan oluşturulmuş, her bapta ise on hadis yazılmıştır.

Türk edebiyatında en çok şerh edilen kırk hadis, Molla Câmî'nin yazmış olduğu kırk hadistir. Dokuz defa tercüme ve şerh edilmiştir. Bu eseri edebiyatımızda tercüme eden kişiler aynı zamanda edebiyatımızın seçkin kişileridir. Onun eserine şerh-tercüme yazan kişiler Alî Şîr Nevâî, Fuzûlî, Rihletî, Nâbî, Müfid, Münîf, S. İbrahim, Zühdi ve ismi bilinmeyen biridir. Bu dokuz kişi içinden Molla Câmî'nin eserinde kullandığı feilâtün/mefâilün/feilün vezninin dışında bir vezin kullanan tek kişi ise Müfid'dir.⁶

Nevevi'nin Arapça olarak kaleme almış olduğu kırk hadisi ise Türk edebiyatında dört defa şerh edilmiştir. Onun eserini tercüme-şerh edenler ise Süleyman Fazıl Efendi, Bursalı İsmail Hakkı, Ahmed Naîm ve İsmail Müfid'dir.

Diğer Arapça kırk hadis kaleme alan Muhammed b. Abî Bakr'ın eseri Hazinî ve Sadıkî tarafından iki defa, Kemalpaşazade'nin eseri Âşık Çelebi tarafından bir defa, Birgivi ve Akkermanî'nin ortak eseri ise Mustafa Cemî tarafından bir defa Türkçe olarak tercüme ve şerh edilmiştir.⁷

İdris Söylemez, doktora tezinde ele aldığı yetmiş iki kırk hadis eserinin elli dokuz tanesinde Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbının kullanıldığını belirtmiştir. Bu Molla Câmî'nin eserinde kullandığı aruz veznidir. Ayrıca bu türde yaygın olarak kullanılan şekil Molla Câmî'nin kırk hadisinde kullandığı kıt'a nazım şeklidir.⁸

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız: İdris Söylemez, *Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (inceleme-metin)*, (Danışman: Prof. Dr. Alim Yıldız), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s. 138-323, 2017.

⁵ Abdülkadir Karahan, "Tercüme Edebiyatından Nümuneler Üzerinde Çalışmalar: 2 - Türk Edebiyatında Arapçadan Nakledilmiş Kırk Hadis Tercüme ve Şerhleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 5, S. 5, 1953, s. 59-84.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Ahmet Sevgi, "Molla Câmî'nin Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümeleri", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 6, Konya 1999

⁷ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Abdülkadir Karahan, "Tercüme Edebiyatından Nümuneler Üzerinde Çalışmalar: 2 - Türk Edebiyatında Arapçadan Nakledilmiş Kırk Hadis Tercüme ve Şerhleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 5, S. 5, 1953, s. 59-84.

⁸ İdris Söylemez, *Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (inceleme-metin)*, (Danışman: Prof. Dr. Alim Yıldız), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017, s. 28.

II. ŞARİH VE MÜTERCİMİN

HAYATI, SANATI VE ESERLERİ

A. Kemalpaşazâde

1. Hayatı

Kemalpaşazâde Osmanlı'nın ulemâ ve şuarâsındandır. 3 Zilkade 873(15 Mayıs 1469) tarihinde dünyaya gelmiştir. İsmi tezkirelerde farklı şekilde geçmektedir. Meşâirü'ş-Şuarâ'da Ahmed Çelebi Kemâl Paşazâde, Heşt Behişt'te Mevlâna Müftî Ahmed Çelebî, Tezkiretü'ş-Şuarâ'da Kemâlpaşazâde Ahmed Çelebî, Şakâyıık-ı Numaniye ve Zeyilleri'nde Mevlânâ Şemseddîn Ahmed bin Süleyman bin Kemal Paşazâde şeklindedir. Şehzade II. Bayezid'e lalalık yapan büyükbabası Kemal Paşa'ya nispetle Kemalpaşazâde, Kemalpaşaoğlu veya İbn Kemal diye anılır. Kemalpaşazâde'nin annesi İran'dan gelip Tokat'a yerleşen Fatih Sultan Mehmed dönemi kazaskerlerinden Küpelioglu Muhyiddin Mehmed'in kızıdır.⁹ Kemalpaşazâde'nin nereli olduğu ile ilgili tezkirelerde farklı bilgiler mevcuttur. Sehî Bey, Heşt Behişt isimli tezkiresinde onu Edirneli olarak zikretmiştir.¹⁰ Edirne nüfusuna kayıtlı oluşuna dair diğer bilgi Taşkoprizâde'de mevcuttur.¹¹ Latîfi ise onun Tokat'ta doğduğunu ama Edirne'de büyüdüğünü ileri sürmüştür.¹²

Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra Amasya ulemâsından Arap dili ve edebiyatı, mantık ve Farsça öğrenimi gören Şemseddin Ahmed önce askerî sınıfa girmiştir. Altı bölük sipahisi olarak II. Bayezid'in seferlerine katılmıştır. Kendisinden naklen Taşkoprizâde, onun Sadrazam Çandarlı İbrâhim Paşa'nın bir meclisinde otuz akçe ile Filibe müderrisi olan Molla Lutfî, ünlü akıncı kumandanı Evrenesoğlu Ahmed'in üst tarafına oturunca ulemânın ümerâdan daha çok itibar gördüğüne kani olduğunu ve ilmiye sınıfına geçmeye karar verdiğini belirtir.¹³

Müderrisliğe ilk olarak Anadolu Kazaskeri Müeyyedzâde Abdurrahman'ın desteğiyle Edirne'deki Ali Bey Medresesi'nde başlayan Kemalpaşazâde daha sonra Üsküp'te ve İstanbul'da da müderrislik yapmıştır. Daha sonra Edirne Kadılığı ve ardından Anadolu Kazaskerliği görevine getirilmiştir. Bu sırada Yavuz Sultan Selim ile Mısır seferine katılmış ve seferden dönerken atının ayağından çıkan çamurun padişahın kaftanını kirletmesi üzerine Yavuz Sultan Selim'in "ulema ayağından sıçrayan çamurların medar-ı zînet ve bâis-i mefhamet" olacağını söyleyerek kaftanının ölümünden sonra sandukası üzerine örtülmesi vasiyetinde bulunduğu rivayet edilir.¹⁴

⁹ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238.

¹⁰ Sehî Bey, Heşt Behişt, haz. Mustafa İsen Akçağ, Ankara 1998, s. 97.

¹¹ Mecdî Mehmed Efendi, *Hadaiku'ş-Şukaik (Şakaik-ı Numaniye ve Zeyilleri)*, haz. Abdulkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 381.

¹² Latîfi, *Tezkiretü'ş-Şuarâ ve Tabsiratü'n-Nuzamâ(inceleme-Metin)*, haz. Rıdvan Canım, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara 2000, s. 159.

¹³ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238.

¹⁴ Şerafettin Turan, "Kemalpaşazâde", *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238.

Daha sonra Edirne’de ardından da İstanbul’da tekrar müderrislik görevine getirilmiştir. İstanbul’da Fatih Medresesi’nde müderrislik vazifesini yürütürken 932’de (1526) şeyhülislamlığa getirildi. 2 Şevval 940 (16 Nisan 1534) tarihinde vefa edene kadar bu vazifede kalmıştır.¹⁵

Âşık Çelebi Meşâirü’ş-Şuara adlı eserinde Kemalpaşazâde’nin ölümü için şair Zâtî’nin مات النحرير [māte’n-nihrir]¹⁶ şeklinde bir tarih yazdığını söyler. Mezar taşına هذا مقام احمد [hāzā maqāmu Aḥmed]¹⁷ ve kefenine de هي آخر اللباس [hiye āḥiru’l-libās]¹⁸ şeklinde tarih düşürüldüğünü nakleder.¹⁹

2. İlmî ve Edebî Kişiliği

Erken yaşta ilim tahsiline başlayan Kemalpaşazâde ilk ilim tahsiline Amasya’da başlayıp burada Arapça ve Farsça dil ve edebiyat eğitimi almıştır. Daha sonra askeri sınıfa girerek II. Bayezid’in seferlerine katılmıştır. Ama katıldığı bir mecliste bir müderrisin büyük kumandanlardan daha yukarıda oturduğunu görüp ilmiye sınıfının daha muteber kabul edildiğini anlamış ve tekrardan ilim tahsiline başlamıştır. Önce Edirne’de Molla Lutfî’den ders alan Kemalpaşazâde, daha sonra Kestelî Muslihiddin Mustafa, Hatibzâde Muhyiddin Efendi, Sinaneddin Yusuf ve Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi gibi devrin âlimlerinden ders alıp tahsilini tamamlamıştır.

Kemalpaşazâde, çok ileri bir anlayış ve öğrenme kabiliyetine sahip biri olarak dikkat çekmiştir. Nitekim Âşık Çelebi, Meşâirü’ş-Şuarâ’da “her ne fenne himmet eylese cüzi teveccüh ile husule mevsul olur.”²⁰ diye onun bu özelliğine vurgu yapmıştır.

O yazdığı eserlerle ve sahip olduğu ilmi kemâlatla pek çok İslam âlimi ile kıyaslanmış ve onlardan üstün tutulmuştur. Hatta bu konu da Sehî Bey’in Heşt-Behişt adlı tezkiresinde Sadettin-i Taftâzânî ve Seyyid Şerif-i Cürçânî’yi kastederek “onlar merhum Kemal Paşa-zâde zamanında yaşasalardı gelip ondan marifet ve kemal tahsil etmeleri caizdi”²¹ cümlesiyle Kemalpaşazâde’nin ilmî yönünün ne kadar ileri olduğuna vurgu yapmıştır.

“Osmanlı ulemâsı arasında ilmî kudretinden dolayı muallimü’l-evvel unvanıyla anılmıştır.... İlmî ihatası, muhakeme ve münazara kudreti, şerî meseleleri çözüme ve fetva verme konusundaki kabiliyetinden dolayı da ‘müftî’s-sekaleyn’ (insanların ve cinlerin müftüsü) lakabıyla anılmıştır.”²²

İslamî ilimlerin hemen her alanında eserler telif eden Kemalpaşazâde tarih, edebiyat, felsefe ve tıp gibi alanlarda da eserler kaleme almıştır. Bu alanlarda anla-

¹⁵ Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238.

¹⁶ “Âlim öldü.”

¹⁷ “Bu Ahmed’in makamıdır.”

¹⁸ “Bu onun son elbisesidir.”

¹⁹ Âşık Çelebi, *Meşâ’irü’ş-Şu’arâ (inceleme-metin)*, Filiz Kılıç, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2010, s. 305.

²⁰ Âşık Çelebi, s. 298.

²¹ Sehî Bey, s. 97.

²² Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238-239.

şılmayan yerleri izah etmiştir. Âşık Çelebi onun eserlerinin sayısının üç yüzden fazla olduğunu, Sehî Bey ise eserlerinin hadsiz olduğunu aktarır.

Kemalpaşazâde'nin âlim ve dini konularda fetva sorulan bir müftü olması hasibiyle edebi yönü ilmi yönünün gölgesinde kalmıştır. Aşka ve hikemi konulara ağırlık vermiştir. Atasözleri ve deyimlere şiirlerinde sıkça yer vermiştir.

Onun edebi yönünü gösteren eserleri arasında; on ciltten meydana gelen Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Mohaç savaşına kadar geçen tarihî olayları anlattığı *Tevârih-i Al-i Osman*'ı, dört yüzden fazla şiirini içeren *Divan*'ı, Yusuf u Zeliha mesnevisi, Farsça eşanlam sözlüğü olarak hazırlanan *Dekâiku'l-Hakâik*'ı, *Gülistan*'a nazire olarak Farsça yazdığı *Nigaristan* adlı eseri zikredilebilir.²³

3. Eserleri

Çok fazla eser telif eden biri kabul edilen Kemalpaşazade pek çok alanda eser telif eylemiştir. Tefsir, akaid, fıkıh, tasavvuf, felsefe, dil, tıp, tarih ve edebiyat gibi alanlarda eser vermiştir. Kemalpaşazâde'nin yazdığı eserlerin sayısı hakkında net bir bilgi yoktur. Âşık Çelebi ve Sehî Bey'in onun eserlerinin sayısı hakkındaki değerlendirmelerini yukarıda zikredilmişti. Ayrıca onun eserlerinin sayısı hakkında Cemil el-Azm 214, Brockelman 179, Nihal Atsız 209, Şamil Öçal 226 sayılarını vermişlerdir. Burada onun bütün eserlerine temas edilmeyip bazı eserleri hakkında kısaca bilgi verilecektir.

Tevârîh-i Âl-i Osmân: 10 ciltten meydana gelen bu eser Müeyyedzâde'nin II. Bayezid'e önerisi üzerine Türkçe olarak yazılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan 1510 yılına kadar geçen tarihi olaylarının anlatıldığı 8 cildi II. Bayezid'e sunulmuştur. Daha sonra Kanuni Sultan Süleyman'ın isteği üzerine Mohaç Savaşı'na kadar ki olaylar eklenmiştir. Bu kısım da iki cilttir. Olaylar kronolojik olarak anlatılmıştır. Eser sade bir dille yazılmıştır.

Divan: İçerisinde 400'den fazla şiir bulunmaktadır. Şiirlerinde mahlas kullanmamıştır. Şiirlerinde aşk ve hikemî üslup hâkimdir. Bu konuda Latîfî Tezkiretü'ş-Şuarâ adlı eserinde “her şiir ki manidar u hemvâr olup bî-mahlas ola bî-şâyibe şüphe muşârunileyhe isnâd iderler ve tavr u tarzı şahâdetiyle Hazret-i Monlânundur dirler”²⁴ diyerek mahlassız ve düşündürücü beyitlerin ona nispet edildiğini söyler.

Yûsuf u Züleyha: 7777 beyitten oluşan bu mesnevi aynı konuyu işleyen mesnevilerden daha sanatkârane bulunmuştur.

Dekâiku'l-Hakâik: Farsça eş anlamlı ve eş sesli kelimelerin farkını anlatan Türkçe bir eserdir.

Nigaristan: Sa'dî-i Şirazi'nin Farsça yazdığı *Gülistan* adlı eserine yine aynı dille nazire olarak kaleme almıştır. Hikemi anlatımlar hâkimdir. Bu eseri Şeyhülislam Yahya Efendi, Türkçe'ye tercüme etmiştir.

²³ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, DİA, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238-247.

Âşık Çelebi, s. 294-312.

²⁴ Latîfî, s.160.

Şerh-i Hadîs-i Erbaîn: Kemalpaşazâde dört hadis şerhi risalesi yazmıştır. Bunlardan iki tanesi tam bir kırk hadis olarak oluşturulmuştur. Üçüncü hadis risalesi yirmi dokuz hadis, dördüncü hadis risalesi ise yirmi dört hadis şerhi içermektedir.²⁵ Resâilü İbn Kemalde beşinci risale olarak yer alan birinci kırk hadisin mukaddimesinde, isnadında problem olmayan ve lafzı fasih olan hadisleri seçtiğini yazmıştır. Ayrıca “**Men Hafeza**” hadisini zikrederek peygamberin şefaatine nail olma ve ulema ve fukeha zümresi arasında olmak istediği için kırk hadis yazdığını belirtmiştir. Kemalpaşazâde şerh ettiği hadisleri okuduğu hadis, tefsir, siyer gibi kitaplarda okuduğu ve delil olarak kullanılan hadislerden seçmiştir. Âşık Çelebi onun, hadislerin fasih, sahih ve secîli olanlarını seçtiğini kendi yazdığı tercümenin girişinde yazmıştır. Buna örnek olarak aşağıda birkaç örnek zikredilmiştir.

السلام قبل الكلام

[E’s-selâmü qable’l-keâmî]

اصفروا بالفجر فانه اعظم للاجر

[Esfirü Bi’l-Fecri Feinnehu A’zamu Lil Ecri]

ياالذمرمة او ذر

[Yâ Ebâ Zerr Merreten Ev Zer]

من ضيع سنتى حرمت عليه شفاعتى

[Men Dayya’ a Sunnetî Harumet ‘Aleyhi Şefâ’atî]

Risaletü’l-Münire, Hâşiye Alâ Tehâfütü’l Felâsife li-Hocazâde, Nesâyih, Islâhu’l-Vikâye , Risâle Fî Tefsîri Fatihati’l-Kitâb, Risâle Fi Fetva’r-Raks gibi eserleri onun eserlerinden bir kısmıdır.²⁶

B. Âşık Çelebi

1. Hayatı

Osmanlı Devleti’nin tanınmış şair ve tezkirecilerinden biridir. Asıl adı Pîr Muhammed’dir. Latîfî ve Mehmet Süreyya onun doğum yerini Bursa olarak vermişse de Âşık Çelebi, kendi tezkiresinde Salih Çelebi’den bahsederken “Mevlidi fakir mevlidi Rumeli’nde Vılcıtrın’dur”²⁷ diyerek onun kendisi gibi Prizren’in Vılcıtrın köyünde doğduğunu söylemiştir.²⁸ 926 (1520) yılında dünyaya gelmiştir. Seyyit olan Âşık

²⁵ Ayrıntılı bilgi için bakınız: “Kemal Bulgurcu”, *Kemalpaşazâde’nin Hadis İlmindeki Yeri (Kırk Hadisler Örneği)* (Danışman Prof. Dr. Zekeriya Güler), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004 s. 20-23.

²⁶ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Şerafettin Turan, “Kemalpaşazâde”, *DİA*, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238-247.

²⁷ Âşık Çelebi, s. 1269.

²⁸ Günay Kut, “Âşık Çelebi”, *DİA*, TDV Yay., c. 3, İstanbul 1991, s. 549.

Âşık Çelebi, s. 1269.

Latîfî, s. 382.

Çelebi'nin dedesinin babası Seyyid Mehmed, Bağdat'dan Bursa'ya gelip yerleşmiştir. Seyyid Mehmed naat yazma sanatında tanındığı için kendisine Seyyid Natta' denilmiştir. Babası Seyyid Ali Osmanlı Devleti'nde çeşitli yerlerde kadılık yapmıştır. Annesi ise kazasker olan Müeyyedzâde'nin kızıdır.

Annesiyle babasını erken yaşta kaybeden Âşık Çelebi on beş yaşında İstanbul'a gelmiştir. Burada Taşköprizade, Ebüssuûd Efendi, Emir Gîsû ve Muhyiddîn-i Fenârî gibi dönemin önemli ilim adamlarından ders almıştır. Dedesi Müeyyedzâde ve babasının dostluk kurduğu kişiler sayesinde Hayali, Taşlıcalı Yahyâ, Zâtî gibi önemli kişilerden oluşan bir çevre edinmiştir.

Önce Bursa mahkemesinde kâtiplik yapmış ardından Emîr Sultan vakfına müteveli olarak atanmıştır. Ama bu görevinden beş yıl sonra alınmış ve İstanbul'a geri dönmüştür. Hocası Emir Gîsû sayesinde İstanbul mahkemesinde kâtip olmuştur.

Hocası Muhyiddîn-i Fenârî'nin ölümüyle icazetnamesini bir süre alamamıştır. Daha sonra şahit göstererek icazetnamesini almıştır. Hocası Emir Gîsû'nun desteğiyle kazasker Bostanzâde tarafından Silivri'ye kadı olarak atanmıştır. Nevizâde Atâî, Şakaik-ı Numaniye'ye yazdığı zeylinde Âşık Çelebinin Bostanzâde'den bundan dolayı çok övgü ile bahsettiğini söylemiştir.²⁹ Daha sonra Pristine, Serfiçe ve Narda'da kadılık yapmıştır. Ama Narda'dan kendisinden önce yolsuzluk yapıp görevinden azledilen Musa Kadı ve Narda Voyvodası Ferruh Kethüda'nın oyunları sebebiyle Alaiye'ye gönderilmiştir. Bu sürgün ona çok ağır gelmiş ve sürgün için

“Li muharririhî
Bana cümle isnâd iftirâdur
Hudâ bu hâle dâna vü güvâdur

Du-çâr olup bu zulm-i mahza ben zâr
Didüm târîhin anun zulm-i nâçâr”³⁰

Şeklinde (ظلم ناچار) zulm-i nâçâr tamlamasıyla 966 tarihini tâdiye yoluyla tarih düşürmüştür.

Burada iken Kanuni Sultan Süleyman'ın ‘Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi’ mısraıyla başlayan gazelini tahmis ederek padişaha sunmuş ve dostlarının yardımıyla Niğbolu kadılığına atanmıştır. Ardından Çernovi ve Karatova'da kadılık yapmıştır. Karatova'da kadılık yaparken tezkiresini bitirmiş ve III. Selim'e sunmuştur. Padişah'tan nakibüleşraflık istemiştir. Ama kendisi daha sonra Üsküp'e kadı olarak görevlendirilmiştir.

Üsküp'te kadılık yaparken zâtülcenb hastalığına yakalanmış ve 979 Şaban (Ocak 1572) tarihinde vefat etmiştir. Mezar taşına Bursalı bir şair olan Cinânî tara-

Mehmed Süreyyâ, *Sicilli Osmanî*, haz. Ali Aktan, Abdulkadir Yuvalı, Metin Hülâgü, Sebil Yayınevi, İstanbul 1996, s. 320.

²⁹ Nevizâde Atâî, *Hadaiku'l-Hakaik Fî Tekmileti's-Şakaik (Şakaik-ı Numaniye)*, haz. Abdulkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989, s. 162.

³⁰ Âşık Çelebi, s. 1269.

findan [عاشق سفر ایلدی جهاندن] “Âşık sefer eyledi cihandan” şeklinde tarih yazılmış ama bu mezar taşı 1963 yılında Üsküp’te meydana gelen deprem sırasında kaybolmuştur.³¹

2. İlmi ve Edebi Kişiliği

Baba tarafından dedesinin babası Seyyid Netta’ nın şair olması, babası Seyyid Ali’nin Osmanlı Devleti’nde kadılık görevinde bulunması, anne tarafından ise dedesi Müeyyedzâde’nin hem kadı hem Hatemî mahlasıyla şiirler yazması onun ilmi ve edebi iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. İyi bir medrese eğitimi alan Âşık Çelebi yazdığı kırk hadis tercümesinin girişinde hadis rivayet etme konusunda icazet aldığını belirtmiştir.

Türk edebiyatının ön önemli tezkirelerinden birini kaleme almıştır. Eserinde tertip noktasında ebce harflerine göre sıralamayı esas almıştır. Ağır bir dille yazdığı eserinde seciyi başarılı bir şekilde uygulamıştır.

Asıl ününü yazdığı tezkire ile kazanmasına rağmen şiirde de başarılı örnekler vermiştir. Bir divan tertip etmiştir. Şiirlerinde kullandığı mahlası Âşık’tır. Bu mahlası kullanmasının nedeni olarak da tezkiresinde

“Ezelden vasfi ismine muvâfik

Güzeller mübtelâsı yani Âşık”³²

beytini yazıp güzellere olan düşkünlüğünü belirttiğini ifade etmiştir.

Âşık mahlasını mahlasını tercih eden Âşık Çelebi yazdığı şiirlerinde aşk ve rindliği ön plana almıştır. Şiirlerinin dili tezkiresinde kullandığı dile göre daha sadedir. Eserlerinde canlı bir anlatım ve sağlam bir gözlem gücü göze çarpmaktadır.

Arapça ve Farsça’yı iyi bilen Âşık Çelebi, Arapça yazılmış olan birkaç eseri de Türkçeye tercüme etmiştir. Bunlardan biri de yaptığı kırk hadis tercümesidir. Bu eserde de özellikle giriş kısmında aynı tezkiresindeki gibi ağır ve secili bir anlatıma başvurmuştur.

3. Eserleri

Meşâirü’ş-Şuarâ: Anadolu’da yazılmış en önemli tezkirelerden biridir. Ebce harflerine göre tasnif edilmiş olan eser, ağır ve secili bir anlatımla kaleme alınmıştır. Eser yazılırken şairler eserlerini ona ya elden vermişler ya da mektupla göndermişlerdir. Şair eseri oluştururken kendinden önceki tezkirelerden de faydalanmıştır.³³

Divân: 132 şiirden oluşan divanında konu ağırlıklı olarak aşk ve rindlik üzerinedir.

³¹ Ayrıntılı bilgi için bakınız: Günay Kut, “Âşık Çelebi”, *DİA*, TDV Yay., C. 3, İstanbul 1991, s. 549-550.

Âşık Çelebi, s. 27-41.

³² Âşık Çelebi, s. 240.

³³ Âşık Çelebi, s. 49-69.

Mustafa İsen (edt.), *Şair Tezkireleri*, Grafiker Yayınları, 2.bs., Ankara 2009, s. 50.***

Ravzatü's-Şühedâ: Hüseyin Vaiz'in Farsça olarak Kerbela olayını anlattığı eserinin bazı eklemelerle Türkçe bir tercümesidir.

Şakayıkü'n-Numâniye: Taşkörizâde'nin Arapça yazdığı tezkiresinin Türkçe'ye tercümesidir.

Zeyl-i Şakayık: Şakayık-1 Numaniye'ye Arapça olarak yazdığı zeylidir. Sokullu Muhammed Paşa'ya sunulmuştur.

Et-Tibre'l-Mesbûk: Gazâlî'nin Sultan Sencer'in huzurunda gerçekleşen konuşmaları kaleme aldığı eserinin tercümesidir.

Ravzatü'l-Ahyâr: Hatib Kâsım'ın Arapça olarak yazdığı eserinin Türkçe'ye tercümesidir.

Miracü'l-Ayâle vü Minhâcü'l-Adele: İbn-i Teymiye'nin eserinin bazı eklemelerle Arapça'dan Türkçe'ye tercümesidir. III. Selim adına tercüme edilmiştir.

Tercüme-i Şerh-i Hadîs-i Erbaîn: Nevizâde Atâî, Âşık Çelebi'nin iki kırk hadisinin bulunduğunu söylemiş ve bunlardan birinin Kemâlpaşazâde'nin Arapça yazdığı kırk hadisin tercümesi olduğunu, birinin de kendi telifi olduğunu yazmıştır.³⁴ Kemâlpaşazâde'den tercüme ettiği kırk hadis hakkında çalışmanın diğer bölümlerinde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Bu eserlerden başka Şehrengiz-i Bursa ve Sigetvarnâme ve Mecmuâ-i Sukuk adlı üç eseri daha vardır.³⁵

³⁴ Nevizâde Atâî, s. 163.

³⁵ Günay Kut, "Âşık Çelebi", *DİA*, TDV Yay., C. 3, İstanbul 1991, s. 549-550.

Âşık Çelebi, s. 44-45.

III. ÂŞIK ÇELEBİ’NİN HADİS-İ ERBÂİN TERCÜMESİ

Kaynaklarda eserin ne zaman tamamlandığına dair bir bilgi tespit edilememiştir. Ama eserin yazma nüshalarından edinilen bilgilere göre 968-971/1561-1564 senelerinde yazıldığı tahmin edilmektedir. Abdülkadir Karahan İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis adlı eserinde onun tercüme tarihi olarak 979/1571 tarihini göstermesi, elinde bulunan matbu nüshanın baş kısmında ve sonunda bu tarihin verilmiş olmasından dolayıdır.³⁶ Bu tarih Âşık Çelebi’nin aynı zamanda ölüm tarihidir. Ama İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nden temin edilen yazma nüshanın sonunda 971 tarihi yazılmıştır. Ayrıca eserin sonunda da İbnü’l-Emin Kemaleddin tarafından bu nüshanın Âşık Çelebi’nin kendi yazdığı nüsha olduğunu belirten bir not vardır.

Eser Âşık Çelebi’nin kendi telifi olmayıp Kemalpaşazâde’nin Şerh-i Hadîs-i Erbaîn adı altında yazmış olduğu iki eserinden seçtiği hadislerin tercümesidir. Âşık Çelebi’nin bu eseri hakkında yapılan çalışmalarda göze çarpan bir yanlışlık da bu husustur. Abdülkadir Karahan eserde eksik hadisler bulunduğunu dile getirmiştir. İdris Söylemez de Abdülkadir Karahan’dan atfederek bu hatayı yenilemiştir. Abdülkadir Karahan eserinde bu konu hakkında “Âşık Çelebi’nin yaptığımız mukayesede, mezkûr eserdeki bir hayli hadisi atladığını ve bunların yerine nereden aldığını bildirmedığı ve bir kısmının sıhhat derecesi meçhul hadisler ikame etmesidir.”³⁷ demiştir. Abdülkadir Karahan aynı eserde Kemalpaşazâde’nin kırk hadis yazdığını zikrederken 1316 yılında basılmış olan Resailü İbn-i Kemal adlı eseri dipnot olarak vermiştir. Mukayeseyi de bu eserle yapmıştır. Matbu eserde Kemalpaşazâde’nin yazdığı ve Âşık Çelebi’nin seçtiği oluşturduğu iki kırk hadis eseri art arda gelmektedir. Abdülkadir Karahan’ın ikinci kırk hadis eserini gözden kaçırdığı muhtemeldir. Âşık Çelebi ilk 15 hadisi Resâilü İbn-i Kemal’de beşinci risale olan hadis risalesinden, 25 hadisi ise hemen ardından gelen altıncı risale olan diğer hadis risalesinden seçmiştir.

Âşık Çelebi eserinin girişinde 18 Şevval 959/ 7 Ekim 1552 tarihinde İstanbul’da Hafız Seyyid Abdu’r-rahim El-Abbâsî’den hadis rivayet etme konusunda eğitimini tamamladıktan sonra icazetname aldığını “Bu fakîre şeyhu’l-muḥaddiṣîn ve senedü’l-aḥbâriyyînü’s-senedü’l-‘âlâ ve’s-seyyidü cāmi‘i’l-me‘ālî **el-Ḥāfız Seyyid ‘Abdu’r-rahīm bin Aḥmed el-‘Abbāsī** sene tis‘a ve ḥamsîn ve tis‘a mie şevvālîniñ on sekizinci günü maḥrûse-i İstanbulda **Kütüb-i Sittenüñ** ve cemî‘-i eḥādîṣ-i nebeviyenüñ rivāyetine icāzet virdi.” cümlesiyle ifade etmiş ve ardından râvî zinciriyle “Ameller niyetlere göredir” mealindeki hadis-i şerifi rivayet etmiştir.

Âşık Çelebi eserini Sokullu Muhammed Paşa’ya sunmuştur. Eserinin mukadimesinde de onu uzun uzadıya övmüştür.

³⁶ Karahan, s. 184.

³⁷ Karahan, s. 185.

A. Şekil ve Muhteva Özellikleri

1. Şekil Özellikleri

a) Nazım Şekli

Eserde kullanılan nazım şekli için Abdülkadir Karahan ve Ahmet Sevgi herhangi bir isimlendirme yapmamıştır. İdris Söylemez ise eserin kıt'a nazım şekliyle yazıldığını dile getirmiştir. Lakin eserdeki hiçbir manzum parçanın kafiye açısından kıt'a nazım şekliyle yazıldığı söylenemez. Âşık Çelebi eserindeki mensur tercüme kısımlarından sonra “tercümetü'l-hadīs bi'n-nazm” başlığıyla yazdığı manzum kısımlarda bu konuda yazılmış olan kırk hadis yazan kişilerin tercih ettiği kıt'a nazım şeklini tercih etmemiştir. Manzum kısımlar dört mısradan oluşan iki beyitten ibarettir. Eserdeki kırk hadisten otuz tanesinin manzum kısmı aa/bb şeklinde her beyit kendi arasında kafiyeli, on tanesi de aa/aa şeklinde kafiyelidir. Eserde yaygın olarak kullanılan kafiye şekli ise denildiği gibi kıt'a nazım şeklini değil mesnevi nazım şeklini göstermektedir. Örnek olarak aşağıda bu iki kafiye tarzına birer örnek zikredilmiştir.

21. Hadis

Ḥaḳ Te'ālā yaratmadı bir dā
Ki yaratmamış ola aña devā

Her marāz ki vire şifā vardur
Mevtden ğayrıya devā vardur

4. Hadis

Yā Ebā Zerr merreten ev zer
Secde-gāhuñda olsa ya' nī ḥacer

Bir gidermekle gitse anı gider
Yoĝsa terk it namāza virme keder

b) Vezin

Âşık Çelebi, eserin mensur kısmını çevirdikten sonra yazdığı beyitlerinde Mol-la Câmî'nin kendi kırk hadisinde kullandığı vezin olan feilâtün/mefâilün/feilün veznini kullanmıştır. Bu vezin Türk edebiyatında yazılmış olan manzum kırk hadis kalemeye alan şairlerin genelini kullandığı vezindir.

Şair aruz veznini eserde başarılı bir şekilde uygulamıştır. Âşık Çelebi'nin bazı yerlerde vokal birleşmesi yoluyla beyitleri vezne uygun hale getirmiştir. Bu vokal birleşmesi yöntemi metinde alttan yay işareti ile gösterilmiştir.

7. Hadis

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

İtse ammā kebīreye ıstıġfār
‘ Afv ider cürmini anuñ Ğaffār

33. Hadis

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Şadaқа eyle ne deñlü kudret var
Şıla eyle aķāribüñ her bār

Bu çalışmadan önce bu konuda yapılan bazı hatalara temas etmek yerinde olacaktır. Yapılan çalışmaların bir kısmında kullanılan nüshadan kaynaklanan yazımlardan ve neden kaynaklandığı bilinmeyen okuma hataları eserin veznini bozmuştur. Bu çalışmada ise beş nüshadan hareketle metin tenkiti yöntemi uygulanarak vezin bozukluğuna yol açan kelimeler yerine uygun kelimeler tercih edilerek vezin hataları giderilmiştir.

4. hadisin ikinci beyti

Bir gidermekle **gitse** anı gider
Yoğsa terk it namāza virme keder

şeklinde vezne uygundur. Ama beyitte geçen “gitse” kelimesi matbu nüshada “giderse”³⁸ şeklinde yazılmıştır. İdris Söylemez “giderse” kelimesini esas aldığı için vezin bozukluğunu düzeltmemiştir. Bunun yanı sıra yukarıda da belirtildiği üzere İdris Söylemez’in sebebini tespit edemediğimiz bir kısım okuma hatalarına düştüğü görülmüştür. Bu durum da yine vezin bozukluğuna yol açmıştır.

3. hadisin birinci beyti

Ola vaķt-i namāz çün toġa fecr
Eyle **isfār ki** ‘ aķīm ola ecr

şeklinde vezne uygundur. Ama beyitte geçen “isfār ki” ibaresi İdris Söylemez tarafından “ıstıġfār kim”³⁹ şeklinde okunmuş ve bu durum vezin bozukluğuna yol açmıştır.

Burada karşılaşılan bir başka problem ise dokuzuncu hadisin sonunda yazılan beyit için İdris Söylemez’in vezin bozuktur şeklinde dipnot düşmesidir.

Şavmı çok nesne gerçi müfsiddür
LİK böyle hadiş vāriddür

³⁸ Söylemez, s. 434.

³⁹ Söylemez, s. 434.

İdris söylemez bu beyte “Bu mısra vezne uymamaktadır”⁴⁰ şeklinde dipnot düşmüştür. Ama beyitte geçen “lik” ve “hadîş” kelimeleri medli olarak okunduğunda vezin bozukluğu olmadığı görülmektedir.

c) Dil ve Üslup Özellikleri

Âşık Çelebi, Hadis-i Erbain Tercümesi'nin mukaddime kısmını mensur tarzda kaleme almış ve bu kısımda oldukça ağır bir dil kullanmıştır. Bu mensur kısım onun Meşâirü'ş-Şuarâ isimli eserinde tercih ettiği dil ve üslup özelliği ile örtüşmektedir. Bu bölümde Allah'a övgü ve şükür, Hz. Muhammed'in ve hadislerinin önemi, Kemalpaşazâde'nin eseri hakkında bilgilendirme, kendisinin eseri niçin yazdığı, eseri ithaf ettiği Sokullu Muhammed Paşa'ya övgü, seyyit olduğu için şeceresi, ders aldığı hocası, hadis icazeti aldığı tarih ve bir hadis-i şerif rivayeti konularına temas etmiştir. İdris Söylemez'in yaptığı çalışmada eserin mukaddime bölümünün okunmasında da okuma hataları görülmektedir. Burada yapılan hataların hepsine temas edilmeyip, bir bölümüne temas edilecektir. İdris Söylemez eserin mukaddimesinin bir bölümü “Alâ halifetihî ve hetnîhi ve ‘alâ kulli min bintemi fi’ş-şerefi’s-şahibeti ileyhi huşuşen min beynihim ve beytihim ‘alâ kırtı ‘ayneyha ve ‘alâ cemî‘i min yetekefele umuri min âli nisbete bâlâliyyete ledeyh hazretlerinün kelâm-ı haqîkat peyâm-ı haqîkat nizâmın (ve mâ yentîku ‘ani’l-hevâ in huve illâ vahyi yuhâ) mađmuñuyla ola te’yîd [ve mâ atakumu’r-rasûle feħuzûhu ve mâ nehâküm ‘anha fentehî] maknuniyle şâniyâ ve tâliyâ icâb-ı ‘amel ile te’kid idüp her hadîş-i gevher nigâran leyâlî ehvâlde rehrevân minhâc-ı ehl-i İslâma şeb-çerâğ gibi delîl-i râh eyledi.”⁴¹ şeklinde yazmış olduğu bu cümlede bir çok hatalı okuma yapmıştır. Bu hataların her birine tek tek değinilmeyip doğru şekli aşağıda zikredilmiştir.

Ve ‘alâ halifeteyhî ve hateneyhî ve ‘alâ külli men yentemî fi’ş-şerefi’s-sohbeti ileyhi huşuşan min beynihim ve beytihim ‘alâ kırtetî ‘ayneyhî ve ‘alâ cemî‘i min yetekeffelu umûru min âli nesebetihî bi’l-eliyyeti ledeyhî hazretlerinün kelâm-ı haqîkat-peyâm ve haqîkat nizâmın وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى [ve mâ yentîku ‘ani’l-hevâ in huve illâ vahyun yuhâ] maźmûnı ile evvelâ te’yîd وما اتاكم الرسول فخذوه [vema atakümü’r-rasûlu feħuzûhu vema nehâkum ‘anhü fentehü] meknûnı ile şâniyen ve tâliyen icâb-ı ‘amel buyurup te’kid idüp her hadîş-i gevher-nigâran leyâlî-i ahvâlde reh-revân-ı minhâc-ı ehl-i İslâma şeb-çerâğ gibi delîl-i râh eyledi.

Çalışmaya alınan kısım örnek olarak alınmış olup İdris Söylemez'in çalışması-na bakıldığı takdirde daha fazla hatalı okumaların yapıldığı görülecektir.

Âşık Çelebi eseri tercüme ederken genel olarak Kemalpaşazâde'nin eserine sadık kalıp birebir çeviri yapmıştır. Âşık Çelebi yer yer ekleme ve çıkarmalar yapmıştır. Bu ekleme ve çıkarma işlemi Kemalpaşazâde'nin yazdığı şerhin genel anlamını değiştirmeyecek tasarruflardır. Bazı hadislerde genel anlamı muhafaza ederek kısaltmalara gittiği görülmüştür. Bazen de yerine göre bir beyit eklemiştir.

⁴⁰ Söylemez, s. 435.

⁴¹ Söylemez, s. 430.

Âşık Çelebi, eserin asıl kısmını oluşturan mensur tercüme ve manzum şiir kısımlarında ise olabildiğince sade bir dil kullanmıştır. Kırk hadis eserini de umurunun istifadesi için yazdığından dolayı sade bir dil ile yazması doğal bir durumdur. Tabiatıyla kırk hadislerde amaç şairin sanatçı yönünü öne çıkarmak değildir. Amaç insanlara faydalı olmaktır. Bu nedenle eserin toplumun genelinin istifade edeceği sadelikte olması gerekmektedir.

Abdülkadir Karahan, Âşık Çelebi'nin eserindeki manzum kısımlarda çok basit dil ve üslup kullanmasını eleştirerek onu bu türe ehil biri olarak görmemiştir. Eserin ona ait olduğuna inanmak istememiştir. Bununla beraber eserin neden böyle yazılmış olabileceğine dair değerlendirmede bulunmuştur: "1. Eseri, ihtiyarlık zamanında ve maişet derdiyle belki dar bir anında yazmış olması, 2. Eseri, didaktik ve sade bir lisanla yazmak endişesi ile bu beceriksizliğe düşmesi ve nihayet 3. Eserin cahil bir müstensih veya nâşir tarafından bu hale getirilmesi."⁴²

2. Muhteva Özellikleri

Âşık Çelebi eserini yukarıda daha önce belirtildiği gibi Kemalpaşazâde'nin Arapça yazdığı iki kırk hadis şerhi içinden seçme yaparak tercüme etmiştir. Bunlardan on beş tanesi Kemalpaşazâde'nin birinci hadis risalesinden, yirmi beş tanesi ikinci hadis risalesinden alınmıştır. Âşık Çelebi'nin eserine aldığı hadislerin konuları sırasıyla şunlardır: Selam, Cuma namazı, sabah namazının en faziletli zamanı, namazda başka şeyle uğraşma, oruç ve teravih namazı, küçük ve büyük günah, yolculukta oruç, orucu bozmayan haller, kurban edilecek hayvanın durumu, faziletli olan hacc, yöneticinin otoritesi, günün faziletli vakitleri, Zeyd b. Harise'nin adaleti, kolaylaştırmak, kabirden ders almak, kabir ehlinde yardım istemek, kabirleri süslemek, köylülerin durumu, evlatlar, yetimlik, küçükken ilim öğrenme, ihtiyarlıkta günah, satılacak ürünün durumu, mercimek yemek, her hastalığa şifanın olması, inek sütü, vebalı yere giriş çıkış, tedbirin takdire faydası, sadaka ve sıla-i rahmin ömrü uzatması, komşuya eziyet etmemek, ev almadan komşu ve yol çıkmadan arkadaş edinmek, iyilik ve iyi komşuluk, kolaylaştırıcı ve yumuşak huylu olma, lanet etmemek, çalgı aletleri ve domuz öldürme, santranç ve tavla oynamaktır. Eserde en çok namaz, oruç, kurban, kabir, kader, yemek-içmek ve komşuluk gibi fikhî konulardaki hadislerle yer verilmiştir.

Eserde ele alınan hadisler görüldüğü üzere bir konu etrafında değil, Müslüman toplumu ilgilendiren günlük hayatta karşılaşılan durumlarla ilgilidir. Yani fıkıh ile ilgili hadislerdir. Bir Müslümanın sahip olması gereken davranış biçimini insanlara anlatmak isteği öne çıkmaktadır.

B. Nüsha Tavsifleri

Âşık Çelebi'nin Tercüme-i Şerh-i Hadis-i Erbain adlı eserinin kütüphanelerde tespit edilebilen sekiz adet nüshası bulunmaktadır. Bu sayı kütüphane kayıtları tarandığı takdirde artması muhakkaktır. Tezde eserin tenkitli metninin oluşturulması için

⁴² Karahan, s. 186.

beş nüsha esas alındı. Bu nüshalardan istinsah tarihi en eski olan nüsha H. 971 yılında yazılmış ve İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunan nüshadır.

Burada İ nüshasının sonundaki “veḳa‘a'l-ferāg ‘an taḥrīrihi ‘aşrı yevmi'l-cum‘a sene tis‘amie seb‘in iḥdā” ifadesi eserin 971 yılı Rebiül Ahir ayının Cuma günü öğleden sonra tamamlandığını göstermektedir. Yazma eserlerde “taḥrīrihi” ifadesi genel anlamıyla istinsah tarihine işaret eder. Ama bazı durumlarda mütercimlerin kendi kayıtlarını da bu şekilde düştükleri görülmektedir. Yine bu nüshanın sonunda İbnü'l-Emin Kemaleddin tarafından bu nüshanın Âşık Çelebi'nin kendi el yazısıyla yazıldığı bilgisi verilmiştir. Bu iki bilgi ışığında bu nüshanın müellif hattı veya müstensih hattı olabileceği söylenebilir. Aynı zamanda eser Sokullu Muhammed Paşa'ya sunulmuştur. Eserde Sokullu Muhammed Paşa'dan “vezir-i muazzam” diye bahsedilmiştir. Sokullu Muhammed Paşa'nın ikinci vezir olduğu tarih ise H. 968 yılıdır. Bütün bu bilgiler ışığında eserin H. 968 ile 971 yılları arasında yazılmış olduğu tahmin edilmektedir.

Tezde tenkitli metin oluşturulurken kullanılan nüshalardan dört adedi yazma eser, bir adedi ise matbu eserdir. Bu nüshalardan dört adedi Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir adedi ise İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Süleymaniye Kütüphanesi Nüshaları

Bu kütüphanedeki nüshalardan üç adedi yazma eser bir adedi ise matbu eserdir.

S1 Nüshası

Eser Adı: Hadis-i Erbain Tercümesi

Yazar: Âşık Çelebi, Pir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Bursevi

Yayın Yeri: Yayınlayan İstanbul : Cemal Efendi Matbaası

Yayın Tarihi: 1316

Fiziksel Nitelik: 56 s.

Konu Başlıkları: Hadis

Sınıflama: 297.3

Demirbaş: 00052-001

Bölüm: Hasib Efendi

Özellikler: [Kitap] [Basılı : Kağıt] [Türkçe]

S2 Nüshası

Eser Adı: Hadis-i Erbain Tercümesi

Yazar: Âşık Çelebi, Pir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Bursevi

Fiziksel Nitelik: 1-37 yk. 17 satır. ;240*145, 170*73 mm.

Konu Başlıkları: Hadis

Sınıflama: 297.3

Demirbaş: 00051-001

Bölüm: Çelebi Abdullah

Özellikler: [Kitap] [El Yazısı: Kâğıt] [Nesih : Türkçe]

S3 Nüshası

Eser Adı: Tercüme-i Şerhu Hadisi'l-Erbain İbn Kemal

Yazar: Âşık Çelebi, Pir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Bursevi

Yayın Tarihi: 979 h.

Fiziksel Nitelik: 40 yk. 15 satır.; 171*105, 123*57 mm.

Konu Başlıkları: Hadis

Sınıflama: 297.3

Demirbaş: 00338

Bölüm: Esad Efendi

Özellikler: [Kitap] [El Yazısı: Kâğıt] [Nesih: Türkçe]

S4 Nüshası

Eser Adı: Hadis-i Erbain Tercümesi

Yazar: Âşık Çelebi, Pir Muhammed b. Ali b. Muhammed el-Bursevi

Fiziksel Nitelik: 1-31 yk. 19 satır. ;209*127, 155*70 mm.

Konu Başlıkları: Hadis

Sınıflama: 297.3

Demirbaş: 03792-001

Bölüm: Esad Efendi

Özellikler: [Kitap] [El Yazısı: Kâğıt] [Talik: Türkçe]

İstanbul Üniversitesi Nüshası

İ Nüshası

Bu nüsha en eski tarihi göstermektedir. İstinsah tarihi olarak H. 971 yılı yazılmış olan bu eserin sonunda İbnü'l-Emin Kemaleddin tarafından bu nüshanın Âşık Çelebi'nin kendi yazdığı eser olduğunu belirten bir not yazılmıştır.

Başlık: Hadis-i Erbain Şerhi Tercemesi

Dil: Turkish, Ottoman

Dil Kodu: ota

Yazar: Ahmed b. Süleyman İbn-i Kemal

Yayın Bilgileri: [y.y. : y.y.], h. 971.

Fiziksel Tanımlama: v. 47-73 ; 183*120 mm.

Genel Not: Eserin yazıldığı hattın cinsi: Talik. Sayfadaki Satır Sayısı: 19

Konu Başlığı Hadis

Ek Yazar: Aşık Çelebi, çev.

Materyal Türü: Yazma Eser

Demirbaş Numarası: NEKTY10923

Yer Numarası: 297.5

Raf Konumu: Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi

Mevcut Konumu: IUNEK Yazma Eserler Birimi

Esas alınan bu nüshalar dışında bu eserin Türkiye'nin farklı kütüphanelerinde de el yazma nüshaları bulunmaktadır. Tespit edilebilen nüshalar hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

Koyunoğlu Müzesi Nüshası

Arşiv Numarası: 14501

Eser Adı: Şerh-i Hadis-i Erbain-i Kemal Paşa

Konu: 111

Dili: Osmanlıca

Yaprak: 34

Satır: 17

Cilt Özelliği: Yıpranmış Deri, Şemseli, Miklepli (Cilt Kitaptan Büyük)

Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi Nüshası

Eser Adı: Tercüme-i Şerh-i Hadis-i Erbain

Yazar: Pir Muhammed El-Âşık bin Ali En-Natai

Demirbaş No: by. 3456/1

Yazı Türü: Nesih

Gaziantep'den devredilmiş. No: 364)

İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası

Demirbaş Numarası: T3953

Yazar: Âşık Çelebi

Eser Adı: Hadis-i Erbain

Yazı Türü: Talik

Satır Sayısı: 17 Satır

Varak: 160 varak

Cilt: Meşin Cilt

Koleksiyon: Halis Efendi Kütüphanesi

IV. TENKİTLİ METİN

[2 S¹, 1^b S², 1^b S³, 1^b S⁴, 1^b İ]

yetemennā bismihi subhānehū⁴³

Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm⁴⁴

Ḥadīşü'l-Erbā' in li Kemāl Paşazāde ve Şerḥuhū 'Aşık bi't-Türki⁴⁵

Sübḥāna'llāhi zihī maḥmūd u ḥamīd ki memdūḥ-ı 'ālem ve aḥmed-i benī ādemi⁴⁶ eşnā-ı işnāsında لا احصى ثناء عليك كما اثنيت على نفسك [lā uḥşī şenā^{en} 'aleyke ente kemā eşneyte 'alā nefsik]⁴⁷ ile 'özr-ḥ'āh eyledi. Ve'l-ḥamduli'llāh zihī müced⁴⁸ u⁴⁹ mevcūd-ı bī-'illet 'alet⁵⁰ ālā'uhū ki icād-ı 'āleme vücūd-ı Muḥammedīyi sebep ve dīn-i Muḥammedīyi⁵¹ ḥayru'l-edyān ve ümmetin ḥayru'l-ümem ve kitābın ḥayru'l- kelām idüb esrār-ı āyāt-ı Aḥadi ve nikāt-ı eḥādīş-i⁵² Aḥmedīden ṭāife-i 'ulemā-i üm- meti āgāh eyledi. ولا اله الا الله والله اكبر [ve lāilāhe illallāh ve allāhu⁵³ ekber] zihī 'alī kebīr ki ol kâ'idü'l- enbiyâ' ve şâ'ikü'l-mürselin 'ünvān ve şāiku'l-evvelin ve'l- āḥirīn maḥşüş-ı taşşīş⁵⁴ وما ارسلناك الا رحمة للعالمين [vemā erselnāke illā raḥmet^{en} li'l- 'ālemīn]⁵⁵ ve maşşūş-ı taşşīş⁵⁶ [2^a S³] ولكن رسول الله و خاتم النبيين [velākin resūla'llāhi ve ḥāteme'n- [2^a S²] nebiyyīn]⁵⁷ şalla'llāhu te'ālā⁵⁸ 'aleyhi vesellem ve 'alā ḥalīfe- teyhī ve ḥateneyhī ve 'alā külli men yentemī fi'ş-şeref⁵⁹i's-sohbeti ileyhi ḥuşuşān min beynihim ve beytihim⁶⁰ 'alā ḳurretī 'ayneyhī [3 S¹] ve 'alā cemī'i min yetekeffelu

⁴³ yetemennā bismihi subhānehū: - S¹, S², S³, S⁴

⁴⁴ bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm: - S², S³, S⁴

⁴⁵ ḥadīş'ül-Erbā' in li Kemāl Paşazāde ve Şerḥuhu 'Aşık Çalebi: - S¹, S², S³, İ

⁴⁶ ādemi: ādem S¹

⁴⁷ Sana olan övgüleri sayamam. Sen kendini övdüğün gibisin.

⁴⁸ zihī müced: zī mecd S⁴

⁴⁹ u: - S¹

⁵⁰ 'alet: - S¹

⁵¹ muḥammedīyi: Muhammedī S¹, S², S³, İ

⁵² eḥādīş-i: - S²

⁵³ ve allāhu: - S²

⁵⁴ maḥşüş-ı taşşīş: maşşūş-ı tenşīş S⁴

⁵⁵ "Ve seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." Enbiyâ suresi 21/107

⁵⁶ maşşūş-ı taşşīş: maḥşüş-ı taşşīş S⁴

⁵⁷ "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir." Ahzab suresi 33/40

⁵⁸ Te'ālā: - S¹, S³, S⁴, İ

⁵⁹ fi'ş-şeref: fi şeref S¹

⁶⁰ ve beytihim - S⁴, İ

umūru min āli nesebetihi bi'l-eliyyeti ledeyhī ḥazretlerinūñ kelām-ı ḥaḳīḳat-peyām ve ḥaḳīḳat niẓāmın وما ينطق عن الهوى ان هو الا وحى يوحى [ve⁶¹mā yentiḳu 'ani'l-hevā in huve illā vaḥyun yūḥā]⁶² maẓmūnı ile evvelā te'yīd وما نهاكم عنه فانتھوا [vemā ātākümü'r-rasūlu feḥuzūhu vemā nehākum 'anhü⁶³ fentehū]⁶⁴ meknūnı ile şāniyen ve tāliyen⁶⁵ icāb-ı 'amel buyurup⁶⁶ te'kīd idüp [2^a İ] her ḥadīs-i gevher-nigārın leyālī-i⁶⁷ aḥvālde reh-revān-ı minhāc-ı ehl-i İslāma şeb-çerāğ gibi delīl-i rāh eyledi. Ve ba' d çün eşnāf-ı kelām-ı envā'-ı⁶⁸ [2^a S⁴] beşerūñ eşaḥḥı ve efşahı ol tūtī-i şekeristān-ı vaḥy-i münzelūñ āyīne-i sırr-ı ğaybda müşāhede itdüğü kelimāt-ı ḳudsıyyedür. Ve ol ḳumrī-i gülistān-ı kitāb-ı mürselūñ lisān-ı üstād-ı lāhūtdan naḳl itdüğü kelimāt-ı ḥaḳḳıyyedür. Lā-cerem kelām-ı İllāhiden şoñra dürrütü't-tāc-ı ser-i [2^b S³] her kelām ve nigān-i engüşterin-i her peyām-ı şıḥḥat-ḥıtām ḥadīs-i nebevī ve ḥaber-i Muştafavīdür ki elfāzı faşih ve me'ānisi [2^b S²] melih ve tertibi bedī' ve terkibi belīg,⁶⁹ elfāzı müferriḥ-i abdān ve me'ānisi ḳūt-ı revāndur. Metni metin ve şerḥi sebeb-i⁷⁰ inşirāḥ-ı şudūr-ı mü'minīn, zāhiri mebādī-i ḥikem u 'ulūm ve bātını mebānī-i mezāyā vü fuhūmdur. Maẓmūnın aşḥāb-ı ḥall ü 'aḳd ki müdārün 'aleyh umūr-ı mülk ü millettür. Ḥamā'il-vār ḳılāde-i gerden-i ef'āl idinseler 'inde'llāhi ve'n-nās gerdenfirāzlıklarına sebep olur. Ve mefhūmın erbāb-ı başt u ḳabz ve ref' u⁷¹ ḥafz ki müşārū'n-ileyh meşālih-i dīn ü devletdür. Tamā'im-i bāzū-yı aḥvāl eyleseler ḳuvvet-i sād-id-i sa'ādetleri izdiyād bulur. İşkāl-i⁷² şuver-i eşkālde āyīne idinseler sebep-i [4

⁶¹ ve: - S², S⁴

⁶² “Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır. O, kendisine indirilmiş vahiyden başka bir şey değildir.” Necm suresi 53/3-4

⁶³ 'anhü: -S³

⁶⁴ “Allah'ın (başka) beldeler halkından alıp resulüne fey' olarak verdikleri, Allah'a, peygambere, yakınlarla, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir; (servet) içinizden sadece zenginler arasında dönüp dolaşan bir şey olmasın diye böyle hükmedilmiştir. **Peygamber size ne vermişse onu alın ve size neyi yasaklamışsa ondan kaçının.** Allah'a karşı saygısızlık etmekten sakının. Kuşkusuz Allah cezalandırmada çok çetindir.” Haşr suresi 59/7

⁶⁵ tāliyen: şālişen S²

⁶⁶ buyurup: ile S¹

⁶⁷ leyālī-i: leyāl-i S², S³

⁶⁸ envā'-ı: nev'-ı İ

⁶⁹ ve tertibi bedī' ve terkibi belīg: -S⁴

⁷⁰ sebep -i: sebep-i şudūr S¹, S³

⁷¹ u: - S¹

⁷² işkāl-i: āşikār S¹

S¹] behcet ü tarāvet-i ḥüsn ü cemāl olur. Ta‘yīn-i semt-i kıble-i kabūl-i⁷³ iḳbālde⁷⁴ kıble-nümā⁷⁵ kılınsalar⁷⁶ mücib-i izdiyād-ı [3^a S³] ‘izz u iḳbāl olur.

Binā‘en ‘aleyh zālīk ve i‘tinā^{en77} bimā zükire hunālik resūlallāh şallallāhu te‘ālā⁷⁸ ‘āleyhi vesellem [mā marīza ‘abd^{um} āmene⁷⁹ bihi ve sellem]⁸⁰ hazreti eḥādīs-i şerīfesini zabt u ḥıfza⁸¹ terġīb buyurup ḥazreti [2^b S⁴] ‘Alī kerremellāhi vechehu rivāyetinde من حفظ على امتي اربعين من امر دينها بعثه الله تعالى يوم القيمة من زمرة العلماء والفقهاء [men ḥafīza [3^a S²] ‘alā ümmetī erba‘īne ḥadīşen mīn emri dīnihā ba‘aşehu’llāhu te‘ālā yevme’l-ḳıyāmeti fī zümreti’l-fuḳahā’i ve’l-‘ulemā⁸²]⁸³ ve Ebī Derdā⁸⁴ [2^b İ] rivāyetinde من حفظ على امتي اربعين حديثا كنت له يوم القيمة شافعا و [men ḥafīza ‘alā ummeti erba‘īne ḥadīşen kuntu lehu yevme’l-ḳıyāmeti şāfi‘ā ve şehīdā]⁸⁵ diyü buyurub ‘uzemā’-i ‘ulemā’-i ümmet ve fuḳahā’-ı nübehā’-ı milletden cem‘-i keşir ve cemm-i ġafir kırḳar ḥadīş cem‘ idüp efḍāl-ı ibādet ve zād-ı aḥiret ittiḥāz idinmişlerdür. Ol cümleden العلماء ورثة الانبياء [el-‘ulemā’u vereşetu’l-enbiyā’]⁸⁶ naḳdinüñ gencīnesi ve علماء امتي كتابياء بنى اسرائيل [‘ulemā’u ümmetī ke-enbiyā’i benī isrā’īl]⁸⁷ tılısımınñ defīnesi كمن ترك الاول للآخر [kemen⁸⁸ terake’l-evvelu li’l-āḥir]⁸⁹ terekesinin şāḥib-i iḥrāz-ı baḳıyyesi bıkavī ev neḳven mücibince ḥān-ı ‘ilmüñ şāḥib-i tenḳıyesi ḥātīmetü’l⁹⁰-müctehidīn cāmi‘-i cemī‘-i ‘ulūmu’l-evvelīn ve’l-āḥirīn [3^b S³] merḥūm **Kemāl Paşazāde** ce‘ale’llāhu ‘ilmehū zādehū eḥādīs-i şāḥiḥa-ı nebeviyye

⁷³ kabūl-i: - S²

⁷⁴ iḳbālde: amālde S², S⁴, İ

⁷⁵ kıble-nümā: nümā S¹

⁷⁶ kılınsalar: kılsalar S¹

⁷⁷ i‘tinā^{en}: i‘timād^{en} S¹

⁷⁸ Te‘ālā: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁹ amin bihi: - S², S³, S⁴, İ

⁸⁰ “Kul Allah’a inanmış ve teslim olmuşsa hastalanmaz.”

⁸¹ zabt u ḥıfza: ḥıfz u zabtıda S², zabt u ḥıfzıda S⁴, İ

⁸² fuḳahā’i ve’l-‘ulemā’i: ‘ulemā’i ve’l-fuḳahā’i S¹, S³,

⁸³ “Dinimizin buyrukları ile ilgili kırk hadisi ezberleyen (öğrenen ve ümmetime öğreten) kimseyi Allah kıyamet günü fakihler ve alimler topluluğu arasında diriltir.” Mehmet Yılmaz, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük), Kesit Yayınları, İstanbul 2013, s. 506

⁸⁴ Ebī Derdā: ebī’l-derdā S¹

⁸⁵ “Ümmetimden kırk hadis ezberleyen kimseye kıyamet günü şefaet ve şahitlik ederim.” Yılmaz, s. 507

⁸⁶ “Alimler peygamberlerin mirasçılarıdır.” Yılmaz, s. 651

⁸⁷ “Ümmetimin alimleri İsrailoğullarının peygamberleri gibidir.” Yılmaz, s. 651

⁸⁸ Kemen: kem S², S³, S⁴, İ

⁸⁹ “İlk terk eden son terk eden gibidir.”

⁹⁰ ḥātīmetü’l: ḥātīmü’l S¹

ve aḥbār-ı faşîḥa-ı **Muṣṭafāviyye**'den evvelâ kırk ḥadîs-i müseccâ' cem' idüb ve şāniyen şerḥ idüb⁹¹ eḥādîsden lafzında feşāḥat-ı zāhire⁹² ve ma' nāsında şihḥat-ı isnādına delālet-i bāhire olanlardan kırk ḥadîs iḥtiyār eyledüm dimişdür. Bu ḥaḳîr-i ednâ mine'n-neḳîr.

Mıṣrâ'⁹³

[Fe' ilātün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Kem-ter ez kem⁹⁴ [3^b S²] ü hiç-ter ez hiç

Daḥı Mevlānā-yı mūmā ileyhūn esrār-ı ṭayyibesin vesile idinüb envār-ı [5 S¹] rūḥāniyye-i⁹⁵ ṭayyibe-i sākin-i ṭayyibeden istimdād idüb eḥādîs-i mezkūreyi şerḥle-riyle terceme eyledükde⁹⁶ ol cenāb-ı vālā-cenāb ve me'āb-ı salṭanat-metāb, vezāret [3^a S⁴] 'arşasınun şaff-deri, şadāret⁹⁷ şadrınun serveri ve cālis-i kürsî-i çār-bāliş ḥaydarı, واجعل لی وزیرا من اشدد به ازرى [uşdud bihi ezri]⁹⁸ [3^a İ] 'aynının manzarı, واجعل لی وزیرا من اهلی [vec' al li vezīran min ehli]⁹⁹ āyetinun mazharı,¹⁰⁰ salṭanat naḳdinun emīni, memleket gencinun mühr-nigāni, sīretde dervīşānun şāh-menişi ve şūretde aḡniyānun dervīş-revişi, devlet-i dünyeviyyeyi sa'ādet-i uḡreviyye¹⁰¹ taḥşiline sermāye kılan, riyāset-i şūriyyeyi riyāzet-i¹⁰² ma'neviyyeye [4^a S³] pīrāye kılan¹⁰³ keşretde vaḥdet zevḳin iden,¹⁰⁴ ülfetde 'uzlet tarīḳine giden, şerī'at-ı İlähiyyenun kelimesin i' lā ve sūnnet-i nebeviyyenun āşārın ihyā iden, ḳāleb-i pāk ile mükāleme-i ḥalḳda iken ḳalbi tāb-nāk ile mu'āmele-i Ḥaḳḳ'da olan, mü'eyyed min 'indi'llāh olub sa'ādet-i

⁹¹ ve şāniyen şerḥ idüp: - S²

⁹² zāhire: zāhir S¹

⁹³ mısrā': - S¹, S², S³, S⁴

⁹⁴ kem: hiç S¹, S³

⁹⁵ rūḥāniyye-i: rūḥāniyet-i S¹, S³

⁹⁶ eyledükde: itdükde: S⁴

⁹⁷ ve şadāret: celālet S¹, S³

⁹⁸ "Onunla gücümü arttır." Taha suresi 20/31

⁹⁹ "Bana ailemden birini yardımcı yap" Taha suresi 20/29

¹⁰⁰ ve cālis-i kürsî-i çār-bāliş ḥaydarı uşdud bihi ezri 'aynının manzarı vec' al li vezīran min ehli āyetinun mazharı: - S¹, S³

¹⁰¹ uḡreviyye: āḡiret S², S⁴, İ

¹⁰² riyāzet-i: sa'ādet-i S², S⁴, İ

¹⁰³ kılan: bilen S¹, S³, S⁴, İ

¹⁰⁴ iden: idüb S¹, S³

dāreyne tevfiḳ bulan,¹⁰⁵ [4^a S²] zıll-ı İlāhīnūñ sāyesi ve pādişāh-ı İslām olan emirü'l-mü'minīnūñ dünyā ve āhiret¹⁰⁶ sermāyesi, vezīr-i mu'azzām **Muḥammed Paşa** yesserallāhu lehu mā yesserehū mimmā yeşā¹⁰⁷ beyt:

Ḥusrev-i salṭanatıñ Ferhādı

Eyleye anı muẓaffer hādī¹⁰⁸

ki vucūd-ı şerīfī ile şadr-ı şadāreti¹⁰⁹ teşrīf buyuruldan¹¹⁰ rızāsı tāhşīl-ı rızā'-ı ilāh ve muḳtezāsı muḳtezā-yı şerī'at-ı hazret-i risālet-penāh, niyyeti iḫyā-ı dīn ve himmeti¹¹¹ taḳvīyet-i şerī'at-ı mübīn ve 'azīmeti i'ānet-i¹¹² İslām ve iğāşet-i¹¹³ müslimīndür. 'Āmme-i ḥalḳ vufūr-ı merāsīm-i¹¹⁴ 'adlinden¹¹⁵ behre-mend, ḥuşūşā ḥavāşş-ı benī ādem ya'nī 'ulemā' ü şulehā' ü āl, zuhūr-ı merāḥīm-i¹¹⁶ fazlından ḥisse¹¹⁷-peyvenddür. [3^b S⁴] 'Ulemā'-ı ümmetūñ nihāl-i āmālları anuñ bārān-ı terbiyesiyle tāze vü muṭarrā ve şulehā'-ı milletūñ sebze-zār-ı aḥvālleri anuñ nesīm-i taḳvīyeti ile mu'aṭṭar ü ḥoş-hevā evlād-ı [3^b İ] ḥānedān-ı nübüvvetin [4^b S³] çemen-i murādları anuñ bahār-ı 'āṭıfeti ile ser-sebz ü çehre¹¹⁸-güşā maḥşūşā¹¹⁹ 'ilm ü siyādeti cem'idenler zümresi anıñ deryā-yı merḥamet ve şevkātine āşinā zamān-ı pür-emānında zümre-i 'ulemā ferāğ-ı bāl ile¹²⁰ taḥşīl ve ifāde-i 'ilm-i nāfi'a müdāvimler ve eyyām-ı [6 S¹, 4^b S²] şalāḥ-encāmında firḳa-i fuḳarā miḥrāb-ı 'amel-i şāliḥden tekmīl-i nefis ü tehzīb-i aḥlāka ḳā'imler¹²¹ ve cümle-i evlād evḳāt-ı fā'izü'l-berekātında āsüde-hāl ve sütüde-āmāl olub ervāḥ-ı ṭayyibe-i **Mustafāvī** ve esrār-ı muḳaddese-i **Mur-**

¹⁰⁵ ḳālīb-i pāk ile mükāleme-i ḥalḳda iken ḳalb-i tāb-nāk ile mu'āmele-i Ḥaḳḳda olan mü'eyyed min 'indī'llāh olub sa'ādet-i dāreyne tevfiḳ bulan: - S¹, S³

¹⁰⁶ āhiret: āhireti S², S³, S⁴, İ

¹⁰⁷ vezīr-i mu'azzām Muḥammed Paşa yesserallāhu lehu mā yesserehū mimmā yeşā: - S², S⁴, İ

¹⁰⁸ beyit ḥusrev salṭanatıñ ferhādı eyleye anı muẓaffer hādī: - S¹, S³

¹⁰⁹ şadāreti: sa'ādete S¹, sa'ādeti S³

¹¹⁰ buyuruldan: ideliden S¹, S³

¹¹¹ himmeti: S², S⁴, İ

¹¹² i'ānet-i: i'āne-i S¹

¹¹³ iğāşet-i: iğāşe-i S¹

¹¹⁴ merāsīm-i: merāḥīm-i S¹, S³

¹¹⁵ 'adlinden: 'adlden S¹

¹¹⁶ merāḥīm-i: merāsīm-i S¹, S³

¹¹⁷ ḥisse: ḥisse-i S¹

¹¹⁸ çehre: çemen S¹, S³

¹¹⁹ maḥşūşā: ḥuşūşā S¹, S⁴

¹²⁰ bāl ile: bi'llah S¹

¹²¹ ḳā'imler: Mülāzımlar S¹, S³

tażāvīden envā^c -1 futūhāt-1 qudsiyye ve fuyūzāt-1 ünsiyye qarīn-i hāl u me'āl ve fihrist-i cerāyid-i āmāl ve a^c māli¹²² olmak du'ālarına mülāzımlardur. Ol gülistānuñ envā^c -1 şükūfesi¹²³ sāyesinde bu giyā-yı bī-ser ü pā ve ol deryā-yı bī-pāyāniñ bī-nihāye dürr ü gevheri pīrāmeninde¹²⁴ bu hāzif-1 pāre-i ednā ve ol sūnbül-zāruñ bu hār u hāsı ve ol merģistānuñ bu kemterīn megesi¹²⁵ daħı tāb çün āfitāblarından nā-ümīd [5^a S³] qālmayub ve feyz-i 'āmmlarından¹²⁶ bī-behre olmayub sinek ve müdirre şāfi ve şāmil olan luğflarından sermāyesin ve mār u mūra kāfi ve kāmīl¹²⁷ olan fażllarından vāyesin alurdu. Lā-cerem edā-yı şükr zamāni tīg-i ecel ile kūsiste [4^a S⁴] ve mihr-i eyyām-1 du'ā evāni şehāb-1 mevt ile nühüfte olmasun. Belki [5^a S²] ilā inķizā'i'd-dehr ve inķirāz'i'l-ömr zümre-i hāzırīn ve nāzırīn¹²⁸ hıdmet-i du'āda baña şerīk [4^a İ] olsun diyü eħādīş-i mezkūreyi nām-1 nāmīleri ile itmām, ism-i sāmīleri ile bedī'ü'n-nizām miskiyyü'l-hıtām idüb hūzūr-1 şerīflerine dest-būsa bāhāne olur. Bundan gırān-bahā gevher ve tuħfe-i şerīfter olmaduğı cihetden¹²⁹ ve hārīm-i 'izzetlerine ithāfa iķdām olundu. Ümīddür¹³⁰ ki Allah'dan tevfiķ ü 'ināyet ve rūhāniyet-i resūlden imdād u iğāşet ve esrār-1 evliyādan himmet irişüb mevzū^c 1 şerefiyle¹³¹ maķbūl ola ve ol şeref-i berekātı ile hūzūr-1 şerīflerinde bu bende-i dā'ī **Āşık Nettā^c** inün murādātı huşūle mevşūl ola. [7 S¹] Evvelā bu haķirūñ [5^b S³] cenab-ı risālet-penāha neseb-i nisbetinden intisābı bu cihetdendür ki **Pīr Muhammedü'l-Āşık bin¹³² 'Alī bin Zeyne'l-Ābidīn bin¹³³ Muhammedü'n-Nettā^c134 bin Celāle'd-dīn bin Hüseyn bin Hasan bin 'Alī bin Muhammedü'l-Bağdādī ibn-i¹³⁵ 'Alī bin Mes'ūd bin Ca'fer bin Ğiyāşe'd-dīn bin 'Alī¹³⁶ bin Kāsım bin Muhammedü'l-Muberka^c bin Mūsā bin Muhammedü't-Taķī**

¹²² a^c māli: a^c māl S¹, S³

¹²³ şükūfesi: mekşūfesi S¹

¹²⁴ pīrāmeninde: pīrāsında S¹

¹²⁵ megesi: kesi S¹

¹²⁶ 'āmmlarından: 'ālemlerinden S¹

¹²⁷ kāmīl: kāfil S¹, S²

¹²⁸ hāzırīn ve nāzırīn: nāzırīn ve hāzırīn

¹²⁹ dest buse bāhāne olur. Bundan gırān bahā gevher ve tuħfe-i şerīfter olmadığı cihetden: - S¹, S³

¹³⁰ ümīddür: ümīzdür S², S⁴

¹³¹ mevzū^c 1 şerefi ile: mevzū^c -1 şerīf ile S⁴

¹³² Bin: ibn-i S¹

¹³³ Bin: ibn-i S²

¹³⁴ Nettā^c: Nettā^c ī

¹³⁵ İbn-i: bin S¹, S³

¹³⁶ Bin 'Alī: - S², S⁴, İ

bin ‘Aliyyü’r-Rızâ bin Mūsâ el- Kâzım bin Ca‘ferü’s- [5^b S²] Şâdıķ bin¹³⁷ Muhammedü’l-Bâķır bin¹³⁸ ‘Alî¹³⁹ Zeyne’l-‘Ābidîn bin¹⁴⁰ Hüseyin el-şehîd bin¹⁴¹ ‘Ali el-Murtażâ. Ve rivāyet-i hadîş-i ĥasbî ĥasebiyle intisābı bu ĥayşıyyetdendür ki bu faķıre şeyĥu’l-muĥaddişin ve senedü’l¹⁴² [4^b S⁴] -aĥbâriyyin¹⁴³ü’s-senedü’l-‘ālî ve’s-seyyidü’l-câmi‘ü’l-me‘ālî el-Ĥâfız Seyyid ‘Abdu’r-raĥîm bin Aĥmed¹⁴⁴ el-‘Abbâsî sene tis‘a ve ĥamsîn¹⁴⁵ ve tis‘a mie şevvâliniñ on sekizinci günü maĥrûse-i İstanbulda Kütüb-i Sittenüñ ve cemî‘-i eĥâdiş-i nebeviyenüñ rivāyetine icāzet virdi. Faķır anlardan ve anlar Necme’d-dîn Muhammed Şaĥravîden [6^a S³, 4^b İ] ve ol ‘Ābdü’r-raĥîm ‘İrâķîden ve ol daĥî Şeyĥ Şeĥâbe’d-dîn İbn-i¹⁴⁶ Şuĥneden ve ol Sedîde’d-dîn ‘Abdü’l-evvel Hirvîden ve ol Şeyĥ Ebü’l-Ĥasan ‘Abdü’r-raĥmân Dâvudîden ve ol Ebu Muhammed ‘Abdu’llâh Seraĥsîden ve ol Ebu ‘Abdu’llâh Muhammed Buĥârî’i ‘Azîzîden¹⁴⁷ ve ol Câmi‘u’s-Şaĥîĥ Ĥâfız Ebü ‘Abdu’llah Muhammed bin İsmâ‘îl Buĥârîden rivāyet eyler. Sene¹⁴⁸ şemân ve erbâ‘în ve mieteyn de ve İmâm Buĥârî daĥî Ĥamîdîden ve Ĥamîdî daĥî¹⁴⁹ Sufyândan ve Sufyân daĥî¹⁵⁰ Yâĥyâ bin [6^a S²] Saîd Enşârîden¹⁵¹ ve Yâĥyâ bin Saîd¹⁵² Enşârî Muhammed bin İbrâĥîm Teymîden rivāyet eyler ve ol dir ki ben işiddüm ‘Alķame bin Vâyil Teymîden [8 S¹] ol daĥî¹⁵³ dir ki ben işitdüm ‘Ömer bin el-Ĥattâb rağıya’llâhu ‘anhdan ki minber üzerinde dir idi ben işitdüm Resûlu’llâhdan şalla’llâhu ‘aleyhi vesellem ki¹⁵⁴ ol buyurdi. [innemâ’l-a‘mâlu bi’n-nıyyâti ve innâmâ li külli emrîi mâ nevâ femer kânet hicretuhu ilâ’llahi ve rasûlihi fehicretühü ilâ’llâhî ve lirasûlihi femer kânet hicretuhu ilâ dünyâ

¹³⁷ Bin: ibn-i İ

¹³⁸ Bin: ibn-i İ

¹³⁹ ‘Alî: ‘Alî bin S²

¹⁴⁰ Bin: ibn-i S¹

¹⁴¹ Bin: ibn-i İ

¹⁴² senedü’l: seyyidü’l S¹, S³

¹⁴³ Aĥbâriyyin: el-ĥaberiyyin S⁴

¹⁴⁴ Bin Aĥmed: - S¹, S³

¹⁴⁵ Ĥamsîn: sittîn S¹, S³

¹⁴⁶ İbn-i: bin S¹

¹⁴⁷ Buĥârî ‘Azîzî’den: ferberî’den

¹⁴⁸ Sene: S¹, S³

¹⁴⁹ Daĥî: S², S³, S⁴, İ

¹⁵⁰ Daĥî: S², S³, S⁴, İ

¹⁵¹ Enşârî’den: - İ

¹⁵² Ve Yâĥyâ bin Saîd: - İ

¹⁵³ Daĥî: - S¹, S³

¹⁵⁴ Resûlu’llâh’dan şalla’llâhu ‘aleyhi vesellem ki: resûlu’llâh şalla’llâhu ‘aleyhi vesellemden S¹

yüşibuhā ev ʿimra ʿetü yenkihuhā [6^b S³] fehicretühü ilā mā hācera ileyhi]¹⁵⁵ teyem-
münen ve teberrüken bu hadîş-i [5^a S⁴] şerîf ile ibtidâ olunub duâ olunur ki **Hakık**
niyetimiz hayra tebdil eyleyüb¹⁵⁶ hayırlara¹⁵⁷ tevfiķ vire.

EL-ĤADİŞÜ'L-EVVEL

السلام قبل الكلام

[E's-selāmü ķable'l-kelāmi]

Eĥādîş-i merfūʿ adandur. **Şahîh-i Tirmizî**de mezkûrdur. Rāvisi **Cābir bin ʿAb-
dullāh Enşārî**'dir. Sāhib-i **Hidāye**, **Tecnīs**¹⁵⁸ ü **Mezîd** adlı¹⁵⁹ kitābında yazar ki bir ki-
mesne bir kimesneye gelse. İçeri¹⁶⁰ girmezden evvel izn taleb ide. Andan soñra [5^a İ]
girüb [6^b S²] selām vire. Zîrā **Hakık Teʿālā** kelāmında buyurur¹⁶¹ لا تدخلوا بيوتاً غير بيوتكم
حتى تستأنسوا وتسلموا على أهلها [lā tedĥulū buyūten ġayra buyūtikum ĥattā testeʿnisū ve
tusellimū]¹⁶² ʿalā ehlihā]¹⁶³ yaʿ nī kendi eviñüzden¹⁶⁴ ġayrı bir eve girmek çāk istīnās
idüb selām virmeince selāmdan evvel istīnās ile emr eyledi. İstīnāsı istīzān ile tefsīr
itmişlerdür¹⁶⁵. Bu edebüñ riʿāyeti evde olıcak lāzımdur. [7^a S³] Ammā fezāda olıcak
bir müselleme bir mesellemüñ üzerine gelse selām vire soñra kelāma başlaya. Zîrā
Resūlu'llāh şallā'llāhu ʿaleyhi ve sellem¹⁶⁶ [8 S¹] ĥazretleri¹⁶⁷ من تكلم قبل السلام فلا
تجيبوه [men tekelleme]¹⁶⁸ ķable's-selāmi felā tecībūh]¹⁶⁹ buyurmuşdur.¹⁷⁰ Yaʿ nī

¹⁵⁵ “Ameller ancak niyetlere göredir; herkesin niyeti ne ise eline geçecek odur. Kimin hicreti, Allah ve Resūlü için ise, onun hicreti Allah ve Resūlü'ne müteveccih sayılır. Kim de nâil olacağı bir dünya veya nikahlanacağı bir kadından ötürü hicret etmişse, onun hicreti de hedeflediği şeye göredir.”

¹⁵⁶ niyyetimüz hayra tebdil eyleyüb: niyyetimüzi hayr eyleyüb S¹, niyyetimüz hayra eyleyüb S³, S⁴, niyyetimüz hayr eyleyüb İ

¹⁵⁷ hayırlara: - S⁴

¹⁵⁸ tecnīs: tencīs S¹

¹⁵⁹ adlı: adlu S¹, S³

¹⁶⁰ içeri: içerüye S¹, S³

¹⁶¹ buyurur: - S², S³, S⁴, İ

¹⁶² tusellimū: sellimū S¹

¹⁶³ “Ey iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, geldiğinizi hissettirip (izin alıp) ev sahiplerine selām vermeden girmeyin. Bu davranış sizin için daha hayırlıdır. Düşünüp anlayasınız diye size böyle öğüt veriliyor.” Nur suresi 24/27

¹⁶⁴ eviñüzden: eviñüzden S¹, evñüz S²

¹⁶⁵ etmişler: eylemişlerdir S¹, S³

¹⁶⁶ şallallāhu ʿaleyhi vesellem: - S², S³, S⁴, İ

¹⁶⁷ ĥazretleri: - S¹, S², S³, İ

¹⁶⁸ tekelleme: kelleme S², S⁴, İ

¹⁶⁹ “Selamdan önce konuşana (konuşmaya başlayana) cevap vermeyiniz.” Yılmaz, s. 533

selāmdan evvel kim ki kelāma başlaya āña cevāb virmeñ dimekdür.¹⁷¹ ‘**Abdullāh bin Selām** rađıya’llāhu ‘anh rivāyet ider ki **Resūlu’llāh**’dan¹⁷² evvel işitdügüm bu hadişi-şerīfdür ki **يا ايها الناس اطعموا الطعام وافشوا السلام وصلوا الارحام وصلوا بالليل والناس نيام تدخل الجنة** [yā eyyühe’n-nāsu iṭ’imū’ṭ-ṭa’āme ve efşū’s-selāme ve şilū’l-erḥām ve şallū billeyli ve’n-nāsu niyāmü tedḥulu’l-cenneti bi’s-selām]¹⁷³ Ya’ nī iṭ’ām-ı ṭa’ām eyleñ¹⁷⁴ ve ifşā-yı selām eyleñ¹⁷⁵ ve şıla-i erḥām¹⁷⁶ eyleñ halk uyurken namāz kıluñ tā ki cennete dāḥil olasız¹⁷⁷ dimekdür.¹⁷⁸ **Loḳmān** [5^b S⁴] **Ḥakīm** ‘alā nebiyyinā ve ‘aleyhi’s-selām [7^a S²] oğlına¹⁷⁹ dimişdür ki¹⁸⁰ **يا بني اذا مررت بقوم فارمهم بسهم الاسلام وهو السلام** [yā buneyye izā mererte bi-ḳavmin feirmihim bi-sehmi’l-islāmi ve huve’s-selām]¹⁸¹ ya’ nī ey benüm oğlançığüm kaçan bir kavme varsañ¹⁸² anlara islām sehmi ile at.¹⁸³ Ya’ nī selām vir dimekdür.¹⁸⁴ **Ebū Umāme** rađıallāhu ‘anh [7^b S³] **Nebī**’den ‘aleyhi’s-selām¹⁸⁵ rivayet ider ki **ليس منا من تشبه بغيرنا لاتشبهوا بليهود والنصارى فان تسليم اليهود الاشارة** [leyse minnā men teşebbehe biğayrinā lā teşebbehū bil yehūdī ve’n-naşārā feinne teslime’l-yehūdī el-işāretu bi’l-eşābi’ ve teslime’n-neşārā el-işāretü bi’l-ekuff]¹⁸⁶ Ya’ nī bizden degildür bizüm ğayrımuza beñzemek kaçd iden Yahūdī’ye ve Naşārā’ya [5^b İ] teşebbüh eylemek ki Yahūdī’nuñ teslīmi barmağla işāretdür.¹⁸⁷ Naşārā’nuñ selāmi¹⁸⁸ el ayaları ile işāretdür. Rivāyetdür ki

¹⁷⁰ men kelleme ḳable’s-selām felā tecibühü buyurmuşdur.; buyurmuşdur men kelleme ḳable’s-selām felā tecibühü S², S⁴, İ, men kelleme ḳable’s-selām felā tecibühü S³

¹⁷¹ dimekdür: S², S³, S⁴, İ

¹⁷² resūlu’llāh’dan: - S¹, S³

¹⁷³ “Ey insanlar yemek yedinir, selāmı yayın, akrabayı gözetin, insanlar uyurken gece namaz kılın. Ta ki selāmetle cennete girin.”

¹⁷⁴ eyleñ: - S¹

¹⁷⁵ eyleñ: - S¹, S²

¹⁷⁶ erḥām: raḥm S¹

¹⁷⁷ olasız: olasıñız S¹

¹⁷⁸ dimekdür: S², S³, S⁴, İ

¹⁷⁹ oğlına: - İ

¹⁸⁰ dimişdür ki: buyurmuşdur ki S¹

¹⁸¹ “Ey oğulcuğüm bir kavme uyradığın zaman İslām’ın oklarıyla at. O da selāmdır.”

¹⁸² varsañ: varsañuz S³

¹⁸³ at: remiy eyle S¹, S³

¹⁸⁴ dimekdür: S², S³, S⁴, İ

¹⁸⁵ Nebīden ‘aleyhi’s-selām: nebī şalla’llāhu ‘aleyhi vesellemden S¹, nebīden ‘aleyhi’ş-şalātu ve’s-selām İ

¹⁸⁶ “Bizden başkasına benzeyen bizden degildir. Ne Yahudiye ve ne de Nasaraya benzemeyin. Yahudinin selāmı vermesi parmak ile işāret hristiyanların ise el iledir.”

¹⁸⁷ işāretdür: - S¹

¹⁸⁸ selāmi: - S¹

Naşārā’nuñ taḥiyyeti eli ağza komaktır.¹⁸⁹ Yahūdī’nün taḥiyyeti barmağ ile işāret-dür.¹⁹⁰ Mecūs’uñ taḥiyyeti eğilmekdür.¹⁹¹ ‘Arabuñ zamān-ı cāhiliyyetde taḥiyyeti ḥayyāke’llāh dimek idi. Ve meliklerine en‘am şabāhan dimek [10 S¹] idi. Müs-limīnūñ taḥiyyeti es-selāmu ‘aleykum ve raḥmetu’llahī ve berekātuhū dimekdir ki¹⁹² taḥiyyātuñ eşrefi ve ekremi¹⁹³ bu taḥiyyetdür. **Eflātūn-ı Ḥakīm**’den mervīdür ki di-mişdür ki¹⁹⁴ **إذا دخلتم على الكرام فليكنم تخفيف السلام وتقليل الكلام و تعجيل القيام** [izā deḥaltum [7^b S²] ‘ale’l-kirāmi fe‘aleykum taḥfifu’s-selāmi ve taḥlīlu’l’kelāmi ve ta‘cīlu’l-ḳiyām]

Tercemetü’l-Ḥadīş Bi’n-Naẓm¹⁹⁵

[Fe‘ilātūn/Mefā‘ilūn/Fe‘ilūn]

Ser-i peygamberān-ı rabb-i selām

Ya‘nī ki Muştafā ‘aleyhi’s-selām

[8^a S³]

Buyurubdur¹⁹⁶ ki ḳable külli kelām

Dāḥil olsañ vir ehl-i beyte selām

EL-ḤADİŞÜ’Ş-ŞĀNĪ

إذا خرج الإمام فلاصلاة ولاكلام

[İzā Ḥarace’l-İmāmu Felā Şalāte Velā Kelāme]

Bu daḥi eḥādīş-i merfū‘ adandır. **İmām Ḥ’āher** [6^a S⁴] zāde **Mebşūṭ**ında ‘**Ab-du’llāh bin ‘Ömer**den rivāyet eyler raḳıya’llāhu ‘anh.¹⁹⁷ Ya‘nī imām ḥurūc eylese şalāt u kelām cāiz olmaz. Ḥurūcdan murād imāmuñ minbere şu‘ūdudur. Ḥutbeye şurū‘ı degüldür. **Yenābide** muşarraḥdır. İmām minbere çıkdığı gibi nevāfil¹⁹⁸ ḳıl-

¹⁸⁹ ḳomaḳdur: ḳomaḳ S¹

¹⁹⁰ işāretdür: işāret S¹

¹⁹¹ eğilmekdür: eğilmek S⁴

¹⁹² ki: - S¹

¹⁹³ eşrefi ve ekremi: ekremi ve eşrefi S¹, S²

¹⁹⁴ dimişdür ki: - S¹, S³, dimişdür S²

¹⁹⁵ tercemetü’l-ḥadīş bi’n-naẓm: terceme-i ḥadīş S², S⁴ terceme S³, terceme bi’n-naẓm İ

¹⁹⁶ buyurubdur: buyurdı S¹

¹⁹⁷ ‘Ömer’den rivāyet eyler raḳı’llāhu ‘anh: ‘Ömer’den rivāyet ider raḳı’llāhu ‘anh S⁴, ‘Ömer raḳı’llāhu ‘anhdan rivāyet eyledi S¹

¹⁹⁸ nevāfil: nevāfilden S¹

mağ harām olur. Ammā vaqt-ı huṭbede қаzā-ı fevāitde kerāhet yoқdur. **Şāhib-i Ni-hāye** bunu taşriḥ eylemişdür. Ve nehy olınan kelām, müte‘ārif olan kelām-ı dün-yevīdür.¹⁹⁹ Ammā tesbīḥ ve emşāl-i zelik cā’izdür. Bu huşūşda olan aқvālūñ eşahḥı budur. Faḥru’l-islām **Mebṣūṭı**nda **İmām-ı A‘zam**dan böyle rivāyet eyler.²⁰⁰ Ammā [6^a İ] İmāmeyn katında imam minbere şu‘ūd itdükden soñra huṭbeye şurū‘ eylemekden²⁰¹ evvel ve daḥı [8^a S²] huṭbeden²⁰² [8^b S³] fāriğ olduқtan soñra namāza şurū‘ eylemezden evvel tekellümde nesne yoқdur.

Tercemetü’l-Ḥadiş Bi’n-Nazm²⁰³

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Minbere çün şu‘ūd ide imām

Terk olunmağ gerek şalāt u kelām

İstimā‘ idüb anı ḥāzırlar²⁰⁴

Ṭınmamağ mūsīķī yerine geçer

[11 S¹]

EL-ḤADİŞÜ’Ş-ŞĀLİŞ

اصفروا بالفجر فانه اعظم للاجر

[Esfirū Bi’l-Fecri Feinnehu A‘zamu Lil Ecri]

Ya‘nī fecr namāzın kılduğınuz vaqt²⁰⁵ şabāḥı ağardub kıluñ²⁰⁶ ki²⁰⁷ anuñ ecri a‘zamdur. Ammā **Muṭṭarrızı Muğribde** zıkr etmişdür ki²⁰⁸ اصفربالصبح اضاء بالصبح [esfir

¹⁹⁹ dünyevīdür: dünyāvīdür S⁴

²⁰⁰ eyler: ider S⁴

²⁰¹ eylemekden: eylemezden S¹

²⁰² daḥı huṭbeden: - S¹

²⁰³ tercemetü’l-ḥadiş bi’n-nazm: terceme-i ḥadiş nazm S², S⁴, İ, terceme S³

²⁰⁴ ḥāzırlar: ḥātırlar S¹

²⁰⁵ vaqt: vaqtde S¹, vaqtin S³

²⁰⁶ kıluñ: kıluñuz S², S⁴

²⁰⁷ ki: - S¹

²⁰⁸ ki: S¹, S²

bi's-şubḥi eẓā'e²⁰⁹ **bi's-şubḥ]**²¹⁰ Ya' nī şabāḥı²¹¹ ziyālandurdu dimekdür. Şāḥib-i **Hidāye** dimişdür ki şalātü fecrde isfār ya' nī ağardub kılmak müsteḥabdur. Zīrā **Nebī** 'aleyhi's-selām [**Esfirū bi'l-fecri feinnehu a'zamu lil ecr**] buyurmuşdur. İmām²¹² **Şāfi'ī** katında her şalāt²¹³ ta' cīl [**6^b S⁴**] müsteḥabdur. E'imme-i Ḥanefiyye isfār ile kılmakda bu ḥadīş ile ihticāc idüb lafz-ı²¹⁴ bi'l-fecrde olan bā ta'diye içündür. Namāza şurū' fecriñ ağarduğundan soñra olmak²¹⁵ gerekdür dirler. İmām **Şāfi'ī** katında²¹⁶ bā mülābese içündür. Ma' nāsı [**9^a S³**] vaqt-i ebyaz²¹⁷ nehāra duḥūl idüñ. Şalāt ile mülābese [**8^b S²**] etdüğüñüz ḥāle dimekdür. Fecriñ²¹⁸ ağarduğı zamāna şalāt²¹⁹ ile duḥūl eylemek fecriñ²²⁰ ağarduğundan evvel şalāta mübāşeret itmekle olur. Lā cerem kıble'l-isfār namāza²²¹ şurū' lāzımdur dirler. Ammā E'imme-i Ḥanefiyye katında daḥı muḥtār olan²²² budur ki şalāt-ı²²³ fecre şurū' bir vechile ola ki rek'at-ı şāniyyede [**6^b İ**] ḥadeş vāқи' olsa. Tekrār abdest alub vaqt ḥurūc eylemezden²²⁴ muḥaddem namāzı edā cāiz ola.

Tercümetü'l-Ḥadīş Bi'n-Nazm²²⁵

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Ola vaqt-i namāz çün toğa fecr

Eyle isfār ki 'azīm²²⁶ ola ecr

²⁰⁹ eẓā'e: eẓā'a S¹

²¹⁰ Sabah erken kalk sabahın nurlansın

²¹¹ şabāḥı: şubḥ S¹, S³, S⁴, İ

²¹² imām: ammā S², S³

²¹³ şalvetde: şalāt S¹

²¹⁴ lafz-ı: - S¹, S³, S⁴, İ

²¹⁵ fecriñ ağarduğundan soñradur. Ve öyle olmak: fecr ağarduğundan sonra olmak S¹, fecriñ ağarduğundan soñra olmak S³, S⁴, İ

²¹⁶ katında: - S¹, S³, S⁴, İ

²¹⁷ ebyaz: ebyazda S²

²¹⁸ fecriñ: fecr S¹

²¹⁹ şalvet: şalāt S¹

²²⁰ fecriñ: - S⁴

²²¹ namāza: namāz S³

²²² olan: - S¹, S³, S⁴, İ

²²³ şalvet-i: şalāt-ı S¹

²²⁴ eylemezden: etmezden S¹

²²⁵ tercemetü'l-ḥadīş bi'n-nazm: terceme-i ḥadīş-i nazm S², terceme S³ terceme-i ḥadīş S⁴, İ

²²⁶ 'azīm: ta' zīm-ı 'azīm S²

Eyleyüb z̤ulmet-i riyādan ırāğ

Ya‘ nī a‘ mālīnūñ yüzīn kıl ağ

[12 S¹]

EL-ḤADİŞÜ’R-RĀBİ‘

ياالباذرمرة او ذر

[Yā Ebā Z̤err Merreten Ev Z̤er]

Ebū Z̤err Ğıffārī rađıya’llāhu ‘anh **Resūlu’llāh**’dan şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem²²⁷ secde yerinde vāқи‘ olan taşu gidermekden su ’āl eyledi. **Resūlu’llāh** buyurdu ki **يا ابا ذر مرة او ذر** [Yā Ebā Z̤err merreten ev z̤er] Ya‘ nī bir kerre gidermek²²⁸ kaçd eyle. Eger giderse hoş ve illā terk eyle. Z̤er, da‘ ya‘ nī ütrük ma‘ nāsınadır. [9^b S³] Şāhib-i **Hidāye** buyurmışdur ki fi‘ l-i ‘ abeş ḥāric-i şalātda bile mekrūhdur. Qanda [9^a S²] qaldı ki namāz içinde ola. Taqlīb-i ḥaşā²²⁹ dađı fi‘ l-i ‘ abeş qabīlindendür. İllā meger ki secde [7^a S⁴] mümkün olmaya ol vaqt bir kere gidermek kaçd eyleye giderse hoş ve illā terk eyle. Bu ḥadış-i şerīfūñ mażmūnı ile.

Tercemetü’l-Ḥadış Bi’n-Nazm²³⁰

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Yā Ebā Z̤err merreten ev z̤er

Secde-gāhuñda²³¹ olsa ya‘ nī ḥacer

Bir gidermekle gitse²³² anı gider

Yoğsa²³³ terk it namāza virme keder

²²⁷ Resūlallāh’dan şallallāhu ‘aleyhi ve sellem: Resūlallāh’ şallallāhu ‘aleyhi ve sellemden şallallāhu ‘aleyhi ve sellem S1, Resūlallāh’dan ‘aleyhi’s-selām S3

²²⁸ gidermek: gidermege S2, - S4

²²⁹ ḥaşā: ḥusīyy S²

²³⁰ tercemetü’l-ḥadış bi’n-nazm: tercemetü’l-ḥadış S², S³, S⁴, terceme-i ḥadış, İ

²³¹ secde-gāhuñda: Secde-gāhda S¹

²³² gitse: giderse S¹

²³³ yoğsa: yoksa S¹, yoğsa S³

EL-ḤADİSÜ'L-ḤĀMİŞ

ان الله فرض عليكم صيامه و سنتت لكم قيامه

[İnna'llāhe Feraza 'Aleykum Şıyāmeḥü Ve Senentu Lekum Kıyāmeḥü]

Bu ḥadīs-i şerīfūñ ma' nāsı budur ki **Ḥaḳḳ Te'ālā** Ramazān ayınuñ şıyāmın si-ze farz itdi.²³⁴ Ben kıyāmın sünnet eyledüm. Amma **feraza 'aleykum** lafzında 'alā ile olub **senentu lekum** lafzında²³⁵ lāmla oldığı **Ḥaḳḳ Te'ālā**nuñ emri ile kendilerūñ [7^a İ] sünnetin beynini²³⁶ farq [13 S¹] içündür. Ya'nī şıyām sizūñ üzerūñüze **Cenāb-ı Ḥaḳḳ'**dan muteḥaḳḳıq olmuş²³⁷ emr-i icābīdür. Emr-i te'abbudīdür. Ammā benüm sünnetüm sizūñ içündür. Ya'nī size ecr ḥaşıl olub meşūbāt [10^a S³] taḥsīl idesiz²³⁸ diyü sünnet eyleyüb dururum²³⁹ dimekdür. Kıyām-ı Ramazāndan murād terāvīḥdür. Terāvīḥ bi'l-icmā' sünnetdür. **Şāḥib-i Hidāyenūñ** ولاصح انها سنة [velā şāḥha ennehā sunneh]²⁴⁰ didigünden bu [9^b S²] fehmi²⁴¹ olunmasın ki terāvīḥa²⁴² sünnet degüldür dimüş kimesne ola. Belki Sāḥib-i Hidāyenūñ murād-ı budur ki²⁴³ terāvīḥ-i cemā' at ile kılmak sünnet olmaḳ eşaḥdur dimekdür. Zīrā meşāyīḥdan, cemā' at sünnet degüldür. Mücerred fazldür dimüş kimesneler vardır. Şāḥib-i **Bedāyi'** dimüşdür ki terāvīḥūñ sünnetleri cemā' atdür ve mesciddür. Zīrā **Nebī 'aleyhi's-selām**²⁴⁴ terāvīḥi cemā' at ile [7^b S⁴] mescidde kıldılar. Evünde yalnız kılan yāḥūd evünde cemā' at ile kılan sünnet-i terāvīḥ şevābın bulmaz.²⁴⁵ Sünnet-i cemā' at ve sünnet-i mescidi terk itdügi sebebden. Ammā ḳadr-ı ḳırā'atda Şāḥib-i **Hidāye** ve ekşer-i meşāyīḥ anuñ üzere rinedür ki terāvīḥde bir kerre ḥatm olına. Ziyāde olmaya ki ḳavme kesel gelüb terki- ne sebep olmaya. Ammā yine **Bedāyi'** de meşūrdur ki fi zamāninā [10^b S³] efzāl olan budur ki²⁴⁶ imām olan kimesne ḳavmūñ raḡbetine ve keseline göre ḳıra'at ide ki

²³⁴ etdi: eyledi S1, S3

²³⁵ lafzında: - S4

²³⁶ beynini: - S2, S3, S4, İ

²³⁷ olmuş: olmuşdur S1, S3

²³⁸ idesüz: idesiniz S¹

²³⁹ eyleyüb dururum: buyurdum S¹

²⁴⁰ Şüphe yok ki bu sünnettir.

²⁴¹ fehmi: vehm S¹, S³

²⁴² terāvīḥa: terāvīḥ S¹, S³

²⁴³ budur ki: - S¹

²⁴⁴ 'aleyhi's-selām: şalla'llāhu 'aleyhi ve sellem İ

²⁴⁵ şevābın bulmaz: şevābını bulmazlar S¹

²⁴⁶ ki: - S¹

ķavmũn nefretũne sebeb olmaya. Zirā tekṣir-i cemā'at ṣevābı²⁴⁷ taṭvīl-i kırā'at ṣevābından artuķdur. Ammā vaķt-i terāvīḥde meṣāyīḥ iḥtilāf eylemiṣler.²⁴⁸ Ba'zılar vaķti [14 S¹] 'iṣā' ile vitr mābeynũdedũr dimũṣler. 'iṣādan muķaddem kıılınsa²⁴⁹ ve²⁵⁰ yāḥũd vitrden [7^b İ] ōnra [10^a S²] kıılınsa cā'iz degũldũr dimiṣler. Ammā 'ām-me-i meṣāyīḥ ķatında vaķti²⁵¹ 'iṣādan ōnradur²⁵² ṭulũ'-ı fecre dek. 'iṣādan evvel cā'iz degũldũr. Ammā vitrden ōnra²⁵³ ṭulũ'-ı fecre dek cā'izdũr.

Tercemetũ'l-Ḥadiṣ Bi'n-Nazm²⁵⁴

[Fe' ilātũn/Mefā' ilũn/Fe' ilũn]

Ramazān ķunki ōhr-i ūmmetdũr

Żayfdũr vācibũ'r-ri' āyetdũr²⁵⁵

Farż-ı Ḥaķķdur size ōyām anda²⁵⁶

Sũnnetũmdũr benũm kıyām anda

EL-ḤADİŞÜ'S-SADİS

من ضيع سنتى حرمت عليه شفاعتى

[Men Ḍayya' a Sunneti Ḥarumet 'Aleyhi Őefā' atı]

Ma'nası budur ki her kim ki benũm sũnnetũmi żāyi' eyledi benũm Őefā'atim aña ḥarām oldu. Ammā sũnnetden murād sũnnet-i²⁵⁷ İslāmdır. Ve żāyi' eyledi demekden ańlanur²⁵⁸ [8^a S⁴] ki her mevlũd fiṭrat-ı²⁵⁹ İslām ūzre vucũda gelũr. Őonradan

²⁴⁷ ṣevābı: - S¹

²⁴⁸ eylemiṣler: eylemiṣlerdũr S¹

²⁴⁹ kıılınsa: - S²

²⁵⁰ ve: - S², S³, S⁴, İ

²⁵¹ vaķti: - S¹

²⁵² ōnradur: ōnra S¹

²⁵³ ōnra: S², İ

²⁵⁴ tercemetũ'l-ḥadiṣ bi'n-nazm: tercemetũ'l-ḥadiṣ S², S³, S⁴, tercemeũ'l-ḥadiṣ İ

²⁵⁵ ri' āyetdũr: ri' āye S²

²⁵⁶ anda: anuñ S¹

²⁵⁷ sũnnet-i: - S²

²⁵⁸ ańlanur: ańlaşılr S¹

²⁵⁹ fiṭrat-ı: fiṭra-i S⁴

keñdi muḳteżā-yı²⁶⁰ fiṭratın zāyi⁶ eyler. Nitekim bir²⁶¹ ḥadıṣ-i şerīfde bu ma⁶ nāyı muşarraḥ [11^a S³] buyurmuşlardur ki ما من مولود الا وقد يولد على فطرة الاسلام ثم ابواه يهودانه وينصرانه ويمجسانه [mā min mevlūdin illā veḳad yūledu ‘alā fiṭrati’l-islāmi ṣumme ebevāhu yehūdānihi ve yunaşşirānihi ve yumeccisānihi]²⁶² Ya⁶ nī hīç bir mevlūd yokdur ki fiṭrat-ı İslām üzere vucūda gelmeye. Soñradan ebeveyni²⁶³ Naşrānī ise²⁶⁴ anı daḥı Naşrānī iderler. Eger²⁶⁵ Yahūdī ise²⁶⁶ anı daḥı²⁶⁷ Yahūdī iderler. Eger²⁶⁸ Mecūsī ise²⁶⁹ anı daḥı²⁷⁰ Mecūsī iderler. Ḥadıṣ-i şerīfde vāḳi⁶ olan sünnet lafzın²⁷¹ [10^b S²] anuñçün İslāma ḥaml iderler ki zīrā mü’min,²⁷² mürtekb-i kebīre daḥı olsa²⁷³ [15 S¹] ol²⁷⁴ şefā⁶ atden maḥrūm olmaz. Zīrā Resūlu’llāh şallallāhu ‘aleyhi ve sellem شفاعتى لاهل الكبار [şefā‘atī li ehli’l-kebā’ir]²⁷⁵ diyü²⁷⁶ buyurmuşdur. Sāhibü’ş-Şir‘a dimişdür ki Resūl ‘aleyhi’s-selāmā²⁷⁷ ittibā‘ her ḥālde²⁷⁸ farz-ı lāzımdır. Hiç bir ḥālde [8^a İ] terki cā’iz degüldür. Zīrā Resūlu’llāh şalla’llāhu ‘aleyhi ve sellem²⁷⁹ buyurmuşdur ki²⁸⁰ لا يؤمن احدكم حتى يكون هواه تبعا لما جنت به [lā yu’minu aḥadukum ḥattā yekūne hevāhu tebe‘an limā ci’tu bihi]²⁸¹ Ya⁶ nī sizūñ²⁸² biriñüz imān-ı kāmīl ile mü’min olmaz ḥattā hevā-yı nefsi benüm Ḥaḳḳdan getürdügüm şer‘üme²⁸³ teba‘²⁸⁴ itmeyince. Ya⁶ nī

²⁶⁰ muḳteżā-yı: - S¹

²⁶¹ bir: bu S¹, S³, - S⁴

²⁶² “Hiç bir doğan çocuk yok ki İslam fitratı üzere doğmasın ama ana babası onu ya yahudi ya hristiyan yada mecusi yapar.”

²⁶³ ebeveyni: anası ve babası S², ebevānı S¹, S³

²⁶⁴ ise: iseler S¹, S³

²⁶⁵ eger: - S², S³, S⁴, İ

²⁶⁶ ise: iseler S¹, S³

²⁶⁷ anı daḥı: - S³, S⁴, İ

²⁶⁸ eger: - S², S³, S⁴, İ

²⁶⁹ iseler: ise S²

²⁷⁰ anı daḥı S², S³, S⁴, İ

²⁷¹ lafzın: - S¹

²⁷² mü’min: - S²

²⁷³ olsa: - S²

²⁷⁴ ol: S¹, S³, S⁴, İ

²⁷⁵ “Benim şefaati büyük günah işleyenler içindir.”

²⁷⁶ diyü: daḥı S¹

²⁷⁷ Resūl ‘aleyhi’s-selāmā: Resüle şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem S², İ

²⁷⁸ ittibā‘ her ḥālde: her ḥālde ittibā‘ S¹

²⁷⁹ şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem: - S³, S⁴

²⁸⁰ ki: - S²

²⁸¹ “Benim getirmiş olduklarımın nefsinin arzuları tabi olmadığı sürece gerçek manada iman etmiş olmazsınız.”

²⁸² sizūñ: sizden S¹, S³

²⁸³ şer‘ime: şer‘ a S¹, S³

²⁸⁴ teba‘ a: tābi‘ S¹

benüm şer'üme tâbi' olmaz şer'üme muhâlif olan hevâlarını bi'l-küllîye terk itmeyince.²⁸⁵ Ve yine Şâhib-i Şir'a dimüşdür ki **men dayya'a sünneti** hadîsindeki [11^b S³] sünnetden murâd şol sünnetdür ki anuñla temessük vâcibdür. Ya'ni²⁸⁶ şol qarnların şâhibleri **ki Resû'llâh** şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem²⁸⁷ anların hâklarında hayr ile şalâh ile ve reşâd ile şehâdet buyurmışlardır ki²⁸⁸ Anlar [8^b S⁴] ol sünnete ittibâ' itmiş olalar ki anlar hulefâ-ı râşidündür. Ve²⁸⁹ dañı **Resûlu'llâh** ile²⁹⁰ mu'âşır olub şeref-i şöhetlerine vâsıl olanlardır. Dañı tâbi'in ve teba'-i tâbi'indür. Ammâ anlardan soñra hâdis olan emrler ki vardır bid' atdür. Ve her nesne ki bid' atdür, dâlâletdür. Ve Şâhib-i Şir'a'nun terki cā'iz olmaya didüğü [11^a S²] terkden murâdı ihtiyâr ile olan terkdür. Ammâ ikrâh ile olan terk²⁹¹ ya'ni qatl ile²⁹² kôrütmağla yâhüd gayrı 'inde'ş-şer' ikrâh olan nesne ile ikrâh hâlinde olan terke ruşat vardır.

Tercemetü'l-Ĥadîş Bi'n-Nazm

[Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

[16 S¹] Ümmete sünnet oldı²⁹³ ĥabl-ı metîn
Bu cihetden didi Resûl-i mübîn²⁹⁴

Kim ki zâyi' iderse sünnetümi

Bulmaz ol devlet-i şefâ' atümi

EL-ĤADİŞÜ'S-SÂBİ'

²⁸⁵ ya'ni benüm şer'ime tâbi' olmaz. Şer'ime muhâlif olan olan hevâlarını bi'l-küllîye terk itmeyince: - S²

²⁸⁶ ya'ni: - S¹

²⁸⁷ şalla'llâhu 'aleyhi ve sellem: -S¹, S², S³, S⁴

²⁸⁸ ki: S², S⁴, İ

²⁸⁹ ve: - S², S⁴, İ

²⁹⁰ Resûlu'llâh ile: Resûlu'llâh'a S¹, S³

²⁹¹ olan terk: - S², S³, S⁴, İ

²⁹² qatl ile: kıtâle S¹, S³

²⁹³ oldı: oldı bu S²

²⁹⁴ mübîn: emîn S¹, S³

لا صغيرة مع الاصرار و لا كبيرة مع الاستغفار

[Lā Şaġirete Ma‘ a’l-İşrâri Ve Lâ Kebirete Ma‘ a’l-İstiġfâri]

Bu hadîş-i şerîf **Muĥiṭ-ı Serahsîde** [12^a S³] mezkûrdur. Ya‘nî mürtekb-i şaġire şaġâyirde [8^b İ] işrâr eylese mürtekb-i kebire olmuş olur. Ve mürtekb-i kebire istiġfâr eylese günâhı kalmaz. Zîrâ **Resûlu’llâh**²⁹⁵ şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem²⁹⁶ **le** [et-tâibu mine’z-zenbi kemen lâ zenbe leh]²⁹⁷ diyü buyurmuşdur. Şâhibü’l-**Keşşâf** tefsîr-i sûre-i Nisâ’da **İbn-i ‘Abbâs**dan rağıya’llâhü ‘anhumâ²⁹⁸ rivâyet ider ki bir kimesne anuñ yanunda kebâ’ir yedidür didi. Ol eyitdi ki belki yedi yüze qarîbdür. Zîrâ her şaġireye²⁹⁹ ki işrâr olına kebire olur. Eger su’âl olunursa ki **Ḥaĥĥ Te‘âlâ** **Qur’an**’da **فجرأوه جهنم خالدًا فيها** [ve men yeĥtul mu’minen [9^a S⁴] mute‘ammiden fecezâ’uhu cehennemu ĥâlıden fiĥâ]³⁰⁰ buyurdu.³⁰¹ Ya‘nî bir kimesne kaçd ile bir mü’mîn³⁰² öldürse [11^b S²] anuñ cezâsı cehennemdür. Ĥâliden olduġı ĥâlde diyü buyurdu. Pes ĥatlı-nı nefis daĥı kebiredür. Resûlu’llâh³⁰³ şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem³⁰⁴ [lâ kebirate me‘ a’l-istiġfâr]³⁰⁵ diyü³⁰⁶ buyurdu. Ol âyetüñ ma‘nâsına bu hadîş-i şerîfüñ ma‘nâsı munâķızdur. Cevâb budur ki âyetüñ ma‘nâsında ĥatlı-nı nefis iden cehenneme dâĥil ve ĥâlıd olmaĥdur. Ammâ ol cezâ ol kimesnenüñ³⁰⁷ üzerine müterettib [12^b S³] olmaġuñ ĥat’ına delâlet yoĥdur. Cezâ budur. Ammâ bu cezânuñ vuķu‘ı **Ḥaĥĥ** [17 S¹] Te‘âlâ’nuñ meşıyyetine mevķüfdür. Eger dilerse mücâzât ider ‘adlı olur. Eger dilerse ‘afv eyler faẓlı olur. Faķîĥ **Ebu’l-Leys Bostânda** dimişdür ki **Ḥaĥĥ Te‘âlâ**³⁰⁸ buyurduġı va‘idlerde recâ budur ki dilerse cezâ eyleye zîrâ Resûlu’llâh şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem³⁰⁹ buyur-

²⁹⁵ Resûlu’llâh: Resûl S¹

²⁹⁶ şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem: ‘aleyhî’s-selâm S¹, S³, - S²

²⁹⁷ “Günahından tövbe eden hiç günah işlememiş gibidir.”

²⁹⁸ İbn-i ‘Abbâs’dan rağıya’llâhü ‘anhumâ: İbn-i ‘Abbâs rağıya’llâhü ‘anhumâdan S¹

²⁹⁹ şaġiraya: şaġıra S¹, S³

³⁰⁰ “Kim bir mümini bilerek öldürürse cezası ebedi cehennemdir.”

³⁰¹ buyurdu: S¹, S², S³, İ

³⁰² mü’mîn: mü’mîni S¹, S⁴

³⁰³ Resûlu’llâh: Resûl S²

³⁰⁴ şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem: ‘aleyhî’s-selâm S⁴

³⁰⁵ istiġfâr ile büyük günah kalmaz.

³⁰⁶ diyü: - S¹, S³

³⁰⁷ kimesnenüñ: kişiniñ S⁴

³⁰⁸ Te‘âlâ: Te‘âlâ’nıñ S¹

³⁰⁹ şalla’llâhü ‘aleyhî ve sellem: ‘aleyhî’s-selâm S⁴

mişdur ki Hakk Te'ālā bir 'amele şevāb va' de³¹⁰ eylese ol va' de³¹¹ müncezzdür. Ammā ' iķāb ile va' id³¹² eylese muhayyerdür.³¹³ Dilerse³¹⁴ 'afv eyler³¹⁵ dilerse tazīb eyler.³¹⁶

[9^a İ]

Tercemetü'l-Ĥadiş Bi'n-Nazm³¹⁷

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

İtse bir kes³¹⁸ şağirede ışrār

İrgürür ol kebireye nāçār

İtse ammā kebireye ĵistiğfār

' Afv ider cürmini anuñ Ğaffār

EL-ĤADİŞÜ'S-ŞĀMİN

[12^a S²]

الصوم فى السفر كالفطر فى الحضر

[Eş-Şavmu Fi's-Seferi Ke'l-Fıtrı Fi'l-Ĥazarı]

Ya' nī kişinüñ şehr-i Ramazānda³¹⁹ sefer üzerinde bulunduğı vaqt olan³²⁰ şavmı ĥazarda şehr-i Ramazānda olan fıtrı gibidür. Bu ĥadiş-i şerif³²¹ **Bedāyi'** de meşūrdur. Ashāb-ı [9^b S⁴] zevāhir bu ĥadiş-i şerif³²² ile seferde şavmuñ 'adem-i

³¹⁰ va' de: va' d S¹

³¹¹ va' de: - S¹, S³

³¹² va' id: va' de S⁴

³¹³ muhayyerdür: muhtārdur İ

³¹⁴ dilerse: Ammā ' iķāb ile va' de S⁴

³¹⁵ eyler: ider S⁴

³¹⁶ ider: eyler S¹, S³

³¹⁷ tercemetü'l-ĥadiş bi'n-nazm: tercemetü'l-ĥadiş S³, S⁴, İ

³¹⁸ kes: kişi S¹

³¹⁹ şehr-i ramazān'da: ramazān'da şehr-i ramazān'da S¹, İ

³²⁰ olan: - S², S⁴, İ

³²¹ şerif: şerif de S³

³²² şerif: - S², S⁴, İ

cevâzına istidlâl eylediler.³²³ Bu kavlı İbn-i ‘Ömerden mervîdür rağiya’llâhü ‘anhumâ.³²⁴ Ammâ ekşer aşhâbuñ kavlı ki cumhür-ı ‘ulemānuñ mezhebîdür. Cevâzdur.

[13^a S³]

Tercümetü’l-Ĥadîş Bi’n-Nazm³²⁵

[Fe‘ilâtün/Mefâ‘ilün/Fe‘ilün]

Sefer üstinde ehl-i esfâra

Virdi ruḥşat şerî‘ at iftâra

Lâ-cerem şavm ki seferde ola

Beñzer iftâra ki ḥazarda ola

[18 S¹]

EL-ĤADİŞÜ’T-TĀSİ‘

ثلاث لا تفطرن الصيام القى والحجامة والاحتلام

[Şelâşun Lâ Tufettirne’ş-Şıyâme El-Ķay’u Ve’l-Ĥacâmetu Ve’l-İḥtilâmu]

Bu ḥadîş-i şerîf Kâfi’de mestürdür. Ma‘nâsı budur ki üç nesne şıyâmı iftâr itdürmez. Biri ḳay biri ḥacâmat biri iḥtilâm. Şâhib-i Hidâye rivâyetinde şıyâm lafzı yerine şâ’im lafzı vâkı‘ olmuştur. Ya‘nî الصائم ثلاث لا تفطرن الصائم [şelâşe lâ tufettirne’ş-şâ’im]³²⁶ diyü vâkı‘ olmuştur. Bir³²⁷ ḥadîş-i şerîfde daḥi vâkı‘ olmuştur ki³²⁸ من فاء فلا [men ḳā’e felâ ḳazā’e ‘aleyhi ve meni’stekā’e [12^b S²] ‘amden f’aleyhi’l-ḳazā’]³²⁹ Ya‘ni bir kimesne³³⁰ ḳay’ eylese bi-ğayri ḳaşdin aña ḳazâ lâzım olmaz. Ammâ ḳaşd ile ḳay’ itse³³¹ ḳazâ lâzım olur. Bu mes’elenüñ

³²³ eylediler: eylerler S¹, S³

³²⁴ İbn-i ‘Ömerden mervîdür rağiya’llâhü ‘anhumâ: İbn-i ‘Ömer rağiya’llâhü ‘anhumâdan mervîdür S¹

³²⁵ tercemetü’l-ḥadîş-i bi’n-nazm: tercemetü’l-ḥadîş S³, S⁴, İ

³²⁶ “Üç şey oruçluya bir şey yapmaz.”

³²⁷ bir: bu S³, İ

³²⁸ ki: - S³

³²⁹ “Kim istemeden kusarsa ona kaza gerekmez. Kim de kasten kusarsa, ona kaza gerekir.”

³³⁰ kimesne: kimse S¹

³³¹ itse: iderse S¹, eylese İ

taḥḳīki budur ki ḳay' ḳaşd ile olmaḳ var. Bi-ğayri ḳaşdin olmaḳ var. [9^b İ] Ḳaşd ile olanda daḫı ağız ṭolusı olmaḳ var, ağız ṭolusı olmamaḳ var. Bu şüretlerüñ cümlesinde ḳay' yine cevfe 'avdet eylemek var. [13^b S³] Ve ol 'avd 'amd ile olmaḳ var bi-ğayr-ı 'amdin olmaḳ var. Ammā 'amd ile ḳay eylemekde melā'ü'l-fem olsa şavm fāsıd olub ḳazā vācib olur. Zīrā şā'imüñ kendi³³² şun'ıyla oldı. [10^a S⁴] Ammā kefāret lāzım olmaz. Zīrā şol nesnenüñ iftāri ile kefāret lāzım olur ki ol 'adetde³³³ ya devā ya ğıda olmağa ḳābil ola. Ḳay' ikisine bile ḳābil degüldür. Ḳay' melāü'l-femden eksük olsa yine **İmām Muḫammed** ḳatında ḳazā vācib olur, kefāret vācib olmaz. Zīrā **إمّا من استقاء عمدا افعليه القضاء** [ve meni'stikā'i 'amden³³⁴ fe'aleyhi'l-ḳazā']³³⁵ ḥadışinde lafz-ı estikā' muṭlaḳdur. Melā'ü'l-fem olana³³⁶ ve eḳalline şāmildür³³⁷ dir. Ammā³³⁸ **İmām Ebī**³³⁹ **Yūsuf** ḳatında şavm fāsıd olmaz. Ḳazā daḫi³⁴⁰ lāzım olmaz. Zīrā ḥükmen³⁴¹ ḥurūc³⁴² bulunmadı dir. Anuñ [13^a S²] ḳātında ḥurūc ḥükmi melā'ü'l-fem olmaḳdur. Bu şüretde ḳay kendiden³⁴³ cūfve [19 S¹] 'avdet eylese **Ebū Yūsuf** ḳatında yine fāsıd olmaz. Zīrā ḥükmen ḥurūc bulunmadı ki ḥāric dāḫil olmağla şavma³⁴⁴ fesād 'arız ola dir. Ammā şā'im kendi [14^a S³] şun'ı ile ḳay'³⁴⁵ cevfe 'avdet itdürse ol vaḳt **Ebū**³⁴⁶ **Yūsuf**dan iki rivāyet vardır.³⁴⁷ Bir rivāyetde ḥurūc bulunmadı diyü fāsıd olmaz dir. Bir³⁴⁸ rivāyetde 'avdetde şā'imüñ³⁴⁹ şun'ı olmağla melā'ü'l-fem mertebesine lāḫiḳ olur. Şavm fāsıd olur dir.³⁵⁰ Ammā bi-ğayri ḳaşdin ḳay'³⁵¹ melā'ü'l-fem olsa **Ebī Yūsuf** ḳatında şavmı fāsıd olur. Zīrā ḥāric ḥükminededür. Ḥattā

³³² endi: kendü İ

³³³ 'adetde: 'atedde S¹

³³⁴ 'umden: - S¹, S³, İ

³³⁵ Kim kasten kusarsa, ona kaza gerekir.

³³⁶ olana: olan S¹

³³⁷ şāmildir: şāmil olur S¹, S²

³³⁸ ammā: - S¹, S³

³³⁹ Ebī: - S², S⁴

³⁴⁰ daḫi: - S¹, S³, S⁴, İ

³⁴¹ ḥükmen: ḥaka S¹

³⁴² ḥurūc: ḥarḳ S¹

³⁴³ kendiden: kendüden S⁴

³⁴⁴ şavma: - S¹, S³,

³⁴⁵ ḳay': - S¹, S³ ḳay S²

³⁴⁶ Ebū: ebī S⁴, İ

³⁴⁷ vardır: var S¹, S², S³, İ

³⁴⁸ bir: diğeri S¹

³⁴⁹ şā'imüñ: şāni' in S¹, S³

³⁵⁰ şavm fāsıd olur dir: dir S¹

³⁵¹ ḳay': - S¹, S³

nākız-ı [10^b İ] vuzū'dur dir. İmām³⁵² Muḥammed fāsīd olmaz dir. Zīrā şūret-i fiṭr ki şā'im kendi şun'ı ile ikā' eylemekdür. Hem dāḥil olan³⁵³ nesne ya ğıda yāḥud devā olmağa kābil olmakdur. Bunda ikisi bile yokdur [10^b S⁴] dir. Ve³⁵⁴ bi-ğayr-ı 'amdin olan meleū'l-fem kay'da cūfe 'avdet eylemek var ve ol 'avdet 'amdin olmağ var. Bi-ğayr-ı 'amdin³⁵⁵ olmağ var. Ammā 'amdin ile kay eylemekde³⁵⁶ şā'im kayy'ı kaşd ile cevfine 'avdet itdürse şavm bi'l-icmā' fāsīd olur. Zīrā ḥurūcdan soñra idḥāl müteḥakkık olub şūret-i fiṭr bulunmuş olur. Bi-ğayri kaşdin kay'da ağız ṭolusundan eksük³⁵⁷ [13^b S²] olsa şavmı fāsīd olmaz. Ve bi-ğayri kaşdin ağız ṭolusundan eksükde kay keñdüden cevfe 'avdet eylese³⁵⁸ şavm fāsīd olmaz. Zīrā biri budur ki ağız ṭolusı olmayıcağ ḥāric ḥükmi olmaz.³⁵⁹ Bir budur ki şā'imiñ idḥālde daḥli [14^b S³] ve şun'ı olmadan dāḥil olmuş oldu. Lakin şā'im kendi kaşd ile cūfe 'avdet itdürse Ebī³⁶⁰ Yūsuf kaṭında yine şavm fāsīd olmaz. Zīrā ḥāric ḥükminde degüldür dir. İmām Muḥammed kaṭında fāsīd olur. Zīrā idḥālde şā'imüñ şun'ı oldu dir.³⁶¹

Tercümetü'l-Ḥadīş Bi'n-Nazm³⁶²

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Şavmı çoğ nesne gerçi müfsiddür

Līk³⁶³ böyle ḥadīş vāriddür

[20 S¹] Şavmı ifsād eylemez üç şey'

İḥtilām u ḥacāmat u hem kay'

³⁵² imām: ammā S²

³⁵³ olan: olsa S⁴

³⁵⁴ ve: - S¹, S³

³⁵⁵ 'amdin ile olmağ var. Bi-ğayr-ı 'amdin: 'amdin ile ya ğayrı ile S¹

³⁵⁶ cūfe 'avdet eylemek var ve ol 'avdet 'amdin olmağ var. Bi-ğayr-ı 'amdin olmağ var. Ammā 'amdin ile kay eylemekde: - S², S⁴, İ,

³⁵⁷ eksük: eksik S¹

³⁵⁸ şavmı fāsīd olmaz. Ve bi-ğayri kaşdin ağız ṭolusundan eksükde kay kendüden cūfe 'avdet eylese: -S¹, S³

³⁵⁹ zīrā biri budur ki ağız ṭolusı olmayıcağ ḥāric ḥükmi olmaz: - S²

³⁶⁰ Ebī: Ebū S⁴

³⁶¹ dir: - S¹

³⁶² tercemetü'l-ḥadīş-i bi'n-nazm: tercemetü'l-ḥadīş S², S³, S⁴, İ

³⁶³ līk: like S², S³, İ

EL-ḤADİŞÜ'L-ĀŞER

عظمو ا ضحايكم فانها على الصراط مطاياكم

[‘ Azzimū Žahāyākūm Feinneḥā ‘ Ale’ş-Şirāṭı Meṭāyākum]

Bu ḥadīş-i şerīfi İmāmü'l-Ḥarameyn Nihāye'de zıkr eylemişdür.³⁶⁴ Ma' nāsı budur ki qurbān bayramında kesdügüñüz qurbānlarıñuza ta' zım eyleñ³⁶⁵ ki anlar sizüñ şırāt üzerinde binidleriñüzdür. Müsned-i İmām Deylemī'de bu ḥadīş Ebī Hureyre'den [10^b İ] استفر هوا ضحايكم [istefrehū ḍahāyākūm] vāki' olmuşdur. Bir kimesne koç boğazlasa ḍahḥā bikebşin dirler. Qurbān zebhi yevm-i adḥāda vaqt-i duḥāda olduğu sebebden qurbāna daḥi³⁶⁶ uḍḥıye diyü tesmiye itdiler. [14^a S²] Soñradan kesret-i [11^a S⁴] isti' māli olmağla āḥir-i nehārda bile boğazlanana³⁶⁷ uḍḥıye [15^a S³] didiler.³⁶⁸ Maṭıyye maṭvdan müştakḳdur. Maṭv maşdardur. Maṭv mesīr³⁶⁹ yürimege dirler. Yāḥud meṭā arḳa ma' nāsına ola. Binidleriñ arḳasına binildügi cihetden binide maṭıyye dirler.³⁷⁰ Ḥadīş-i şānide istefrehūnuñ ma' nāsı žahāyāñuzuñ yorgasın taleb eylen dimekdür. Bu maḥallde ma' nā³⁷¹ binidleriñüzüñ eyüleriñ³⁷² taleb eylen dimekdür. Şırātuñ ṭarīḳden ve sebīlden farkı budur ki ṭarīḳ ol yola dirler ki bir sālik aña³⁷³ müteveccih ola gerekse aña teveccüh mu' tād olsun gerek olmasun. Sebīl aña dirler ki be-her ḥāl aña sülük mu' tād ola ve şırāt aña dirler ki³⁷⁴ anda aşlā egrilik olmaya ve şapmaḳ olmaya. Bu maḥalde şırātdan murād yevm-i ḥaşr u cezāda³⁷⁵ metn-i cehennem üzere memdūd olan³⁷⁶ cisrdür.

³⁶⁴ eylemişdür: itmişdür İ

³⁶⁵ iyleñ: edüñ S¹

³⁶⁶ daḥi: - S¹, S³, S⁴, İ

³⁶⁷ boğazlanana: boğazlansa S¹, boğazlansa yine S²

³⁶⁸ didiler: dirler S², S⁴

³⁶⁹ mesīr: - S¹, seyrde S⁴, İ

³⁷⁰ dirler: didiler S², İ

³⁷¹ ma' nā: ya' nī İ

³⁷² eyüleriñ: eyülerden S¹

³⁷³ aña: ol yola S²

³⁷⁴ beher ḥāl aña sülük mu' tād ola ve şırāt aña dirler ki: S²

³⁷⁵ ḥaşr u cezāda: ḥaşrde S¹, S³, S⁴, İ

³⁷⁶ olan: ola S¹

Tercemetü'l-Ḥadīṣ Bi'n-Naẓm³⁷⁷

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

[21 S¹] Böyle buyurdı ol veliyy-i ḥamīm
Ya' nī ḳurbānıñuz³⁷⁸ idüñ ta' zīm

Ki şırāt üzre olub aña³⁷⁹ süvār

Bāğ-ı firdevse idesiz reftār

EL-ḤADİŞÜ'L-ḤADİ' AŞER

افضل الحج العج والشج

[Efdālu'l-Ḥacci El-Accu Ve's-Şeccu]

[15^b S³] Ya' nī ḥacc ' amellerinüñ efdālī ' acc ve şeccdür. ' Acc telbiyede ref' -i şavta dirler. Ya' nī [14^b S²] lebbeyk didügi³⁸⁰ vaqt bülend-āvāz ile diye. Ve şecc şuyı aḳmağa dirler. Bu maḥallde şeccden murād menāsik ḥaccda vācib³⁸¹ olan ḳurbān [11^a İ] ḳanların³⁸² aḳıtmaḳdur.

Tercemetü'l-Ḥadīṣ Bi'n-Naẓm³⁸³

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Efdālī tā' atüñ ki ḥacc oldı

Efdāl ḥaccda ' acc u şecc oldı

Ya' nī lebbeyk ile olub cūşān

Ḥūn[ı] ḳurbānuñ ola [11^b S⁴] rīke revān

³⁷⁷ tercemetü'l-ḥadīṣ-i bi'n-naẓm: tercemetü'l-ḥadīṣ S³, S⁴, İ

³⁷⁸ ḳurbānıñuz: ḳurbānıñuza S¹, S², S⁴

³⁷⁹ olub aña: aña olub S¹

³⁸⁰ didügi: didükleri S¹, S³

³⁸¹ vācib: vāқи' S¹, S³

³⁸² ḳanların: ḳanın S¹, S³

³⁸³ tercemetü'l-ḥadīṣ-i bi'n-naẓm: tercemetü'l-ḥadīṣ S³, S⁴, İ

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞĀNĪ 'AŞER

قد اعذر من انذر

[Kad E' zera Men Enzer]

Ya' nī bir kimesne bir kimesneyi³⁸⁴ kōrqudub sen filān fi' li idecek olursañ saña ol fi' lūñ muḳābelesinde şu vechile 'uḳūbet iderūm dise ol kimse taḫḫīḳ-i 'ōzrin itmiş olur. Soñradan ol kōrqudugı kimesneden³⁸⁵ ol fi' l şādır olub bu kimesne³⁸⁶ ol 'uḳūbeti eylese bu kimesne³⁸⁷ ma' zūr olur. Şuḳ ol kimesnenün³⁸⁸ olur ki ol³⁸⁹ fi' lden men' i ve muḳābelesinde olacaḳ 'uḳūbeti işitdükden soñra [16^a S³] ol fi' li irtikāb itmiş ola. İmām-ı Şemsü'l-E'imme **Serahsī Şerḫ-ı**³⁹⁰ **Siyer-i Kebirde** yazmışdur ki³⁹¹ Sulṭānuñ münādīsı nidā eylese ki filān biñ³⁹² 'askerūñ öñinde ve filān beg³⁹³ [22 S¹] 'asker ile³⁹⁴ 'askerūñ ardında ḫursun dise ol beglere lāyık degüldür ki kendilere³⁹⁵ ta' yīn olınan [15^a S²] vaż' i terk ideler. Zīrā emri ḫarbde bu vaż' bir tedbīr-i ḫüsndür ki fā' idesi ol emre itā' at ile zāhir olur. Ol ta' yīn olınan beglerden birisi me' mūrūn bih oldığı vaż' a 'işyān eylese. Sulṭān ol emire inzār idüb kōrqudumaḳ gerekdür. Ol def' ada 'uḳūbet eylemek lāyık degüldür. Zīrā bir 'aşretdür. Ya' nī ḫayrınmaḳdur.³⁹⁶ Ol kişiden şādır oldı. Pes vālī-i cünd ol emire tenbīh ide ki şimdiden³⁹⁷ soñra emrine muḫālefet ideni sulṭān te' dīb ider³⁹⁸ diye³⁹⁹ bu mertebeye inzār [11^b İ] dirler. Zīrā **Resūlullāh** şallāllāhu 'aleyhi ve sellem⁴⁰⁰ من انذر فقد اعذر [men enzera feḳad e' zer] buyurmuşdur.⁴⁰¹ Bunuñ [12^a S⁴] beyānı [16^b S³] **Ḳurān-ı 'Azīm**⁴⁰²de daḫı vardır ki⁴⁰³

³⁸⁴ kimesneyi: kimesne 'i S¹, S³, S⁴

³⁸⁵ kimesneden: kimseden S¹

³⁸⁶ kimesne: kimse S¹

³⁸⁷ kimesne: kimse S¹

³⁸⁸ kimesnenün: kimsenün S¹

³⁸⁹ ol: - İ

³⁹⁰ şerḫ-ı: şerḫ-ı S²

³⁹¹ ki: - S¹

³⁹² beg: biñ S²

³⁹³ beg: biñ S²

³⁹⁴ 'asker ile: 'askeriyle S², S⁴

³⁹⁵ kendilere: kendülere S⁴

³⁹⁶ ḫayrınmaḳdur: ḫayrınmamak S¹, ḫayrınmak S³

³⁹⁷ şimdiden: bundan S²

³⁹⁸ ider: ide S⁴, İ

³⁹⁹ diye: S²

⁴⁰⁰ şallāllāhu 'aleyhi ve sellem: S², S³, S⁴, İ

⁴⁰¹ buyurmuşdur: buyurdı S¹, S³

Ḥaḳḳ Te‘ālā yevm-i kıyāmetde وقد قدمت اليكم بالوعيد [ve ḳad ḳaddemtu ileykum bi'l-va‘id]⁴⁰⁴ diye ya‘nī ol⁴⁰⁵ ‘aṣīlerūn ‘özrin ḳabūl itmeyüb ben size dünyāda va‘id gönderdüm idi diyü buyursa gerekdür. Bu mertebeden soñra ol emīr⁴⁰⁶ ‘iṣyān idecek olursa sultān anı muḳkem te‘dīb ide ki kendüye ‘uḳūbet ve ğayra zecr ola ki kimesnenūn⁴⁰⁷ sultānuñ⁴⁰⁸ emrine muḳālefet idüb sū-i edeb itmege ḳudreti olmaya.⁴⁰⁹ Zīrā ḥalkuñ Allāh ḳorḳusından,⁴¹⁰ menāhīden imtinā‘larından dünyāda ‘uḳūbet [15^b S²] ḳorḳusından maḳzūrātından ictinābları artuḳdur.⁴¹¹

Tercemetü'l-Ḥadīṣ Bi'n-Nazm⁴¹²

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Olsa bir emre bir kiṣi me‘mūr

Ḥalkı taḥvīfe var aña destūr

Soñra andan ‘itāb kılsa zuḥūr

‘Özrin itmiş olur gerek ma‘zūr

[23 S¹]

EL-ḤADİŞÜ'L-ŞĀLİŞE ‘AŞER

ما يزع السلطان اكثر مما يزع الفرقان

[Mā Yeze‘u’s-Sultāne Ekṣeru Mimmā Yeze‘u’l-Furḳānu]

Tefsīr-i⁴¹³ **Teysīr** şāhibi böyle zıkr eyler ki veze‘a⁴¹⁴ kef ma‘nāsınadır. Veze‘a vāzi‘uñ cem‘idür. ‘Askeri taḳılmaḳdan ve yayılmaḳdan men‘idenlere vāzi‘dirler.

⁴⁰² ‘Azīm: Kerīm S¹

⁴⁰³ ki: - S¹

⁴⁰⁴ Allah, şöyle der: “Benim huzurunda çekişmeyin. **Çünkü ben bu (konudaki) uyarıyı size önceden yaptım.**” Kaf suresi 50/28

⁴⁰⁵ ol: S², S³, S⁴, İ

⁴⁰⁶ emīr: emīre S¹

⁴⁰⁷ kimesnenūn: kimesne S¹, S³

⁴⁰⁸ sultānuñ: - İ

⁴⁰⁹ olmaya: ola S²

⁴¹⁰ ḥalkuñ Allāh ḳorḳusından: Ḥaḳḳ’uñ ḳorḳusından ḥalkuñ S¹, ḥalkuñ Allāh Te‘ālā ḳorḳusından S², ḥalkuñ Ḥaḳḳ’uñ ḳorḳusından S³

⁴¹¹ artuḳdur: ziyādedür S⁴

⁴¹² tercemetü'l-ḥadīṣ-i bi'n-nazm: tercemetü'l-ḥadīṣ S³, S⁴, İ

[17^a S³] İmām Muṭarrızı, Şerh-i Maḳāmatda zıkr itdügi üzre mulüküñ e^ç vānına ve şāhib-i şurṭasına vāzi^ç dirler. Ol taḳḍirce ḥadıṣ-i şerifüñ Allāhu a^ç lem ma^ç nāsi⁴¹⁵ bu olur ki sulṭānuñ⁴¹⁶ men^ç itdügi ekşerdür. Ḳur[’]ānuñ⁴¹⁷ men^ç itdüğinden ya^ç nī nice kimesne vardur ki naşş-ı Ḳur[’]ānda ḥürmeti şābit olub muḳābelesinde ^ç uḳūbāt-ı şedīde-i ācile ile va^ç id⁴¹⁸ olınan menāhi irtikābından memnū^ç olmazlar. Sulṭānuñ [12^b S⁴] ^ç uḳūbāt-ı ācilesi ḥavfından memnū^ç olurlar.

Tercemetü’l-Ḥadıṣ Bi’n-Naẓm⁴¹⁹

[Fe^ç ilātün/Mefā^ç ilün/Fe^ç ilün]

[12^a İ] Haḳ bu⁴²⁰ ki luṭf-ı Haḳdurur⁴²¹ sulṭān
Zıll-ı yezdān penāh-ı emn u emān

Naşş-ı⁴²² ḳāti^ç egerçi Ḳur[’]ān’dur

[16^a S²] Ḳaṭ^ç iden zılmı tīg-ı sulṭāndur

EL-ḤADİŞÜ’R-RĀBİ’ A ^ç AŞER

البكرة رباح او نجاح

[El-Bukratu Ribāḥu Ev Necāḥu]

Yevmüñ evveline fecr dirler. Andan şoñrağı vaḳtine şabāḥ dirler.⁴²³ Andan şoñra ḡadātdur. Andan şoñra⁴²⁴ bükredür.⁴²⁵ Andan ḍuḥādur. Andan ḍaḥvedür. Andan hecīradür. Andan zıhrdur. Andan mesādur. Andan ^ç aşrdur. Andan aşıldür. An-

⁴¹³ tefşir-i: taḳşir-i S¹

⁴¹⁴ vez^ç: vez^ç ī men^ç S¹

⁴¹⁵ Allāhu e^ç lem ma^ç nāsi: ma^ç nāsi Allāhu e^ç lem S¹, S³

⁴¹⁶ sulṭānuñ: sulṭān S², S³, S⁴, İ

⁴¹⁷ Ḳur[’]ānuñ: Ḳur[’]ān S², S³, S⁴, İ

⁴¹⁸ va^ç id: va^ç d S¹

⁴¹⁹ tercemetü’l-ḥadıṣ bi’n-naẓm: terceme S³, tercemetü’l-ḥadıṣ el-naẓm İ

⁴²⁰ bu: budur S¹

⁴²¹ ḥaḳdurur: ḥaḳḳdur S¹

⁴²² naşş-ı: naşşı S¹

⁴²³ andan şoñrağı vaḳtine şabāḥ dirler: Andan şoñra şabāḥ S¹, S³, Andan şoñrağı vaḳte şabāḥ dirler S⁴

⁴²⁴ şoñra: - S¹, S³, S⁴, İ

⁴²⁵ bükredür: bükre dirler S¹, S³

dan ‘işā’ı evveldür. Andan ‘işā-ı aḥīrdür.⁴²⁶ Rebāḥ, ribḥdür.⁴²⁷ Ribḥ ticāretde olan fā’ideye dirler. Necāḥ⁴²⁸ diyü⁴²⁹ kişi ḥavāyicinde buldığı zafere dirler. Bu ḥadīş-i şerīfün⁴³⁰ ma‘nāsı budur ki vakt-i bükrede⁴³¹ ‘amele mübāşeret ile ‘āmil olan ticāretinde ribḥ bulur. Vesā’ir ḥavayicinde fevz bulur. Bu sebebden المباركة مباركة [el-mubākeretu mubārekeh]⁴³² demişlerdür.⁴³³ Şemsü’l-E’imme-i Serāḥsī Siyer-i Kebīr şerḥinde meb‘aṣ-i serāyā bābında demişdür ki imāma lāyık olan budur ki bir tarafta ‘asker gönderse evvel-i nehārda göndere. Zīrā Resūlu’llāḥ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem⁴³⁴ برك الله لامتى فى بكورهم [bāreka’llāhu li ummetī fi bikūrihum]⁴³⁵ diyü du‘ā buyurdılar. Ve ‘asker gönderdiklerinde evvel-i nehārda gönderirlerdi. Bunda delīl vardır ki her⁴³⁶ ḥācetün şāḥibi vaqt-i bükrede⁴³⁷ ḥācetine sa‘y itmek gerekdür.⁴³⁸ [16^b S²] Ta ki taḥşil-i murādına sebep ola. Resūlu’llāḥ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellemün⁴³⁹ bu du‘āsı berakātiyla bu sebebdendür ki [13^a S⁴] ‘ulemā-yı ‘izām taleb-i⁴⁴⁰ ‘ilmde ibtikārı ya‘nī vaqt-i bükrede şurū‘ı severlerdi. انما ينال العلم بيكور الغراب [innemā yunālu’l-‘ilme bibukūri’l-ḡurāb]. Ya‘nī ‘ilme vāşıl olunmaz. İllā kuzḡun gibi vaqt-i bükrede⁴⁴¹ ḥāzır bulunmaḡla olunur dirlerdi. Taleb-i ilmde ibtikārda⁴⁴² ḡaḡı lāyık budur ki sebt günü yāḡūd pencşenbe günü iḡtiyār olına. Zīrā Resūlā’llāḥ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem ḥāzretleri⁴⁴³ برك الله لامتى فى بكور سبتها و خميسها [bāreka’llāhu li ümmeti fi bikūri sebtihā ve ḡamisihā]⁴⁴⁴ buyurmuşdur. Bürhānū’l-islam şeyḡi ve üstādı olan Sāḡib-i

⁴²⁶ andan zuḡādür. Andan zāḡvedür andan hecredür. Andan zuhrdur. Andan mesādür. Andan ‘aşrdür. Andan aşıldür. Andan ‘işā’ı evveldür. Andan ‘işā’ı aḡīrdür: Andan zuḡā andan zāḡve andan hecre andan zuhr andan mesā andan ‘aşrdür. Andan aşıldür. Andan ‘işā’ı evvel andan ‘işā’ı aḡīrdür S¹

⁴²⁷ ribḥdür: ribḡden S¹

⁴²⁸ necāḡ: ya‘nī fevz necāḡ S¹

⁴²⁹ diyü: - İ

⁴³⁰ şerīfün: - S²

⁴³¹ bükrede: bekerde S²

⁴³² “Erken başlamak berekettir.”

⁴³³ demişlerdür: - S²

⁴³⁴ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem:

⁴³⁵ “Allahım ümmetinin ilk vakitlerini mübarek kıl.”

⁴³⁶ her: bu S²

⁴³⁷ bükrede: bekerde S¹, S²

⁴³⁸ gerekdür: gerek S², S⁴, İ

⁴³⁹ Resūlu’llāḡ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellemün: Resūlu’llāḡuñ - S², S³, S⁴, İ

⁴⁴⁰ taleb-i: talebe-i S¹

⁴⁴¹ bükrede: bekerde S¹, İ

⁴⁴² ibtikārda: ve nikahda S¹

⁴⁴³ şallāllāhu ‘aleyhi ve sellem ḡāzretleri: - S², S³, S⁴, İ

⁴⁴⁴ “Allahım ümmetinin cumartesi ve perşembe günlerin ilk vakitlerini mübarek kıl.”

Hidāye, İmām **Merginānī**den rivāyet ider ki çehār-şenbe günü hîç bir nesneye ibtidā olunmaz ki ol tamām olmaya. İmām **Ebü'l-Leys Semerkandī**, **Bostān** adlı⁴⁴⁵ [25 S¹] kitābında dimişdür ki **Büzürcmihre** su'āl itmişler ki bu ' ilme ne ile vāşıl olduñ. Dimiş ki ğurāb gibi vaqt-ı⁴⁴⁶ bukrede hāzır olmağla kelb temelluķı gibi temelluk itmekle kedi tezzarru' ı gibi tezzarru' itmekle hınzır hırsı gibi hırş ile⁴⁴⁷ himār şabrı⁴⁴⁸ gibi şabr ile.

Tercemetü'l-Ĥadīş Bi'n-Nazm⁴⁴⁹

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Her kişi kim işine vaqt-i seher

Eyleyüb 'azm günle bile [17^a S²] toğar

Her 'amelde bula şalāh u felāh⁴⁵⁰

Kār u girdārda ribāh u necāh

EL-ĤADİŞÜ'L-ĤĀMİSE 'AŞER

أقسمه بالسوية وأعدله بالرعيه

[Aķsimhu Bi's-Seviyye Ve 'dilhu Bi'r-Ra' iyye]

Bu ĥadīş-i şerīf **Siyer-i Kebīr**de bāb-ı mebhāş-ı serāyāda mezkūrdur. **Resūl'illāh** şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem⁴⁵¹ bu ĥadīş-i şerīfi **Zeyd Bin Ĥāriş** ĥaķķında buyurmuşdur. [18^b S³] Ve **Zeyd Bin**⁴⁵² **Ĥārişeyi** sekiz bölük 'askere emīr idüb göndermişdür. **Zeyd**, **Resū'illāh** şallā'llāhu 'aleyhi ve sellemün⁴⁵³ mevlası ya' nī [13^b S⁴] azādli⁴⁵⁴ kuldur.⁴⁵⁵ **Zeyde** şenā idüb buyurmuşlardur ki **Zeyd** emīrün 'askeri⁴⁵⁶

⁴⁴⁵ adlı: adlu S¹, S⁴

⁴⁴⁶ vaqt-i: -S¹, S³, S⁴, İ

⁴⁴⁷ ile: itmekle S¹

⁴⁴⁸ şabrı: - S¹

⁴⁴⁹ tercemetü'l-ĥadīş bi'n-nazm: tercemetü'l-ĥadīş S³, İ

⁴⁵⁰ şalāh u felāh: fevz u şalāh S¹

⁴⁵¹ şallā'llāhu 'aleyhi ve sellem: S², S³, S⁴, İ

⁴⁵² Bin: İbn-i S¹

⁴⁵³ resū'llāh şallā'llāhu 'aleyhi ve sellemün: resūl'üñ S², S³, S⁴, İ

⁴⁵⁴ azādli: azādli S¹, S⁴

⁴⁵⁵ kuldur: kuli idi S¹

mābeyninde berāber kısmet idicisi ve ra‘iyyet mābeyninde ziyāde ‘adl idicisidir. Ümerā tā’ifesinde bu iki haşlet lāzım ve mühimm olub kemāl-i mertebede memdūh olduğu cihetden **Resūlu’llāh** şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem **Zeyd**’e bu haşletlerle şenā itdi. Zīrā emīre bu iki haşletde halk muhtāclardur kemāl-i ihtiyāc ile⁴⁵⁷. Bir bu haşlet ki ellerine [13^a İ] giren māl-ı ğanāyimi **على ما قدره الله على السوية** [‘alā mā ḳadderahū ‘llāhū ‘ale’s-seviyye] taḳsīm eyleye. Biri bu haşlet ki kendiye⁴⁵⁸ mūrāca‘ at etdikleri ḳazāya da ‘adl üzere hükm idüb birinüñ digerinde olan haḳḳını⁴⁵⁹ alıvire

Tercümetü’l-Ḥadīş Bin-Nazm⁴⁶⁰

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

- [26 S¹] Begün oldur yegi ğnāyimde
[17^b S²] Fasl-ı aḳkāmda mezālimde

‘ Askere kısmeti berāber ola
Ehl-i ‘adl ola dād-güster ola

EL’ḤADİŞÜ’S-SĀDİSE ‘AŞER

يسروا ولا تعسروا بشروا ولا تنفروا

[Yesserū velā tu‘ asserū beşşerū velā tunefferū]

Bir kimesneye⁴⁶¹ livechi’llāh va‘z eylemek cā’izdür. Zīrā **Ḥaḳḳ Teālā** [19^a S³] وان **فذكر الذكرى تنفع المؤمنين** [ve⁴⁶² zekkir fe inne’z-zikrā tenfe‘u’l-mu‘minin]⁴⁶³ diyü buyurmuşdur.⁴⁶⁴ Ya‘ nī añduruñ ki añdurmaḳ müslümānlara nef‘ eyley. **İbn-i Mes‘ūd** raḳıya’llāhu ‘anh her penc-şenbe ğünü halka⁴⁶⁵ tezkır ya‘ nī vā‘z eyledi. Ve da‘vāt-ı

⁴⁵⁶ ‘asker: ‘askeri S¹, S², S³, İ

⁴⁵⁷ muhtāclardur kemāl-i ihtiyāc ile: Kemāl-i ihtiyācda muhtāclardur S¹

⁴⁵⁸ kendiye: kendüye S¹, S⁴

⁴⁵⁹ digerinde olan haḳḳını: birinden haḳḳın S², S³, S⁴, İ

⁴⁶⁰ tercemetü’l-ḥadīş bin-nazm: terceme-i bin-nazm S³, S⁴

⁴⁶¹ timesneye: kimesne S², S³, S⁴, İ

⁴⁶² ve: bütün nüshalarda fe olarak geçiyor.

⁴⁶³ “Sen yine de öğüt ver. Çünkü öğüt mü’minlere fayda verir.” Zariyat suresi 51/55

⁴⁶⁴ buyurmuşdur: buyurmuşlardur S¹

⁴⁶⁵ halka: - S¹, S³

me'sûre ile du'â iderdi.⁴⁶⁶ Yalñız recâ yalñız⁴⁶⁷ havf aḥvâlin⁴⁶⁸ söylemezdi. Hem recâdan⁴⁶⁹ hem havfdan söylerdi. İmâm **Rustağfinî** daḥı dimişdür ki müzekkire lâyıķ budur ki recâ ve raḥmetden söyleye. Zîrâ **Resûlu'llâh** şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem⁴⁷⁰ يسروا ولا تعسروا بشروا ولا تنفروا [Yessirū velâ tu'assirū beşşirū velâ [14^a S⁴] tuneffirū] buyurmışdur. Ya' nî tarîķ-ı ḥaķķı müslimîne kolaylık ile gösteriñ. Güçlük ile⁴⁷¹ göstermeñ. Ve ümmete **Allâh**un raḥmetiyle beşâret idüñ.⁴⁷² 'Azâbı havfı⁴⁷³ ile nefret itdürmeñ.

Tercümetü'l-Ḥadis Bin-Nazm

[Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Bu ḥadîse⁴⁷⁴ bu resmedür tefsîr

Ehl-i 'ilm itse va'z ile tezkîr

Terk idüb yüsri itmeye ta'sîr

Ḳoyub ibşârı itmeye tenfîr

EL-ḤADİŞÜ'S-SÂBİ' A 'AŞER

اطلع فى القبور فاعتبر فى النشور

[Eḥṭali' Fi'l- [18^a S²] Ḳubûri Fe' tebir⁴⁷⁵ Fi'n-Nuşûri]

Eḥṭali' aşlda 'alâ ile ta' diye ider. Ya' nî eḥṭali' 'alâ'l-ḳubûr dimek gerek [27 S¹] idi. Ammâ bu maḥalde eḥṭali' nazar ve te'emmell⁴⁷⁶ ma'nâsına oldığı [19^b S³] cihetden fi ile ta' diye idüb eḥṭali' fi'l-ḳubûr vârid oldı. Ḳabr aşlda defn ma'nâsınadır.

⁴⁶⁶ iderdi: eylerdi S¹, S³

⁴⁶⁷ yalñız: ve S¹

⁴⁶⁸ aḥvâlin: aḥvâlinde S¹

⁴⁶⁹ recâdan: recâ S¹

⁴⁷⁰ şallâ'llâhu 'aleyhi ve sellem: S², S³, S⁴, İ

⁴⁷¹ kolaylık ile gösteriñ. Güçlük ile: kolaylañ, Güç S², S³, S⁴, İ

⁴⁷² idüñ: iden S¹

⁴⁷³ 'azâbı havfı: azâb havfı S¹, S⁴

⁴⁷⁴ ḥadîse: ḥadîs S¹

⁴⁷⁵ fe' tebir: Fe' tebirü S¹

⁴⁷⁶ te'emmell: te'vîl S⁴

Ammā mevzi‘ -i definde isti‘ māli şāyi‘ olmuşdur.⁴⁷⁷ Bu maħalde daħı murād mevzi‘ -i defndür. İmām Muṭarrızı, Şerħ-ı Maḳāmāt da kitāb-ı⁴⁷⁸ zevācirden naql eyler ki⁴⁷⁹ bir kimesne Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme⁴⁸⁰ gelüb ḳalbinüñ ḳasvetinden⁴⁸¹ şikāyet itdi.⁴⁸² Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem efendimüz⁴⁸³ buyurdı ki اطلع فى القبور فاعتبروا فى النشور [Eṭṭali‘ u Fi’l-Ḳubūr Fe‘tebirū Fi’n-Nuşūr].⁴⁸⁴ Ya‘nī ḳubūra naẓar eyle. Daħı nüşürdan ya‘nī ahvāl-i ḳıyāmetden ‘ibret al. Ta ki ol ahvālī mülāḳaẓa ile ḳalbün müte‘essir olub ḳasveti⁴⁸⁵ zā‘il ola. Nüşūr, meyyitüñ mevtinden soñra dirildüğine dirler.

Tercümetü’l-Ḥadīş Bi’n-Naẓm

[Fe‘ilātün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ey ölümünü añmayub hergiz

Nefs elinden zebün olan āciz

Muṭṭali‘ ol ḳubūr ḫālinden

İ‘tibār it nüşür ḫālinden

EL-ḤADİŞÜ’Ş-ŞĀMİNE ‘AŞER

إذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور

[İzā Teḫayyertum Fi’l-Umūri Feste‘inū Min Ehli’l-Ḳubūri]

Ya‘nī siz emriñüzde müteḫayyir olsañuz ehl-i ḳubürdan isti‘āne⁴⁸⁶ eyleñ. Bu maħalli [18^b S²] Mevlānā-yı merḫūm böyle taḫḳiḳ eylemiş. Nefs-i nāṭıḳanuñ bedene ta‘alluḳı

⁴⁷⁷ olmuşdur: olmuşdud S¹

⁴⁷⁸ kitāb-ı: - S¹

⁴⁷⁹ eyler ki: ider ki S¹, S⁴

⁴⁸⁰ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme: Resūlu’llāh’a S², S³, S⁴, İ

⁴⁸¹ ḳasvetinden: ḳasāvetinden S¹

⁴⁸² itdi: eyledi S¹

⁴⁸³ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem efendimüz: S², S³, S⁴, İ

⁴⁸⁴ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem efendimüz buyurdı ki اطلع فى القبور فاعتبروا فى النشور [Eṭṭali‘ u Fi’l-Ḳubūr Fe‘tebirū Fi’n-Nuşūr]: Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem efendimüz اطلع فى القبور فاعتبروا فى النشور [Eṭṭali‘ u Fi’l-Ḳubūr Fe‘tebirū Fi’n-Nuşūr] buyurdı S¹

⁴⁸⁵ ḳasveti: ḳasvet S¹

⁴⁸⁶ isti‘āne: isti‘ānet S²

[20^a S³] bir ‘ışık-ı şedide beñzer. Ādem fevt⁴⁸⁷ olub bedenden ayrıldıktan soñra ol ‘ışık zā’ıl olmaz.

Beyt

Şa‘ dī be rūzgārī mihrī nişānd der dil
Bīrūn nemī tevān kerd illā be rūzgārī

[28 S¹]

Terceme

Göñülde aşkı yer itmişdi rūzgārıyla
Gidince aña yine nice rūzgār gerek

Lā cerem nefsūñ bedene ol⁴⁸⁸ olan meyl-i ‘azīmi ve incizāb-ı kavīsi öldükden soñra nice zamān bākī qalır. Bu sebedendür ki meyyitūñ kemügin⁴⁸⁹ ufatmaqdan ve qabrine başmaqdan nehy vārid olmışdır. [14^a İ] Bu mukaddimeye binā’en bir insān bir qaviyyū’n-nefs kāmīlū’l-cevher şedīdū’t-te’sīr insānuñ qabrin⁴⁹⁰ ziyāret idüb bir sā’at tırub ol topraqdan müte’eşşir olsa meyyitūñ nefsinūñ hūd ol toprağa beden mülābesesiyle ‘alākası var idi. Lā-büdd ol iki nefis mābeyninde⁴⁹¹ mülākāt-ı rūhāniyye hāşıl olub ol ziyāret menfa’at-ı kübrā ve behcet-i ‘uzmā hūşūline sebeb olur. Ziyāret meşrū’ olmaqda sebeb bu menfa’atdür. Egerçi bundan gayrı esrār-ı uhrā dağı olmak ba’id degüldür. [19^a S²] İmām Fahrāzī [20^b S³] Meṭālib-i ‘Aliyyede yazar ki **Aristoṭālesūñ** aşhābına bir mes’ele müşkil⁴⁹² olub gāmiż baḥş eyleseler. **Aristoṭālesūñ** qabrine varurlar. Qabri [15^a S⁴] yanında baḥş iderlerdi. Ol mes’ele qabrde fetḥ olırdı. Bunuñ sebebi dağı budur ki zā’ir ile mezūruñ nefsleri iki muşayqal āyineye beñzer ki⁴⁹³ biri birine muqābil ola ve bunuñ şu‘ā’ı anda, anuñ şu‘ā’ı bunda mün’a-kis ola. Her bār ki zā’ir olan ḥayy, ol toprağa nażar idüb Ḥaqq Te’ālā’nuñ qazāsına

⁴⁸⁷ fevt: - S¹, S³, S⁴, İ

⁴⁸⁸ ol: - İ

⁴⁸⁹ kemügin: kemügin S², S⁴, İ

⁴⁹⁰ qabrin: qabrini S¹

⁴⁹¹ mābeyninde: mābeynde S¹

⁴⁹² mes’ele müşkil: mes’ele-i müşkile İ

⁴⁹³ ki: - S¹

rızâ ve huzû‘ hâşıl olub nefsine te’essür⁴⁹⁴ gelüb ol te’essür ile ma‘ârif ve⁴⁹⁵ ‘ulûmdan ve ahlâk-ı fâzılâdan ba‘zı nesne feyz olur. Ol hâşıl olan [29 S¹] feyz ol insân-ı meyyit-i mezûruñ rûhına mün‘akis olur. Ve her nesne ki ol insan-ı meyyit-i mezûra⁴⁹⁶ mevtden⁴⁹⁷ soñra ‘âlem-i tecerrüd ve Cenâb-ı Kudus’dan⁴⁹⁸ fâ’iz olmış ‘ulûm-ı müşerrefe ve aşâr-ı kavîyyeden hâşıl olmış ola. Ol nesne kezâlik insan-ı hayy-ı zâ’irüñ nefsinde mün‘akis olur. Nitekim ol iki [14^b İ] âyinenüñ şu‘â‘ları biri birinde mün‘akis olurdu.⁴⁹⁹ [19^b S²] El- İ‘lâmu Fî’l-Mâmi’l-Ervâhi Bi-Mahâlli’l-Ecsâm adlu kitabüñ şâhibi [21^a S³] yazar ki ervâh-ı enbiyâ şalâvâtu’llâhi âlâ nebiyyinâ ve⁵⁰⁰ ‘aleyhim ve selâmuhû semâda iken yine bi-emri’llâh te‘âlâ ahyânâ semâdan ğayra naql iderler. Qabrlerine ve ğayra nüzül olur. Bu nüzülden ervâhları qabrlerinde müstemirr olmaq lâzım gelmez. Ammâ bi’l-küllîye qubûrlarından iltiyfât-ları munqatı‘ dağı⁵⁰¹ olmaz. Ervâhları ile qubûrları [15^b S⁴] mâbeyninde bir ‘alâka-i müstemirre-i ğayr-ı munqatı‘a ve bir ihtişâş vardır ki ol ihtişâşuñ keyfiyetin Allâh bilür. Ol sebebden her vaqtda ziyâretleri müsteħabbdur. Sâ’ir kubûr-ı müslimîn dağı böyledür. Rûhları ve qabirleri mâbeyninde bir nisbet-i haşşâ-i müstemirre vardır ki qubûrların⁵⁰² ziyâret idenler añlara ‘arz olınurlar. Ve kendilere selâm virenlerüñ selâmın redd iderler. Bu ma‘nâya delildür ki Hâfız ‘Abdu’l-Hâk El-İşbîlî, Kitâb-ı ‘Akıbe⁵⁰³de Ebî ‘Ömer Bin ‘Abdi’l-Berr’dan rivâyet ider ki⁵⁰⁴ ol dağı⁵⁰⁵ İbni ‘Abbâs’dan rivâyet ider. Resûlu’llâh şallâ’llâhü ‘aleyhi ve sellem buyurır ki⁵⁰⁶ ما من احد يمر بقبر اخيه المؤمن كان يعرفه في الدنيا فيسلام عليه الا عرفه ورد السلام و هو صحيح الاسناد [mâ min eħadin yemurru biqabri eħihi’l-mu’mini kâne ya‘rifehu fi’d-dunya fe yusellemu [21^b S³] ‘aleyhi illâ ‘arafehü [20^a S²] ve reddu’s-selâme ve huve şâhihu’l-isnâd]⁵⁰⁷

⁴⁹⁴ te’essür: te’şîr S²

⁴⁹⁵ ve: - S¹

⁴⁹⁶ mezûra: mezbûra S¹

⁴⁹⁷ mevtden: bundan İ

⁴⁹⁸ kuddes’dan: Hâkdan S⁴

⁴⁹⁹ olurdu: olur S²

⁵⁰⁰ âlâ nebiyyinâ ve: - S², S³, S⁴, İ

⁵⁰¹ dağı: - S¹

⁵⁰² qubûrların: qubûrlarını S¹

⁵⁰³ ‘akıbe: ‘Afiye S¹, S², S³, S⁴, İ

⁵⁰⁴ ki: - İ

⁵⁰⁵ dağı: - S², S³, S⁴, İ

⁵⁰⁶ buyurır ki: - S¹, S², S³, S⁴

⁵⁰⁷ “Kim mümin kardeşinin kabrinde geçerken selam verirse oda onu tanırselâmına icabet eder.”

Ya' nî bir mü'min bir mü'min qarındaşınıñ qabrına varmaz ki ol anı dünyâda [30 S¹] bilmiş ola ve aña selam vire. İllâ ol dağı anı bilür ve selâmın redd eyler. Bu hadîş hadîş-i şaḥîḥu'l-isnâddur. Ve zıkr iderler⁵⁰⁸ ki Şeyḥ Fahre'd-dîn Ğazanfer Tebrîzî dimişdür⁵⁰⁹ ki şeyḥim Tâce'd-dîn Tebrîzî fevt oldukdan şoñra baña ba'z-ı mesâ'il-ı müşkil⁵¹⁰ gelürdi. Çok fikrler idüb bezl-i mechüd iderdüm. Ḥall olmazdı. Şeyḥimüñ mezârına⁵¹¹ varub şıḥhatindeki⁵¹² gibi mezârı yanında oturub ol mesâ'ili fikr iderdüm. Ḥall olurdu. Ve dimişlerdür ki bu dağı muhtemeldür ki⁵¹³ اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا من اهل القبور [izâ teḥayyertüm fi'l-umûri [16^a S⁴] feste'inü min ehli'l-ḳubûr] hadîşinde ehl-i ḳubûrdan murâd Resûlu'llâḥ şallâ'llâḥü 'aleyhi hazretlerinüñ⁵¹⁴ mütü ḳable en temütü⁵¹⁵ emrine imtişâl idüb mevt bi'l-ıztırârdan muḳaddem mevt bi'l-iḥtiyârla meyyit olmuşlar ola.

Tercümetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm⁵¹⁶

[Fe' ilätün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Müteḥayyir ide sizi⁵¹⁷ çü umûr

İsteñüz⁵¹⁸ 'avn-ı rûḥ-ı ehl-i ḳubûr

Çün⁵¹⁹ mu'în ola himmet-i ervâḥ

Muntazam ola 'âlem-i eşbâḥ

⁵⁰⁸ iderler: ider S², S⁴, İ

⁵⁰⁹ dimişdür: der S¹, S³

⁵¹⁰ müşkil: - S²

⁵¹¹ mezârına: ḳabri yanına S²

⁵¹² şıḥhatindeki: şıḥhatinde ki S², şıḥhatındağı S², S⁴, İ

⁵¹³ ki: - S¹

⁵¹⁴ Resûlu'llâḥ şallâ'llâḥü 'aleyhi hazretlerinüñ: Resûlu'llâḥ'ın S², S³, S⁴, İ

⁵¹⁵ "Ölmeden önce ölünüz" Yılmaz, s. 550

⁵¹⁶ tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm: terceme-i bi'n-nazm-ı rubâ'î S², terceme-i bi'n-nazm S³, İ, tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm-ı rubâ'î S⁴

⁵¹⁷ sizi: siz S²

⁵¹⁸ isteñüz: isteyiñüz S¹

⁵¹⁹ çün: çü S¹, S³

[22^a S³] EL-ḤADİŞÜ'T- [20^b S²] TĀSĪ' A 'AŞER

روى عن النبي صلى عليه وسلم انه نهى عن التجصيص والتقصيص

[Rüye 'Ani'n-Nebiyi Şallā'llāhū 'Aleyhi ve Sellem İnnēhū Nehy 'Ane't-Tecşiş
ve't-Taķşiş]

Tecşiş ile taķşişüñ ma' nāsı birdür. Ammā bu ḥadīş-i şerīf **Resūlu'llāh** şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemden⁵²⁰ gāh lafz-ı tecşiş ile⁵²¹ ve gāh lafz-ı taķşiş ile vārid olmuşdur. Kaşş, caşş ma' nāsınadır. Luğat-ı Ḥicāziyyedür. Caşş kireç dimekdür. Ya' nī **Nebī** 'aleyhi's-selām⁵²² meķābir-i müslimīni kireç ile yapmaķdan nehy [31 S¹] eyledi. İmām **Kađıḥān**, **Fetāvā**'sında⁵²³ dimişdür ki ķabr kireçlenmeye. Zirā **Resūlu'llāh** şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵²⁴ nehy eylemişdür. Dağı ķabr üzre⁵²⁵ binā eylemeden⁵²⁶ nehy eylemişdür. Binādan murād saft ya' nī diyār-ı 'Acemde ķabr üzre vaz' itdükleri tábütür dimişler. Ba' zılar ğayrıdur dimişlerdür.⁵²⁷ İmām **Tirmizī** rivāyetinde bu ḥadīş **نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم عن ان يجصص القبور وان يكتب عليها وان يبني عليها وان توطأ** [Nehyi Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵²⁸ 'an inne yuceşşesu'l-ķubūr ve inne yektebe 'aleyhā ve inne yubennī 'aleyhā ve inne tuvetṭā'] [15^b İ] vārid olmuşdur. Ya' nī **Resūlu'llāh** şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵²⁹ nehy eylemişdür ķabr kireçlenmekden ve üzerine yazılmaķdan ve üzerine binā olınmaķdan⁵³⁰ ve başılmaķdan. [16^b S⁴] **Ebū 'İsā** raḥmetu'llāhi 'aleyh [22^b S³] dimişdür ki bu ḥadīş⁵³¹ ḥadīş-i şaḥīḥdür. İmām **Mālik** katında ķabr kireçlenmek kerih olduđunuñ vechi⁵³² budur ki [21^a S²] kireç mübāhāt ya' nī faḥr 'alāmetidür.⁵³³ Mübāhāt, zīnet-i ḥayāt-ı dünyādandır. Ķabr, menāzil-i āḥiretdendir. Mübāhāt mevzi' i degöldür. Meyyite ķabrde zīnet viren 'amel-i şāliḥdür. **Şaḥīḥ-i Müslim**'de **Ebī'l-Hiyāc Esedī**'den mervīdür ki **Ḥazret-i**

⁵²⁰ Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemden: Resūlu'llāhdan S², S³, S⁴, İ

⁵²¹ ile: - S¹, S³

⁵²² 'aleyhi's-selām: م ع S⁴, şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem İ

⁵²³ Fetāvā'sında :Fetvā'sında S¹

⁵²⁴ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: - S², S³, İ, 'aleyhi's-selāmS⁴

⁵²⁵ üzre: üzerinde S⁴

⁵²⁶ binā eylemeden: binādan S

⁵²⁷ dimişlerdür: dimişler S¹, S², S³, S⁴

⁵²⁸ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴, İ

⁵²⁹ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: - S², 'aleyhi's-selām S³,S⁴

⁵³⁰ olınmaķdan: olmaķdan S¹

⁵³¹ ḥadīş: - S¹, S³

⁵³² vechi: aşlı S², S⁴

⁵³³ 'alāmetidür: 'alāmetdür S²

İmām ‘Alī, Nebī ‘aleyhi’s-selām⁵³⁴ emīr idüb gönderdüğü vaqt didi ki seni göndereyüm mi?⁵³⁵ **Nebī Resūlu’llāh** şallā’llāhū a’ leyhi ve sellem gönderdüğü gibi hīç bir timşāl ya’ nī canlı şüretinde düzilmiş nesne bulma ki⁵³⁶ illā anı boz ve hīç yüksek kabır bulma ki⁵³⁷ illā anı⁵³⁸ yir ile berāber eyle. Ammā kabır tesnīm olunmağ gerekdür. Ya’ nī deve hörgücü vaż’ında olunmağ⁵³⁹ gerekdür ki⁵⁴⁰ zamānede diyār-ı Rūmda öyle iderler. Tā ki kabır-i mü’min idüğü ma’lūm olub hürmet olına⁵⁴¹ ve du’ a kılına. Ni-hāyet keşret-i irtifā’ dan men’ olunmuşdur. Kesret-i irtifā’ dan murād zamān-ı cāhiyyetde [32 S¹] meyyite ta’ zīm ve tefhīm için kabırūñ üstün⁵⁴² yüksek iderlerdi. Oldur ki⁵⁴³ ‘allāme-i **Zemaşşerī, Rebī’ü’l-Ebrār**’da **Enes Bin Mālik**’den rivāyet ider ki bir gün **Resūlu’llāh** [23^a S³] şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁵⁴⁴ bir yüksek kubbe gördi. Şordı⁵⁴⁵ fulān enşārīnūndür didiler. Ol kubbe şāhibi **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem hāzretine⁵⁴⁶ geldi⁵⁴⁷ selām virdi. **Hāzret-i**⁵⁴⁸ **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁵⁴⁹ i’ rāz idüb redd-i selām itmedi. [21^b S²] Ol enşārī sebebin şordı⁵⁵⁰ ve⁵⁵¹ bilüb [16^a İ] kubbeyi yıqub yire berāber eyledi.⁵⁵² **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁵⁵³ işidüb buyurdu [17^a S⁴] ki⁵⁵⁴ **اما ان كل بناء و بال على صاحبه الا مالا الا مالا * اى مالا بد** [emmā inne külle bināin ve bāle ‘alā şāhibihi illā mā lā illā mālā * eyyü mā lā bed minhū] ya’ nī⁵⁵⁵ taḥkīkā⁵⁵⁶ her binā, şāhibine vebāldür. İllā ol binā ki elbetde añā⁵⁵⁷

⁵³⁴ aleyhi’s-selām: - S¹, S³, S⁴, İ

⁵³⁵ göndereyüm mi: gönderdeyüm mi S¹

⁵³⁶ bulma ki: - S¹, bulma İ

⁵³⁷ ki: - S¹

⁵³⁸ anı: - S¹, S³, S⁴, İ

⁵³⁹ olunmağ: olmağ S¹

⁵⁴⁰ ki: - S¹

⁵⁴¹ olına: olunub S²

⁵⁴² üstün: üzerini S¹

⁵⁴³ ki: - S¹, S², S³, S⁴

⁵⁴⁴ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, ‘aleyhi’s-selām S⁴

⁵⁴⁵ gördi şordı: görüb su’āl buyurduklarında S¹

⁵⁴⁶ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem hāzretine: Resūl’e S², S³, S⁴, Resūl’e şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem İ

⁵⁴⁷ geldi: gelüb S¹

⁵⁴⁸ Hāzret-i: - S², S³, S⁴, İ

⁵⁴⁹ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: Resūl S¹, S², Resūle S³, S⁴

⁵⁵⁰ şordı: su’āl eyledi S¹

⁵⁵¹ ve: - S², S³, S⁴, İ

⁵⁵² eyledi: itdi S³

⁵⁵³ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: Resūl S², S⁴, Resūlu’llāh S³

⁵⁵⁴ Ki: - S², İ

⁵⁵⁵ ya’ nī: - S¹

⁵⁵⁶ taḥkīkā: taḥkīk S¹, S³, İ

lâzım olub sekni için ol miqdar bināya muhtāc ola. Yine **Rebī'ü'l-Ebrār**'da mezkûr-
dur ki bir kimesne altı zirā' dan ziyāde binā eylese bir münādī nidā ider ki **يا افسق**
الفساق اين تريد [yā efseka'l-fesāki eyne turīd] Ey fāsıqlaruñ fāsıqı nereye gidersin.

Tercemetü'l-Ḥadīş Bi'n-Naẓm⁵⁵⁸

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Nehy kıldı Nebī' ale't-tāhşış

Ḳabr-ı insānı itmeden tecşış

Re'y-i bāṭıl olur ḥayāl-i kec

K'ola ḳabrüñ esāsı⁵⁵⁹ sengle kec⁵⁶⁰

EL-ḤADİŞÜ'L-İŞRŪN

اهل الكفور اهل القبور

[Ehlü'l-Kufūri Ehlü'l-Kubūr]

Ya' nī küfür ehli⁵⁶¹ ḳubūr ehlidür. Bu maḥalde küfürden⁵⁶² murād ḳaryedür. Anuñçün kefr dirler ki nāsı [23^b S³] setr eyler. **İmām**⁵⁶³ **Muṭarrızī**, **Muğrib**'de böyle dimişdür ki bu ḥadīş-i şerīfün ma' nāsı budur ki ḳurāda sākin olanlar mevti menzilesindedür. Mışrları ve cum'aları müşāhede itmedükleri eclden⁵⁶⁴ tefsīr-i **Teysir**'de yazıldığı⁵⁶⁵ üzere [ehlü'l-kufūr hum ehlü'l-ḳubūr] vāḳi' olmışdur. Ya' nī ehl-i ḳarye mevti [22^a S²] ḥükminindedür. Ehl-i 'ilmden ba' id oldukları sebebden **Siyer-i Kebīr**'de veşāyā-yı ümerā bābinuñ āḫirinde [hum ehlu'l-kufūr hum ehlu'l-ḳubūr] vāḳi' olmışdur. Ehl-i ḳurānuñ cehllere ve emr-i dinde ḳillet-i ta' āhüdlerine işāret olınmışdur. Ḥattā di-

⁵⁵⁷ elbetde aña: aña elbette S²

⁵⁵⁸ tercemetü'l-ḥadīş bi'n-naẓm: terceme bi'n-naẓm S², S³, S⁴, İ

⁵⁵⁹ esāsı: esāsını S¹

⁵⁶⁰ sengle kec: seng ü kirec S⁴

⁵⁶¹ ehli: ehl S¹

⁵⁶² küfürden: kefr S¹, S², S³, İ

⁵⁶³ imām: Ammā S¹, S³

⁵⁶⁴ eclden:çün S¹

⁵⁶⁵ yazıldığı: yazılan S², S³, S⁴, İ

nilmişdür ki cāhil meyyitdür. Eger defn dağı olunmadıysa⁵⁶⁶ evi [17^b S⁴] kabridür ve şiyābı kefenidür. **İmām Rāğīb-ı İşfahānī** tefsirinde dimişdür ki [16^b İ] küfr luğatde setrdür. Giceye kāfir dirler eşhāşı setr itdigiçün. Ekinciye kāfir dirler tohmı setr itdigiçün. Kāryeye kāfir dirler ehlini setr itdigiçün.⁵⁶⁷ Küfr-i ni‘met dağı ni‘metüñ setridür. Kāfire dağı haqqı setr itdigiçün kāfir dirler.

Tercemetü’l-Ḥadīş Bi’n-Nazm⁵⁶⁸

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Ġāfil olma sevād-ı a‘ zamdan

Bulasın tā hayāt-ı bākī sen

Küydan ehinden eyle kendüñi⁵⁶⁹ dūr

K’oldı ehl-i küfür ehl-i qubūr

[24^a S³]

EL-ḤADİŞÜ’L-ḤADİ VE’L-‘İŞRÜNE

اولادنا اكبادنا

[Evlādunā Ekbādunā]

Ya‘nī evladlarımız cigerlerimizdür. **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁵⁷⁰ bu ḥadīş-i şerīfi **Ḥasan** ile **Ḥüseyn** rażıya’llāhū ‘anhumāyi⁵⁷¹ tūtarken [34 S¹] buyurmuşlardır. **İmām Muhammed** rahmetu’llāh dağı⁵⁷² bu ḥadīşle ‘amel idüb ḥarbīnūñ⁵⁷³ kendilerine ve evlādlarına emān virilse [22^b S²] kızları ve⁵⁷⁴ oğulları evlādda dāhıl olur dimişdür. Şemsü’l-E’imme-i **Seraḥsī**, **Şerh-i Siyer-i Kebirde** böyle yazar. Ammā

⁵⁶⁶ olunmadıysa: olunmazsa S⁴

⁵⁶⁷ ekinciye kāfir dirler tohmı setr itdigiçün. Kāryeye kāfir dirler ehlin setr itdigiçün: Ekinciye kāfir dirler tohmı setr itdigiçün. Kāryeye kāfir dirler ehlini setr itdigiçün S¹, - S³

⁵⁶⁸ tercemetü’l-ḥadīş bi’n-nazm: terceme bi’n-nazm S², S³, S⁴, İ

⁵⁶⁹ kendüñi: gitdiği S¹

⁵⁷⁰ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: ‘aleyhis’s-selām S⁴

⁵⁷¹ Ḥüseyn rażıya’llāhū ‘anhumāyi: Ḥüseyn’i S², S³, S⁴, İ

⁵⁷² rahmetu’llāh dağı: -S², S³, S⁴, İ

⁵⁷³ ḥarbīnūñ: ḥarbīlerüñ S¹, S³

⁵⁷⁴ ve: - S², S³, S⁴, İ

Razıyü'd-din Serahsî, Muhiṭ'te böyle yazar ki bir kimesne evlādına vaḳf eylese evlād-ı şülbiyesi ve evlād-ı ebnāsı⁵⁷⁵ dāḫil olur. Ammā evlād-ı benāti dāḫil olmaḳda iki rivāyet vardır. İmām⁵⁷⁶ **Hilāl** ve **Ḥaṣṣāf**, **İmām Muhammedden zıkr**⁵⁷⁷ itdükleri üzere dāḫil olurlar. Zīrā veled lafzı 'umūm mecāzla anlara daḫı mütenāvıldır. Zīrā veled, mütevellid olana dirler. Mütevellid aṣldan müteferri' olandır. Evlād-ı [18^a S⁴] benāt daḫı müteferri'dür. Ümmden mütevelliddür. Ümm cedden mütevelliddür. Evlād-ı benāt daḫı ümm vāsıtasıyla cedde muzāf olurlar. Bu sebebdendir ki **Resül** ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵⁷⁸ **Ḥasan** ve **Ḥüseyn** ḫaḳḳında اولادنا اكبانا [Evlādunā Ekbādunā] [24^b S³] demişlerdir.⁵⁷⁹ **Razıyü'd-dīn**ün bir rivayeti budur ki **İmām Muhammed, Siyer-i Kebīrde** zıkr ider ki ḫarbī evlādı üzere emān dileseler evlād-ı benātları emānda dāḫil olmaz. [17^a İ] Zīrā anlar keḫdi evlādı degüldür. Ve⁵⁸⁰ İmām 'Alī-i Rāzī daḫı⁵⁸¹ cem' itdüğü resā'ilde böyle yazar. Zīrā ism-i veledün [23^a S²] evlād-ı benāta tenāvüli bi-ṭarīḳi'l-mecāzdu. Zīrā veled ḫaḳīḳatde keḫdinün oḫlı olandır ve ḫükmdede ve 'örfde vilādetle āna mensūb olandır. Evlād-ı ibn böyledür. Evlad-ı benāt böyle degüldür. **Resūlu'llāh** ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵⁸² **Ḥasan** ile **Ḥüseyn**e veled tesmiye buyurdukları mecāzendür.⁵⁸³ Zīrā **Ḥaḳk** [35 S¹] Te'ālā⁵⁸⁴ kelāmında ما كان مهمد ابا احد من رجالكم [mā kāne muḫammedun ebā eḫadin min ricālikum]⁵⁸⁵ buyurmuşdur. Yāḫūd evlād-ı benāta veled isminün şümüli evlād-ı Fāṭımayaya maḫşuş ola. Nitekim **Resūlu'llāh** ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁵⁸⁶ buyurmuşdur. كل اولاد ينسبون الى آباؤهم الا اولاد فاطمة فانهم ينسبون الى [kullu evlādin yunsibüne ilā ābā'ihim illā evlādi fāṭımetü feinnehüm yunsibüne ilā] Ya'ni hep evlād⁵⁸⁷ babalarına nisbet olunurlar. İllā evlād-ı Fāṭıma degül. Anlar baña nisbet olunurlar. Şaḫīb-i **Keṣṣāf** demişdür ki

⁵⁷⁵ ebnāsı: enbāsı S¹

⁵⁷⁶ imām: - S¹, S², S³, İ

⁵⁷⁷ zıkr: naḳl S¹, S³

⁵⁷⁸ ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: 'aleyhi's-selām S², S³, 'aleyhi's-selām S⁴

⁵⁷⁹ demişlerdir: buyurmuşlardur S¹

⁵⁸⁰ ve: - S², S³, S⁴, İ

⁵⁸¹ daḫı: - S¹

⁵⁸² ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: 'aleyhi's-selām S²

⁵⁸³ mecāzendür: mecāzdu S¹, S³, S⁴

⁵⁸⁴ Te'ālā: Te'al S¹

⁵⁸⁵ "Muḫammed, sizin erkeklerinizden ḫiçbirinin babası deḫildir. Fakat o, Allah'ın Resülü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi ḫakkıyla bilendir." Ahzab Suresi 33/40

⁵⁸⁶ Resūlu'llāh ṣallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: Resül S², S³, S⁴

⁵⁸⁷ hep evlād: evlāduḫ küllisi S¹

ما كان مهمد ابا احد من رجالكم [mā kāne Muḥammedun ebā eḥadin min ricālikum]⁵⁸⁸ āyetinde⁵⁸⁹ [25^a S³] ma‘ nāsı⁵⁹⁰ Muḥammed ricālden bir eḥadūn babası degüldür dimekdir. Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁵⁹¹ ḥod Ṭayyibūn Ṭāhirūn Kāsımuñ ve⁵⁹² İbrāhimūn babasıdır. Cevāb budur ki bunlar iki vecihle bu nefyden ḥāriclerdür.⁵⁹³ [18^b S⁴] Biri⁵⁹⁴ bu ki meblağ-ı ricāle bāliğ⁵⁹⁵ olmadın şağır⁵⁹⁶ iken fevt olmuşlardır. Bir vechi daḥı budur ki ricāliñüzden dimekde⁵⁹⁷ [23^b S²] murād muḥāṭab olanlarıñ ricālidür. Bunlar muḥāṭablarıñ ricāli degüldür. Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem ḥazretlerinūñ⁵⁹⁸ ricālidür. Ḥasan ve Ḥüseynūñ⁵⁹⁹ babası olmağda⁶⁰⁰ daḥı bu su’āl vāriddür.⁶⁰¹ Yine bu cevap ile medfū‘ dur.⁶⁰² Ammā cevap evvelā su’āl vārid olur ki şabīye daḥı racül ıtlākı daḥı⁶⁰³ vardır. Ḥattā Mecma‘u’l-Fetāvāda⁶⁰⁴ Ḥāherzādeden rivāyet olunmuşdur⁶⁰⁵ ki bir kimesne⁶⁰⁶ racül ile söyleşmeyem⁶⁰⁷ disse⁶⁰⁸ and içse şabī ile söyleşe⁶⁰⁹ ḥāniş olur.

⁵⁸⁸ “Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah’ın Resūlü ve nebilerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.” Ahzab Suresi 33/40

⁵⁸⁹ āyetinde: - S²

⁵⁹⁰ ma‘ nāsı: ma‘ nā İ

⁵⁹¹ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: Resūl ‘aleyhi’s-selām S², S³, Resūl a.m. S⁴

⁵⁹² ve: -S¹

⁵⁹³ cevāb budur ki bunlar iki vecihle bu nefyden ḥāriclerdür: Cevāb budur ki bunlar bu nefyden ḥāriclerdür iki vecihden S², S³, İ, Cevābı budur ki bunlar bu nefyden ḥāriclerdür iki vecihden S⁴

⁵⁹⁴ biri: bir S², S³, S⁴, İ

⁵⁹⁵ bāliğ: dāḥil S¹

⁵⁹⁶ şağır: şabīler S¹

⁵⁹⁷ ricāliñüzden dimekde: ricāliñüz dimekden S¹, ricāliñüzden dimekden İ

⁵⁹⁸ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellemūñ ḥazretlerinūñ: Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellemūñ S¹, Resūlu’llāh’uñ S², S³, S⁴

⁵⁹⁹ Ḥüseyn’uñ: Ḥüseyn S², S³, S⁴, İ

⁶⁰⁰ olmağda: olmağdan S¹

⁶⁰¹ vāriddür: vardır S¹

⁶⁰² medfū‘ dur: merfū‘ dur S¹

⁶⁰³ daḥı: - S², S³, S⁴, İ

⁶⁰⁴ Fetāvā’da: Fetevā’da S¹

⁶⁰⁵ olunmuşdur: olunur S²

⁶⁰⁶ kimesne: kimse S¹

⁶⁰⁷ söyleşmeyem: söylemişem S²

⁶⁰⁸ disse: diyü S¹

⁶⁰⁹ söyleşe: seylese S¹, söyleşe S²

Tercemetü'l-Ḥadīṣ Bi'n-Naẓm⁶¹⁰

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Fāşdur ehl-i fiṭnat u hūşe

Veled insānadur⁶¹¹ ciger-kūşe

Bunı taḥkīk için o ḥayr-ı 'ibād

Didi evlādımızdurur⁶¹² ekbād

[36 S¹]

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞĀNĪ VE'L-İŞRŪN

لا يتم بعد الحلم

[Lā Yütme Ba' de'l-Ḥulmi]

[25^b S³] Bu ḥadīṣ-i şerīf evā'il-i tefsīr-i sūre-i Nisā'da⁶¹³ mezkūrdur. Ḥulm-
den⁶¹⁴ soñra yütm⁶¹⁵ yoқdur dimegüñ ma' nāsı bāliğ olanda aḥkām-ı yütm⁶¹⁶ icrā
olinmaz⁶¹⁷ dimekdür. Ḥulm, ḥānuñ zammıyla⁶¹⁸ muṭlaқа nā'imüñ⁶¹⁹ nevmde gördüğü
nesneye dirler. Ammā nā'im emāre-i bulūğdan⁶²⁰ gördüğü nesnede isti' māli gālib
olmuşdur. Nihāye'de böyle mezkūrdur. Ḥulm ve iḥtilām bir ma'nāyadır. Kezālik
ḥālim ve muḥtelim bir ma'nāyadır.⁶²¹ Ya'nī [24^a S²] nā'im, rü'yāda emāre-i
bulūğdan nesne görse aña ḥālim ve muḥtelim dirler. Şoñradan meblağ-ı ricāle bāliğ
olanlara 'amm oldı. Gerekse rü'yāda emāre-i bulūğdan nesne görsün gerekse⁶²²
görmesün. 'Allāme-i Zemaḥşerī, [19^a S⁴] Fā'ik adlu kitābında yazar ki Resūlu'llāh

⁶¹⁰ tercemetü'l-ḥadīṣ bi'n-naẓm: terceme bi'n-naẓm İ

⁶¹¹ insanadur: insandur S¹

⁶¹² evlādımızdurur: evlādımızdur S¹

⁶¹³ Nisāda: nisanda S¹

⁶¹⁴ ḥulmden: mu'allimden S¹

⁶¹⁵ yütm: yetim S¹

⁶¹⁶ yütm: yetim S¹, S⁴, İ

⁶¹⁷ icrā olinmaz: olmaz S¹

⁶¹⁸ zammıyla: zammesiyle S¹, S³

⁶¹⁹ nā'imüñ: na'im S², S³, S⁴, İ

⁶²⁰ bulūğdan: bulūğda S¹

⁶²¹ kezālik ḥālim ve muḥtelim bir ma'nāyadır: - S¹

⁶²² gerekse: gerek S¹, S², S³

şallā'illāhū 'aleyhi ve sellem⁶²³ Mu'āz Bin Cebeli Yemen'e gönderdüğü vaqt her hālîmden bir⁶²⁴ dīnār al diyü emr itdi.⁶²⁵ Hālîmden murād vaqt-i hūlme bālîg olandır. Gerekse hālîm olsun ve gerek⁶²⁶ olmasun. Ya' nī bulūg sinnine varana hālîm dirler. Yütm⁶²⁷ infirād ma' nāsınadır. Şadefde [26^a S³] yalnız bulunan dürre dağı⁶²⁸ dürr-i yetîm dirler. Yetîme dağı babası fevt olub münferid kaldığı için yetîm didiler.⁶²⁹ Yetîm lafzı luğat cihetinden her babası fevt olana dirler.⁶³⁰ Gerek şağîr ve gerek kebîr. Ammā 'orf-i şer' de yetîm, bālîg olmayub şağîr olduğu cihetden bir kâfile muhtâc olana muhtaş olmuştur. Ol ihtiyâc zâ'il oldukdan soñra yetîm dinilmez. Zîrâ Resûlu'llāh şallā'illāhū 'aleyhi ve sellem⁶³¹ لا يتم بعد الحلم [Lā yutme ba' de'l-hulmi] [18^a İ] diyü buyurmuşdur.

Tercemetü'l-Ĥadiş Bi'n-Nazm⁶³²

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Çünkü sinn-i bulūğa ire şağîr

Anda hükm-i yetîme yok te'sîr

Sa' y idüb [24^b S²] kendüñ⁶³³ ehl-i hāl eyle

Bālîg-i meblağ-ı ricāl eyle

⁶²³ şallā'illāhū 'aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁶²⁴ bir: - S²

⁶²⁵ itdi: eyledi S¹

⁶²⁶ ve gerek: gerek S², İ, gerekse gerekse S³, S⁴

⁶²⁷ yütm: yetîm S¹, S⁴

⁶²⁸ dürre dağı: - S⁴

⁶²⁹ didiler: dirler S¹

⁶³⁰ yetîm lafzı luğat cihetinden her babası fevt olana dirler: - S¹

⁶³¹ şallā'illāhū 'aleyhi ve sellem: slam S², - S³, S⁴

⁶³² tercemetü'l-Ĥadiş bi'n-nazm: nazm S³, S⁴, İ

⁶³³ kendüñ: kendüñi S¹

[37 S¹]

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞĀLİSE VE'L-İŞRŪNE

العلم فى الصغر كالنقش فى الحجر

[El-İlmü Fî'ş-Şıgari Ke'n-Nakşı Fî'l-Ḥaceri]

Bu ḥadîş-i şerîfi İmām Beyhaķi iḥrāc eylemişdür. Ya' nî zamān-ı şıgarda kuvā-yı müdrikede ḥāşıl olan şuver-i idrākiyye ol kavīden⁶³⁴ zā'il olmaz ḥacerde ḥāşıl olan nakş zā'il olmaduğı gibi. Ḥikmet dağı budur ki zamān-ı şıgarda qalb eşğāl ve şevāğıldan ḥālīdür. Her nesne ki qalbi ḥālī bulur. Qalbde mütemekkin olur.

Tercemetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm⁶³⁵

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

[26^b S³]

Bāğ-ı 'ilmüñ nihāli nevres iken

Eyle sîr-āb 'ilm⁶³⁶ ābından⁶³⁷

Didi el-'ilmü fî'ş-şıgar Aḥmed

Oldı ke'n-nakşı fî'l-ḥacer müştedd

[19^b S⁴]

EL-ḤADİŞÜ'R-RĀBİ'A VE'L-İŞRŪNE

شيب و عيب

[Şeybun Ve 'Aybun]

Bu ḥadîş-i şerîf⁶³⁸ kocalıkda 'aybdan kaçmayanlar ḥaqqında vārid olmışdur. Dinilmişdür ki من لم يرفعو عنده الشيب و لم يستحى من العيب و لم يخش الله تعالى فى الغيب ليس الله فيه حاجة شيب [men lem yer'ū 'indehu'ş-şeybi⁶³⁹ ve lem yestaḥi mine'l-'aybi ve lem

⁶³⁴ kavīden: kuvādan S⁴

⁶³⁵ tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm: terceme bi'n-nazm S³, S⁴, İ

⁶³⁶ 'ilm: 'ilme S⁴

⁶³⁷ ābından: ayından S¹

⁶³⁸ bu ḥadîş-i şerîf: - S², S³, S⁴, İ

⁶³⁹ 'indehu'ş-şeybu: 'inde'ş-şeybu S², S³, S⁴, İ

yehşa'llāhū te'ālā fi'l-ğaybi leysa'llāhū fihi hācetu's-şeybin] Ya' nī bir kimesne⁶⁴⁰ ki
kocalıkda havf üzre olmaya ve 'aybdan utanmaya ve ğaybda **Hakḳ Te'ālā**dan
korılmaya. Anuñ kocalığına⁶⁴¹ **Hakḳ Te'ālā**'nuñ⁶⁴² hāceti yokdur. Ya' nī Hakḳ Te'ālā
anuñ kocalığına [25^a S²] i' tibār eylemez.⁶⁴³

Tercemetü'l-Ḥadīş Bi'n-Naẓm

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Geldi ey pīr⁶⁴⁴ çünki 'ālem-i şeyb

Bil anı peyk-i mevtdür lā-reyb

Şeyb ü nisyān-i hāl-i 'ālem-i⁶⁴⁵ ğayb

[18^b İ] Cem' olmak kişide haḳḳā 'ayb

[38 S¹]

EL-ḤADİŞÜ'L-ḤĀMİSE VE'L-'İŞRŪNE

عليكم بالعدس فانه مبارك مقدس

['Aleykum Bi'l-'Adesi Feinnehu Mubārekun Muḳaddesun]

Bu ḥadīş-i şerīfi⁶⁴⁶ **İmām Ḳurtubī** rivāyet eylemişdür. وفومها و عدسها [fufūmihā
ve 'adesihā]⁶⁴⁷ āyetinüñ tefsirinde imām⁶⁴⁸ **Ṭaberānī** rivāyetinde bu ḥadīş قدس العدس
على لسان سبعين نبيا آخر هم عيسى بن مريم عليه السلام [ḳuddese'l-'adesu 'alā lisāni seb'ine

⁶⁴⁰ kimesne: kimse S¹

⁶⁴¹ kocalığına: kocalığında S¹

⁶⁴² Hakḳ Te'ālā'nuñ: Hakḳ celle ve 'alānün S², Allāhu Te'ālā'nuñ S⁴

⁶⁴³ eylemez: itmez S⁴

⁶⁴⁴ pīr: - S¹

⁶⁴⁵ hāl 'ālem-i: hālem S⁴

⁶⁴⁶ ḥadīş-i şerīfi: ḥadīşi S²

⁶⁴⁷ "Hani, "Ey Mūsā! Biz bir çeşit yemeğe asla katlanamayız. O halde, bizim için Rabbine yalvar da, o bize yerden biten sebze, kabak, **sarımsak**, **mercimek**, soğan versin" demiştiniz. O da size, "İyi olanı düşük olanla değiştirmek mi istiyorsunuz? Öyle ise inin şehre! İstedikleriniz orada var" demişti. Böylece zillet ve yoksulluk onları kapladı. Onlar, Allah'ın gazabına uğradılar. Bunun sebebi, onların; Allah'ın âyetlerini inkâr ediyor, peygamberleri de haksız yere öldürüyor olmaları idi. Bütün bunların sebebi ise, isyan etmek ve aşırı gitmekte oluşlarıydı." Bakara suresi 2/61

⁶⁴⁸ İmām: amma S², S⁴, İ

nebiyyān āḫarhum ‘Īsā bin meryem ‘aleyhi’s-selām] Ya‘ nī mercimek yetmiş nebīnūñ lisānında taḳdīs olunmuşdur ki āḫirları Īsā ‘aleyhi’s-selāmdur. Ebū Nu‘aym rivāyetinde bu ziyāde daḫı vāḳi‘ olmuşdur ki⁶⁴⁹ **فانه يرقق القلب و يسرع الدم** [feennehū yureḳḳıḳu’l-ḳalbe ve yüserri‘u’d-deme]⁶⁵⁰ Ya‘ nī ‘ades ḳalbi terḳḳik ve demi seri‘ eyler.

Tercemetü’l-Ḥadiṣ Bi’n-Nazm

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Cehd ḳıl ki⁶⁵¹ ṭa‘ āmuñ ola ‘ādes

Ki mübārek didi o pāk-nefes

Çün Nebī dir aña muḳaddesdür

Hep ḫübūbatdan evvel enfesdür

EL-ḤADİŞÜ’S-SÂDİSE VE’L-‘İŞRÛNE

ما انزل الله داء الا انزل الله دواء

[Mā Enzele’llāhū Dā ‘en İllā Enzelā’llāhū⁶⁵² Devā ‘en]

Ma‘ nā-ı [20^a S⁴] şerīfi budur ki **Ḥaḳḳ Te‘ ālā** hīç bir dā indirmedi⁶⁵³ illā ol [25^b S²] dā⁶⁵⁴ içün bir devā indirmemiş⁶⁵⁵ ola. Bu ḫadiṣ-i şerīfi **Buḫarī** iḫrāç eylemişdür. ‘**Atā İbn-i Ebī Rebāḫ**dan merfū‘ en amma **Ebī Hureyre** rażıya’llāhū ‘anh rivāyetinde **ان لذى انزل الداء انزل معه الدواء** [inne’llezī enzele’d-dā’ü enzilu me‘ ahū’d-devā’ej]⁶⁵⁶ vāḳi‘ olmuşdur. **Usāme Bin Şureyk** rivāyetinde böyledür ki A‘rab **Resūlullāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem ḫuzūrına⁶⁵⁷ geldiler. Yā **Resūlu’llāh** devā idinelim mi didiler. **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁶⁵⁸ buyurdu ki **نعلم ان الله تعالى لم ينزل من**

⁶⁴⁹ ki: - S²

⁶⁵⁰ Allah teala hiçbir hastalıkla beraber yanında devasınımda indirmemiş olmasın.

⁶⁵¹ ki: -S¹

⁶⁵² enzelā’llāhū: enzele S²

⁶⁵³ indirmedi: indirmedi ki S⁴

⁶⁵⁴ dā: dā’ S¹

⁶⁵⁵ indürmemiş: itdürmemiş S¹, indirilmiş S²

⁶⁵⁶ Şüphesiz ki her hastalıkla beraber devada indirmiştir.

⁶⁵⁷ Resūlullāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem ḫuzūrına: Resūlullāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme S¹, Resūlullāh S², S³, S⁴

⁶⁵⁸ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

داء الانزل له شفاء الا الموت و الهرم [Ne‘am enne’llāhe te‘ālā lem yunzil min dā’in illā enzele lehū şifā’en illā’l-mevti ve’l-heremi]⁶⁵⁹ [27^b S³] Ya‘nī Allāh Te‘ālā hiç bir dā⁶⁶⁰ indürmedi ki illa anuñçün [39 S¹] bir⁶⁶¹ şifā⁶⁶² indürmemiş ola. [19^a İ] İllā mevt ve herem. Ya‘nī pîrlikden ‘arız olan zā‘f ki anlara şifā⁶⁶³ yoçdur. Bu hadîş-i şerîfi aşhâb-ı sünen-i erbe‘a iħrâc eylemişdür.

Tercemetü’l-Ĥadîş Bi’n-Nazm⁶⁶⁴

[Fe‘ilâtün/Mefā‘ilün/Fe‘ilün]

Ĥağ Te‘ālā yaratmadı⁶⁶⁵ bir dā

Ki yaratmamış⁶⁶⁶ ola aña devā

Her maraz ki vire şifā vardur

Mevtden ġayrıya devā vardur

EL-ĤADİŞÜ’S-SĀBİ‘A VE’L-İŞRŪNE

نهى نبى عن بيع العنب حتى يسودو عن بيع الحج حتى يشتد

[Nehā Nebiyyü ‘An Beyi’l-‘İnebi Ĥattā Yesveddu ve ‘An Bey’i’l-Ĥacce Ĥattā Yeştedde]

Ya‘nī **Resūlu’llāh** şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem⁶⁶⁷ üzüm qararmadın⁶⁶⁸ ve ĥubūbāt kısmın⁶⁶⁹ berkişmedin⁶⁷⁰ ya‘nī tamām-ı kemāllerin⁶⁷¹ [26^a S²] bulmadan bey‘ olınmağdan nehy eylemişdür. Bu hadîş-i şerîfi⁶⁷² **Ebū Dāvud**⁶⁷³ ve **Tirmizî** ve **İbn-i Māce**

⁶⁵⁹ Evet allah Teâla her hastalığın şifasını da indirmiştir ölüm ve herem hastalığı müstesna.

⁶⁶⁰ dā: dā’ S¹

⁶⁶¹ bir: - S², S³, S⁴, İ

⁶⁶² şifā: devā S¹

⁶⁶³ şifā: devā S¹

⁶⁶⁴ tercemetü’l-ĥadîş bi’n-nazm: terceme bi’n-nazm İ

⁶⁶⁵ yaratmadı: ĥağ itmedi S²

⁶⁶⁶ yaratmamış: itmemiş S¹

⁶⁶⁷ şallā’llāhu ‘aleyhi ve sellem: - S¹, S³, S⁴, İ

⁶⁶⁸ qararmadın: qararmadan S¹, ħara olmadın S²

⁶⁶⁹ kısmın: - S¹, kısmı S², İ

⁶⁷⁰ berkişmedin: berkişmeden S¹, S⁴

⁶⁷¹ kemāllerin: kemāllerini S¹

⁶⁷² hadîş-i şerîfi: hadîşi S¹

ihrâc eylemişlerdür. **Hammâd Bin Selemeden** ol dağı **Ḥumeydden**⁶⁷⁴ ol dağı **Enes Bin Mâlikden**. Evvelâ bilmek gerekdür ki bu [20^b S⁴] maḥalde mes'ele dört vech üzeredür. Birisi budur ki ağacda mîve⁶⁷⁵ zâhir olmadın⁶⁷⁶ şatıla. Bu şık bil-icmâ' bâtıldur. İkinci budur ki yemiş⁶⁷⁷ zâhir olduğdan sonra şalâhı ve fesâdı zâhir olmadın⁶⁷⁸ ya' nî bi'l-fi'l intifâ'a kâbil olmadın⁶⁷⁹ şatıla. [28^a S³] Bu şık kavlı-eşahhda şahîhdür. Ammâ 'ämme-i meşâyihumuz tecvîz itmemişlerdür.⁶⁸⁰ **İmâm Serahsî** ve **İmâm**⁶⁸¹ **Ḥâherzade** gibi ve 'ulemâ-i⁶⁸² müte'ehhürinden **Muhtâr** ve **Mustaşfâ** şâhibleri dağı anlara tâbi' olmuşlardır. Lâkin şâhib-i **Hidâye** kavlı-eşahh ile aḥz idüb tecvîz eylemişdür. Üçüncü budur ki müntefi'un bih olduğdan sonra şatıla. Mîvesi⁶⁸³ tamâm olmadın⁶⁸⁴ ola. Bu şık bizüm e'immemüz katlarında⁶⁸⁵ şahîh, **Şâfi'i** [40 S1] katında şahîh degüldür. Dördüncü budur ki tamâm yetişüb kemâlin bulduğdan sonra şatıla. [19^b İ] Bu şık bi'l-icmâ' şahîhdür.

Tercemetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm⁶⁸⁶

[Fe' ilâtün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Bulmayınca üzümle dane kemâl

Ḥükm-i şer' üzre aña dinmez mâl

[26^b S²] Her biri tâ kemâlini bulmaz

Bey' i lâ-büd anuñ şahîh olmaz

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞÂMİNE VE'L-İŞRÛNE

⁶⁷³ Dāvud: Derdâ S²

⁶⁷⁴ Ḥumeydden: Ḥumeydiden S²

⁶⁷⁵ ağaçda mîve: yemiş ağaçda İ

⁶⁷⁶ olmadın: olmadan S¹, S⁴,

⁶⁷⁷ yemiş: mîve İ

⁶⁷⁸ olmadın: olmadan S¹, S⁴, İ

⁶⁷⁹ olmadın: olmadan S¹, S³, S⁴

⁶⁸⁰ itmemişlerdür: itmemişler S⁴

⁶⁸¹ imâm: - S¹

⁶⁸² 'ulemâ-i: - S¹, S³, S⁴, İ

⁶⁸³ mîvesi: büyümesi S², İ

⁶⁸⁴ olmadın: olmadan S¹

⁶⁸⁵ katlarında: katında S², S⁴

⁶⁸⁶ tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm: terceme bi'n-nazm İ

عليكم بأبان البقر فانها تؤم من كل الشجر

[‘Aleykum Bi’l-Bāni’l-Baqari Feinnehā Te’ummu⁶⁸⁷ Min Kulli’ş-Şecer]

Ya‘nī sizūñ üzerinüze olsun şıgır südi ki ol her ağacūn kökünden cem ‘eyler. ‘Alī Bin Ebī Tālibden rivāyet olunur ki ol buyurmuşdur ki baqaruñ laħmı dādur, lebeni şifādur, yağı devādur. Faķih Ebū’l-Leys Semerkandī demişdür ki her kişiyē⁶⁸⁸ [28^b S³] bedenine zārār verir nesneyi [21^a S⁴] bilüb andan imtinā‘ itmek qadar tıb öğrenmek müsteħabbdur. Ammā ba‘zılar tedāvīyi kerih görmişler. Lākin ‘amme-i ‘ulemā tecvīz eylemişlerdür. Mekrūhdur diyenler İbn-i ‘Ömerūñ bu rivāyetiyle ihticāc idinürler ki⁶⁸⁹ ol buyurmuşdur ki marīzı istedüğinden men‘ itmek cā’iz degüldür⁶⁹⁰ ki **Hakķ Te‘ālā** ol marīzūñ devāsın⁶⁹¹ ba‘zı istedüklerinde muqadder itmiş ola. Ammā tedāvī mübāhdur diyenler bu hadīs-i şerif ile ihticāc iderler ki ba‘zı ‘Arablar **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme⁶⁹² gelüb yā **Resūlu’llāh** devālanursuñ bizüm üzerimüze cenāh var mıdur didiler. **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁶⁹³ buyurdılar ki **تداووا يا عبادالله فان الله لم يخلق داء الا وضع له شفاء** [Tedāvev yā⁶⁹⁴ ‘ibāda’llāhī feinna’llāhe lem yeħluk dā’en illā veđa‘a lehū şifā’en]⁶⁹⁵ Ya‘nī [27^a S²] devālanuñ Allāh’uñ kulları **Hakķ Te‘ālā** bir dā’ ħalk eylemedi ki⁶⁹⁶ illā anuñçün⁶⁹⁷ şifā vaz‘ itmeye. Ammā ħaķ budur ki tedāvī [41 S¹] bi’l-icmā‘ mübāhdur. Nitekim **Hidāyede** tanşış olunmuşdur. **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellemūñ⁶⁹⁸ kavli ve fi‘li ibāhatına delālet eylemişdür. Kavli bu hadīs-i şerifdür, fi‘li budur ki yevm-i **Uħudda** mecrūh olduklarında bir rivāyetde [20^a İ] bir pāre kemük ve bir rivāyetde bir pāre [29^a S³] ħaşir yakub devā idindiler. Ammā ħarām nesne ile devālanmagı ba‘zılar mekrūh didiler. Zirā **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁶⁹⁹ ان الله تعالى لم يجعل

⁶⁸⁷ te’ummu: ye’ummu S¹, S³, S⁴, İ

⁶⁸⁸ kişiyē: kişi S¹

⁶⁸⁹ idinürlerki: idiyorlar ki S¹

⁶⁹⁰ degüldür: - S², S³, S⁴, İ

⁶⁹¹ devāsın: devāsını S¹

⁶⁹² Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme: Resül’e S², S³, S⁴, Resūlu’llāh’a şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem İ

⁶⁹³ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S⁴

⁶⁹⁴ yā: - S¹, S², S³, S⁴

⁶⁹⁵ Tedavi olun ey Allahın kulları çünkü Allah teala her hastalığına şifasını da koymuştur.

⁶⁹⁶ Ki: - S¹

⁶⁹⁷ anuñçün: ol marīz için S²

⁶⁹⁸ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellemūñ: Resūlu’llāh’uñ S², S³, S⁴, İ

⁶⁹⁹ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

﴿إِنَّمَا لِلَّهِ تَعَالَىٰ لِمَ يَعْزِبُ عَنْكُم مَّرَدِّيٰ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَلَوْنَهَا وَلَا يَكْفُرُوا بِمَا لَكُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾⁷⁰⁰ buyurmuşdur. Ya' nî **Hak̄k Te'ālā** harām itdüğü nesnelerde size şifā eylememişdür. Şāhib-i **Bezzāziyye Hāfızü'd-dīn Kerderī** kitab-ı şaydda yazar ki [21^b S⁴] ṭabīb marīza kirpi veya⁷⁰¹ yılan yi⁷⁰² nāfi' dür dise tedāwī için ekli cā'iz degüldür. Zīrā **Allāh Te'ālā** 'alīm ve ḥakīmdür. Evvel bir şeyden menāfi' i nez' eyles andan soñra harām eyles. Ḥattā **Hak̄k Te'ālā Qur'an**'da ḥamr ḥak̄kında **ومنافع للناس** [ve menāfi' u li'n-nās]⁷⁰³ diyü buyurduğı⁷⁰⁴ menfa' atden murād itti' āz menāfi' idür. [27^b S²] Ya' nî bir kimesne bir serḥoşı⁷⁰⁵ görse ki hem aşağıdan hem yukarıdan kayy eyles ve bir kelb gelüb gāh ağzın⁷⁰⁶ ve gāh dübürin yalar olsa⁷⁰⁷ o kimesne⁷⁰⁸ ol ḥālden 'ibret alub mütenaşşılı olur tevbe eyles. Ḥamrda nāsa menfa' at olan bu itti' āz menfa' atidür diyü zikr eyles. **Kemāl Paşazāde** merḥūm bu ta' lili beğenmez dir ki gāyet şusuz kimesne iztirār ḥālinde⁷⁰⁹ ḥamr içmek ḥelāl olduğı ḥod **Qazihānda** [29^b S³] muşarraḥdur. Eger ḥamrda def' -i ' atş menfa' ati olmasa⁷¹⁰ ḥod ḥālet-i iztirārda ḥelāl olmazdı. Bu bābda vech-i şāḥiḥ budur ki sāḥib-i **Zahire** zikr idüb dimişdür ki **Sadru's-Şehīdūñ** ḥarāmıla istişfā ḥarāmdur didüğü muṭlaḥ degüldür. [42 S¹] Ḥarām ile istişfā şol vaḫt cā'iz olmaz ki anda şifā var idüğüne 'ilmi⁷¹¹ olmaya. Ammā şifa var idüğüne 'ilmi⁷¹² olsa andan ğayrı şifā daḥı olmasa⁷¹³ ol vaḫt anuñla istişfā cā'iz olur. [20^b İ] **İbn-i Mes'ūduñ** ﴿إِنَّمَا لِلَّهِ تَعَالَىٰ لِمَ يَعْزِبُ عَنْكُم مَّرَدِّيٰ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَلَوْنَهَا وَلَا يَكْفُرُوا بِمَا لَكُمْ وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾⁷¹⁴ didüğünde ihtimāl vardur ki 'Abdu'llāh ol marāzuñ ol didükleri ḥarām devādan [28^a S²] ğayrı ḥelāl devāsı varidüğü bilüb öyle dimiş ola. Ol vaḫt

⁷⁰⁰ Şüphesiz Allah teala size haram kıldığı şeylerde şifanızı vermemiştir.

⁷⁰¹ veya: yāhūd S², ya S³, S⁴, İ

⁷⁰² Yi: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁰³ Sana içkiyi ve kumarı sorarlar. De ki: "Onlarda hem büyük günah, **hem de insanlar için (bazı zahiri) yararlar vardır**. Ama günahları yararlarından büyüktür." Yine sana Allah yolunda ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: "İhtiyaçtan arta kalanı." Allah size âyetleri böyle açıklıyor ki düşünesiniz.

⁷⁰⁴ Buyurduğı: buyurmuşdur S²

⁷⁰⁵ Serḥoşı: serḥoş S¹

⁷⁰⁶ Ağzın: ağzından S²

⁷⁰⁷ Olsa: - S², S³, S⁴, İ

⁷⁰⁸ Kimesne: kimse S¹

⁷⁰⁹ Ḥālinde: ḥālda S¹

⁷¹⁰ Olmasa: olsa S¹

⁷¹¹ 'ilmi: 'ilm S¹, S³, S⁴, İ

⁷¹² 'ilmi: 'ilm S¹, S³, S⁴, İ

⁷¹³ Olmasa: olmazsa S¹

⁷¹⁴ Şüphesiz Allah şifanızı size haram kıldığı şeye koymadı.

[22^a S⁴] helâl ile harâmdan istiğnâ gelür. kitâb-ı **Tehzîbde** mestûrdur ki bir tabîb, müsellemler bir ‘alîle bevl ya dem iç dise ve mübâh olan nesnelere anlarıñ maqâmına kâ’im helâl devâ olmasa ol vaqt⁷¹⁵ bevl ve dem içmek câ’iz olur.

Tercemetü'l-Ḥadîṣ Bi'n-Naẓm

[Fe‘ ilâtün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

İster iseñ gıdâ-yı şâlih eger

Qıl ta‘ âmuñ hemîşe şîr-i baqar

[30^a S³] Her ağaç nef‘ ini o cem‘ eyler

Şîri anuñcün oldı şehd ü şeker

EL-ḤADİŞÜ’T-ṬÂSİ‘ A VE’L-‘ İŞRÛNE

راعس الداء الا متلاء راعس الدواء الا حتما

[Ra’sü’d-Dâ’i El-İmtilâ’u Ve Ra’sü’d-Devâ’i E’l-İhtimâ’u]

Ya‘nî her dânuñ başı imtilâ ve her devânuñ başı ihtimâ ya‘nî şaķınmaktır. Meşelde vârid olmuştur ki⁷¹⁶ كل قليلا تعش طويلا [kul qalîlen ta‘ iş tāvîlen]⁷¹⁷ Ya‘nî az ye çok dirlik sür. Zü’r-riyâseteyn demiştir ki ‘acebdür ki eṭibbânuñ kelâmları muvâfiq düşmüşdür. Ṭabîb-i Rûm demiştir ki⁷¹⁸ كل قليلا لا تكن عليه [kul qalîlen⁷¹⁹ lâ tekun ‘alîl]⁷²⁰ ya‘nî az ye ki⁷²¹ hasta olma. Ṭabîb-i Fâris demiştir ki كل قصدا لا تكن قصدا [kul qadran la teẓîku bihî şadrân]⁷²² Ya‘nî yimekte şöyle qaşd eyle ki yimek saña qaşd eylemeye. Ṭabîb-i Hind⁷²² demiştir ki كل قدرا لا تضيق به صدرا [kul qadran la teẓîku bihî şadrân] ya‘nî şol kadar ye ki şadruña muḍâyeķa virmeye.

⁷¹⁵ ol vaqt: -S¹

⁷¹⁶ ki: - S²

⁷¹⁷ “Az ye uzun yaşa.”

⁷¹⁸ [kul qalîlen ta‘ iş tāvîlen] Ya‘nî az ye çok dirlik sür. Zü’r-riyâseteyn demiştir ki ‘acebdür ki eṭibbânuñ kelâmları muvâfiq düşmüşdür. Ṭabîb-i Rûm demiştir ki: - S¹

⁷¹⁹ qalîlen: qalîlen ve S²

⁷²⁰ “Az ye hasta olma.”

⁷²¹ ki: - S², S³, S⁴, İ

⁷²² Hind: Hindî S¹

Tercemetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm⁷²³

[Fe' ilätün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Ḥazer it imtilâdan iy' âkıl⁷²⁴

Andan olur çü her⁷²⁵ maraž hâşıl

[33 S¹]

İmtilâdur çü cümle dāya sebeb

İhtimā kııl odur devāya sebeb

EL-ḤADİŞÜ'S-ŞELÂŞÜN

ترك الغداء مسقمة و ترك العشاء مهرة

[Terkü'l-Ġadā'ı Müşkîmetün Ve Terkü'l-ʿAşā'ı Mahremetün]

[21^a İ] Ya' nî şabāḥ [30^b S³] yimeginün⁷²⁶ terki maraž getüricidir. [22^b S³] Aḥşām yimeginün⁷²⁷ terki pîrlük getüricidir. **İmām Muṭṭarızı**, **Mağribde** yazduğı üzere ğadā kuşluk yimegi' aşā aḥşām yimegidür. Ammā **Muḥtaşarda** yazduğı üzre ṭulū' - ı fecrden öyleye dek yinen yimege ğadā dirler. Öyleden nişfu'l-leyle dek yinen yimege' aşā dirler. Nişfu'l-leyliden ṭulū' - ı fecre dek yinen yimege saḥūr dirler. Şabāḥ yimeginün terki maraž virdüginün sebebi budur ki şabāḥ⁷²⁸ şafra heyecān eyler ḥuşūşā yaz faşlında şiddet-i ḥarr zamānında. aḥşām yimeginün terki pîrlük virdüginün sebebi budur ki⁷²⁹ ma' ide⁷³⁰ ta' āmdan ḥālī olub kuvve-i hāzıma bāṭına teveccüh eyler. İnhizāma kābil ta' ām bulmayıcağ' zārūrī [29^a S²] ruṭübāt-ı aşliyyeyi taḥlîl eyler. Zā' f lāzım gelür.

Tercemetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm

[Fe' ilätün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

⁷²³ tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm: terceme bi'n-nazm İ

⁷²⁴ âkıl: ğāfil S²

⁷²⁵ çü her: cevher S¹

⁷²⁶ yimeginün: yimegin S⁴

⁷²⁷ yimeginün: yimegin S⁴

⁷²⁸ şabāḥ: şabāḥı S¹

⁷²⁹ ki: - İ

⁷³⁰ ma' ide: mi' de İ

Ādeme lāzım oldu şubḥ u mesā

Ki tenāvül ide gadā vü ‘aşā

Terk iderse gadāyı bula seḫam

Terk iderse ‘aşāyı göre herem

EL-ḤADİŞÜ’L-ḤADİ VE’Ş-ŞELĀŞÜNE

ان من القرء التلف

[İnne Mine’l-Ḳarafi’t-Telefu]

[31^a S³] Kitāb-ı Ğarībeyn şāḫibi dimiřdür ki Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellemden⁷³¹ arz-ı veb ‘e ya‘ nī tāk ünli⁷³² yire varmaḫdan su’āl itdiler.⁷³³ Buyurdılar ki ان من القرء التلف [de‘ ahā inne mine⁷³⁴’l-ḳarafi’t-telefu] Ya‘ nī ol arzı terk eyle ki taḫḳīkañ telef ḳarefdandur. Ḳaref ḫastalarla yaḳīn olmaḫdur. Ya‘ nī ḫastalara yaḳīn olmañ ki telef andan ḫāşıl olur. Şiḫāḫ-ı Cevherīde şöyle yazar ki bir ḳavm Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve selleme⁷³⁵ yirlerinüñ vebāsından şikāyet itdiler. Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellem⁷³⁶ buyurdı ki ان من القرء التلف [23^a S⁴] [teḫūlū [21^b İ] feinne mine’l-ḳarafi’t-telefi] İmām Şemsü’l-E’imme Serāḫsī, Şerḫ-i Mabsūṭda Kitāb-ı İstiḫsānda böyle zıkr eyler ki Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellem⁷³⁷ buyurmuşdur ki اذا وقع الرجز فى ارض فلا تدخلوا عليه و اذا وقع و انتم فيه فلا تخرجوا منها [izā vaḳa‘ a’l-riczu fi arḫin felā tedḫulū ‘aleyhi ve izā vaḳa‘ a ve entüm fihi taḫrucū minhā] Bu maḫalde riczden murād tāk ündur. Ya‘ nī bir yerde tāk ün [29^b S²] olsa siz ol yire girmeñ ve eger olduḡuñuz yirde tāk ün vāḳi‘ olsa⁷³⁸ ol yirden çıḳmañ⁷³⁹ dimek.⁷⁴⁰

⁷³¹ Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellemden: Resūlu’llāḥ’a S², Resūlu’llāḥ S³, S⁴, Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellem İ

⁷³² arz-ı veb ‘e ya‘ nī tāk ünli: İ S¹, arz-ı veb ‘e ya‘ nī tāk ünli S⁴, arz-ı veb ‘e ya‘ nī tāk ünli İ

⁷³³ itdiler: olıduḡdan S³

⁷³⁴ mine: me‘ a S²

⁷³⁵ Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve selleme: Resüle S², S³, S⁴, İ

⁷³⁶ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁷³⁷ Resūlu’llāḥ şallā’llāḥü ‘aleyhi ve sellem: Resül S², Resūlu’llāḥ S³, S⁴

⁷³⁸ vāḳi‘ olsa: var ise S¹

⁷³⁹ çıḳmañ: firār itmeñ S¹, ḳaçmañ S⁴,

⁷⁴⁰ dimek: - S², S³, S⁴, İ

İmam Tahāvî daḥı⁷⁴¹ bu ḥadīsi **Müşkil-i Āşār**da zıkr itmişdür ve dimişdür ki bu ḥadīsi i şerīfün te`vīli budur ki kaçan bir ḥāl ile olsa ki ol arz-ı ricze dāḥil olub mübtelā olduḡda böyle i`tikād eylese ki ol arzı duḡūlı ile mübtelā⁷⁴² oldı. Ve arz-ı riczden çıḡduḡda ol riczden necāt balsa i`tikādı böyle olsa ki ḡurūcuyla necāt buldı. Ol vaḡt ne⁷⁴³ arz-ı ricze dāḥil olmaḡ cā`izdür⁷⁴⁴ ve ne⁷⁴⁵ arz-ı riczden ḡāric olmaḡ⁷⁴⁶ cā`izdür i`tikādın siyānet için. Ammā kaçan bilse ki herşey **Allāh Te`ālānuñ** taḡdiriyledür. Ol vaḡt arz-ı ricze duḡūl ve arz-ı riczden ḡurūc cā`izdür.

Tercemetü'l-Ḥadīş Bi'n-Nazm⁷⁴⁷

[Fe`ilātün/Mefā`ilün/Fe`ilün]

[35 S¹] Olsa bir şehrde eger tã`ün
Sen bulınsañ o⁷⁴⁸ şehrden bīrūn

Olma zinhār o şehre sen dāḥil
Ki ḡarefdn telef olur ḡāşıl

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞĀNİ VE'L-ŞELĀŞÜNE

لا یغنی حذر من قدر

[Lā Yuḡnī Ḥazerun Min Ḳaderin]

Bu ḥadīsi **İmām Aḡmed** iḡrāc eylemişdür [30^a S², 23^b S⁴] **Mu`āz Bin Cebel**den.⁷⁴⁹ Ve **Bezzār** naḡl eylemişdür **Ebī Hureyre**'den. Ve **Ḥākım** rivāyet eylemişdür 'Āyişe'den. Ya`nī ḡazer ḡadere nef` eylemez. Su`āl eylemişlerdür ki⁷⁵⁰ **Fetevā-yı Zāḡiriyyede**⁷⁵¹ kitab-ı Kerāhiyetde⁷⁵² meşṡurdur [22^a İ] ki bir kişi evinde [32^a S³] iken

⁷⁴¹ daḥı: - S¹

⁷⁴² mübtelā: - S¹

⁷⁴³ ne: - S¹

⁷⁴⁴ dāḥil olmaḡ cā`izdür: duḡūl S¹

⁷⁴⁵ ne: - S¹

⁷⁴⁶ ḡāric olmaḡ: ḡurūc S¹

⁷⁴⁷ tercemetü'l-ḡadīş bi'n-nazm: terceme bi'n-nazm S⁴, İ

⁷⁴⁸ o: ol S⁴

⁷⁴⁹ Cebel'den: Cebel S⁴

⁷⁵⁰ eylemişlerdür ki: eylemişdür kim S¹, eylemişlerdür kim S³, S⁴

⁷⁵¹ Zāḡiriyyede: Zāḡiriyyede S¹, S², S³, Zāḡiirede S⁴

zelzele vâqî‘ olsa evinden feżāya firār eylemek⁷⁵³ müsteħabbdur. Zirā **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁷⁵⁴ egilmiş dīvār altından sür‘atle geçti. Çünkü hāzer қaderi def‘ itmez.⁷⁵⁵ Ya niçün **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁷⁵⁶ böyle itdi. Cevābı budur ki **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme⁷⁵⁷ bu su’ālî itdüklerinde cevāb virmişlerdür ki **فرارى ايضا من قضاء الله** [firāri eyḍan min қаzāi’llāh] Ya‘nī benüm bu firarum daḥı қаzā-ı İlāhī iledür. Benüm irādetüml⁷⁵⁸ degüldür. **Cāmi‘-i Tirmizīde Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellemden⁷⁵⁹ merfū‘an rivāyet olunmuşdur ki **Ḥaqq Te‘ālānuñ** irādeti⁷⁶⁰ müte‘allıq olsa bir қulınuñ bir arzda mevtine⁷⁶¹ ol қulına⁷⁶² ol arzda varmağa elbetde bir hācet eyler. Ḥattā rivāyet olunur ki melekü’l-mevt bir gün **Süleymān** nebīnūñ ‘aleyhi’s-selām⁷⁶³ meclīsine gelüb hāzırlardan bir kimesneye diқkat ile vāfir-i nażar eyledi. Ol kimesne kendüye nażar iden ḥāzret⁷⁶⁴ kim olduğımı⁷⁶⁵ su’āl itdi.⁷⁶⁶ **Süleymān** ‘aleyhi’s-selām melekü’l-mevtdür didükde [30^b S²] yā **Nebīya’llāh** bunuñ baña diқkat ile nażarından ḥavf [36 S¹] itdüm. Yile emr eyle beni **Cezāyir-i Hinde** bıraksun didi.⁷⁶⁷ **Süleymān** ‘aleyhi’s-selām⁷⁶⁸ emr itdi. Melekü’l-mevt bu ḥālî görüb bugün baña [32^b S³] **Cānib-i Ḥaqq**dan bu kişinūñ rūḥın⁷⁶⁹ **Cezā’ir-i Hinde** қabz itmek emr olmuşdı.⁷⁷⁰ Senūñ meclisūñde görüb ta‘accüb [24^a S⁴] nażarın⁷⁷¹ iderdüm. Ḥāliyā⁷⁷² emr-i **Ḥak** ve sırr u⁷⁷³ ḥikmet-i **İlāhī**⁷⁷⁴ ma‘lūm oldu

⁷⁵² Kerāhiyetde: kerāhiyede S²

⁷⁵³ eylemek: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁵⁴ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁷⁵⁵ itmez: eylemez S¹

⁷⁵⁶ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁷⁵⁷ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme: Resūlu’llāh ḥāzretine şallā’llāhū ‘aleyhi ve selleme İ, Resūlu’llāh’a S², S³, S⁴

⁷⁵⁸ irādetüml: irādātumla S¹

⁷⁵⁹ Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: Resūlu’llāh şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem ḥāzretinden İ, Resūlu’llāh’dan S², S³, S⁴

⁷⁶⁰ irādeti: irādātı S¹

⁷⁶¹ müte‘allıq olsa bir қulunuñ bir arzda mevtine: bir қulunuñ bir arzda mevtine müte‘allıq olsa S¹

⁷⁶² қulına: қulınuñ S¹

⁷⁶³ nebīnūñ ‘aleyhi’s-selām: ‘aleyhi’s-selāmuñ S¹, nebī ‘aleyhi’s-selāmuñ S³, S⁴

⁷⁶⁴ Ḥāzret: - S¹, S², S³, S⁴

⁷⁶⁵ olduğımı: olduğın S², İ

⁷⁶⁶ itdi: eyledi S¹

⁷⁶⁷ didi: - S²

⁷⁶⁸ ‘aleyhi’s-selām: S², S³, S⁴

⁷⁶⁹ rūḥın: rūḥını S¹

⁷⁷⁰ olmuşdı: olunmuşdı S¹

⁷⁷¹ ta‘acüb nażarın: ta‘acüb-i nażar S¹

⁷⁷² ḥāliyā: şimdi S¹

didi. İmām Rāğıb-ı İsfehānī, Muḥāḍarātında zıkr ider ki ‘Ömer raḍıya’llāhu te‘ālā⁷⁷⁵ ‘anh Şāmuñ keşret-i ṭā‘ūnıñ⁷⁷⁶ görüb Medīne’ye rucū‘ eyledükde Ebū ‘Ubeyde raḍıya’llāhu ‘anh didi ki انفر من قضاء الله تعالى يا عمر [etefirru [22^b İ] min ḳazā’i’llāhī te‘ālā⁷⁷⁷ yā ‘Ömer] Ḥāzret-i ‘Ömer buyurdı ki⁷⁷⁸ افر من قضاء الله الى قدره [efirru min ḳazā’i’llāhī ilā ḳaderihī] Ya‘nī Allāhu Te‘ālānuñ ḳazāsından kaçır mısın yā ‘Ömer. ‘Ömer buyurdı ki ne‘am⁷⁷⁹ Allāhu Te‘ālānuñ ḳazāsından ḳaderine kaçırarım. Ebū ‘Ubeyde didi ki ḥāzır ḳadere nef‘ eyler mi.⁷⁸⁰ ‘Ömer buyurdı ki bize bu maḥallde⁷⁸¹ bahş lāyık degüldür. Ḥaḳḳ Te‘ālā nāfi‘ olmayan nesne ile⁷⁸² emr eylemez ve muzırır olmayan nesneden⁷⁸³ nehy eylemez. ولا تلقوا بأيديكم الى التهلكة [velā telkū bi-eydikum ilā’t-tehlukeh]⁷⁸⁴ diyü tehlikeye ilḳādan nehy eyledi. خذوا حذرکم [ḥuzū ḥızrakum]⁷⁸⁵ diyü ḥāzır eyle [31^a S²] emr eyledi. Eger anda zārār olmasa nehy eylemezdi ve⁷⁸⁶ bunda nef‘ olmasa emr eylemezdi. Ḥāzret-i ‘Ömerün ḳazādan ḳadere kaçırarım didüğinden fehm olunur ki [33^a S¹] ḳader ḳazānuñ ğayrıdır. Ḳaderi Ḥaḳḳ Te‘ālā def‘ eyler. Ammā ḳazā’i’llāha⁷⁸⁷ aşlā medfa‘ yoḳdur.

Tercemetü’l-Ḥadıṣ Bi’n-Nazm⁷⁸⁸

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Her ne ki yazdıysa kilik-i ḳader

Gelür elbetde başa ser-tā-ser

⁷⁷³ sırr u: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁷⁴ ilāhī: İlähiyye S⁴

⁷⁷⁵ te‘ālā: - S², S⁴, İ

⁷⁷⁶ ṭā‘ūnıñ: ṭā‘ūnıñ S¹

⁷⁷⁷ te‘ālā: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁷⁸ ki: kim S¹

⁷⁷⁹ Allāhu Te‘ālā’nuñ ḳazāsından kaçır mısın yā ‘Ömer. ‘Ömer buyurdı ki ne‘am: - S¹

⁷⁸⁰ eyler mi: ider mi S¹, S³

⁷⁸¹ maḥallde: meclisde S¹

⁷⁸² ile: - S¹

⁷⁸³ nesneden: nesne S¹

⁷⁸⁴ “Allah yolunda harcama yapın; **kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın**. İyilik edin, kuşkusuz Allah iyilik edenleri sever.” Bakara suresi 2/195

⁷⁸⁵ “Ey iman edenler! **Tedbirinizi alın** da savaşa ya ayrı bölükler halinde çıkın veya hep birlikte çıkın.” Nisa suresi 4/71

⁷⁸⁶ ve: - S², S³, S⁴, İ

⁷⁸⁷ ḳazā’i’llāha: ḳazā’i’llāh S¹

⁷⁸⁸ tercemetü’l-Ḥadıṣ Bi’n-Nazm: Terceme Bi’n-Nazm S³, İ

Ḥazer olursa sende her ne kadar

Fā'ide eylemez kaderde⁷⁸⁹ ḥazer

EL-ḤADİŞÜ'Ş-ŞĀLİŞE VE'Ş-ŞELĀSŪNE

ان الصدقة و الصلة تعمران الديار و تزيدان في الاعمار

[İnne'ş-Şadaḳate Ve'ş-Şalate Tu'ammeru İnne'd-Diyāre Ve Tezīdāni Fī'l-A' māri]

[47 S²] Ya' nī şadaka ve şıla-i raḥm evleri ma' mūr ider ve⁷⁹⁰ 'ömrleri ziyāde ider. [24^b S⁴] Bu ḥadīş-i şerīf Keşşāfda sûre-i Fātır tefsīrinde Ka'bü'l-Aḥbārdan menkūldür ki Ḥazret-i 'Ömer mecrūḥ olduğda Ka'bü'l-Aḥbār, Ḥazret-i 'Ömerüñ eceli te'ḥīr olmağıçün du'ā eyledi. Didiler ki Ḥaḳḳ Te'ālā ḥod فاذا جاء اجلهم لا يستأخرون [ve izā cā'e eceluhum lā yeste'ḥirüne sâ'aten ve lā yestaḳdimün]⁷⁹¹ buyurmuşdur. Ya' nī nāsuñ ecelleri geldükde ne bir sâ'at taḳdīm olur⁷⁹² ve ne bir sâ'at te'ḥīr olur.⁷⁹³ Ka'bü'l-Aḥbār [31^b S²] demişdür⁷⁹⁴ ki Ḥaḳḳ Te'ālā kitābında [23^a İ] وما يعمر من معمر ولا ينقص من عمره الا في كتاب ان ذلك على الله يسير [ve mā yu'ammeru min mu'ammerin ve lā yunḳaşu min 'umuriḥi illā fi kitābin inne zālike 'alā'llāhi yeşir]⁷⁹⁵ Sāhib-i Keşşāf bu āyetüñ te'vīlinde demiş ki hiç insānuñ ömri uzun olmaz ve⁷⁹⁶ kışa daḥı⁷⁹⁷ olmaz ki⁷⁹⁸ İllā ol levḥ-i maḥfūzda [33^b S³] mektūb olmaya. Bunuñ şureti budur ki böyle yazılmışdur ki fülān kimesne⁷⁹⁹ eger hem ḥacc ve ğazā iderse altmış yıl 'ömr süre ve eger yalnız ḥacc ve yāḥud⁸⁰⁰ yalnız ğazā iderse kırk yıl 'ömr süre.

⁷⁸⁹ kaderde: kadere de S¹

⁷⁹⁰ ider ve: iderdi İ

⁷⁹¹ yeste'ḥirüne sâ'aten ve lā yestaḳdimüne: yestaḳdimüne sâ'aten ve lā yeste'ḥirüne S¹ “Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.” Araf suresi 7/34

⁷⁹² olur: - S¹, olunur İ

⁷⁹³ olur: - S³, olunur İ

⁷⁹⁴ demişdür: buyurmuşdur S¹

⁷⁹⁵ “Allah sizi topraktan, sonra nutfeden yarattı. Sonra da sizi birbirinize eş kıldı. O'nun bilgisi olmadan hiçbir dişi ne gebe kalır ne doğurur. Bir canlının ömrünün uzun olması da kısa tutulması da mutlaka yazgıya uygun olarak gerçekleşir. Kuşkusuz bunlar Allah için kolaydır.” Fatır suresi 35/11

⁷⁹⁶ ve: - S²

⁷⁹⁷ daḥı: - S¹, S³, S⁴, İ

⁷⁹⁸ ki: - S¹

⁷⁹⁹ kimesne: - S¹

⁸⁰⁰ ve yāḥud: yā S², S³, S⁴, İ

Lā-cerem ol kişi eger⁸⁰¹ hacc ve ğazāyı cem⁸⁰² iderse altmış yıl ‘ömr sürer. Eger birisin iderse ‘ömri kırk yıl olur.⁸⁰³ Ol taqđırce ‘ömrinüñ ğāyet-i taqđiri ki⁸⁰⁴ altmış idi altmışdan kışalmış olur. Hattā **Resūlu’llāh** şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem⁸⁰⁵ dağı buña işāret idüb ان الصلاة و الصدقة تعمر ان الديار و تزيد ان فى الاعمار [İnne’ş-şalate ve’ş-şadaqate tü’ ammirāni’d-diyāre ve tüzeyyidāni fi’l-a‘mār] diyü buyurmuşdur. Merhūm **Kemāl Paşazāde** bu maħalli⁸⁰⁶ bu vecihle taħkīk eylemişdür ki ya‘nī⁸⁰⁷ bir kimesne içün ‘ömr-i tavīl taqđir olunmuş olsa ol şahş ol ‘ömr-i tavīlün ğāyetine yetişmek [25^a S⁴] dağı cā’iz yetişmemek dağı cā’iz.⁸⁰⁸ Eger yetişürse [48 S¹] ‘ömri ziyāde olmuş olur. Eger⁸⁰⁹ [32^a S²] yetişmezse ‘ömri nākış olmuş olur. Bundan taqđırde tağyir dağı lāzım gelmez. Zīrā her⁸¹⁰ şahşa muqadder olan enfās-ı ma‘dūdedür.⁸¹¹ Eyyām-ı maħdüde ve⁸¹² a‘vām-ı memdüde degüldür. Ya‘nī şu kadar nefesdür. Bu kadar aydur ve bu kadar⁸¹³ yıl degüldür. Bu kadar [34^a S³] nefesün eyyāmı şıħhat ve hużürda olmağla ziyāde olur. Marazda ve zahmetde olmağla nākış olur. Hattā ba‘z-ı tavā’if habs-ı nefes etdüklerinüñ sırrı budur ki ol enfās-ı muqaddere mümtedd olub ‘ömrleri uzun ola.

Tercemetü’l-Ĥadiş Bi’n-Nazm⁸¹⁴

[Fe‘ ilātün/Mefā‘ ilün/Fe‘ ilün]

Şadaqa_eyle ne deñlü kudret var

Şıla eyle aqāribün her bār

[23^b İ] Olasuñ tā ki⁸¹⁵ dā’imā mesrūr

⁸⁰¹ eger: - S¹

⁸⁰² ğazāyı cem‘: ğazā S¹

⁸⁰³ ‘ömri kırk yıl olur: kırk yıl ‘ömr sürer S¹

⁸⁰⁴ ki: - S¹

⁸⁰⁵ şallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴, İ

⁸⁰⁶ bu maħalli: - S¹, S³

⁸⁰⁷ ya‘nī: - S¹

⁸⁰⁸ yetişmemek dağı cā’iz: - S⁴, yetişmemek dağı S², İ

⁸⁰⁹ eger: - S², S³, S⁴, İ

⁸¹⁰ ger: bir S²

⁸¹¹ ma‘dūdedür: S¹ ma‘dūdeden S¹

⁸¹² .⁸¹² Eyyām-ı maħdüde ve: - S⁴

⁸¹³ aydur ve bu kadar: ay ve S¹, S³, S⁴, İ

⁸¹⁴ tercemetü’l-ĥadiş bi’n-nazm: terceme S³

Ola   omr n ziy d ev n⁸¹⁶ ma  m r

EL-ĤADİŐ R-R Bİ  A VE'Ő-ŐEL Ő NE

من اذى جاره ورثه الله تعالى داره

[Men Ez  C rah  VerraŐeh 'll h  Te   l ⁸¹⁷ D rah ]

Ya  n  bir kimesne  onŐusun⁸¹⁸ incitse ĤaĤĤ Te   l  anu  evini  na tevr Ő eyler. **Ĥ f z 'd-d n Kerder ** ya  n  Ő hib-i **Bezz ziyye** kit b-ı Ĥi anda yazar ki bir ev iki kiŐi⁸¹⁹ m beyninde  ismet olunub birine bir Ő ha v Ĥi  olsa Ő hibi ol Ő hanu n  zerine bin  yapub y kseltmek  aŐd eylese  her Őer ki men  id b ben m ĤiŐŐem n [32^b S²] ya⁸²⁰ Őemsine ya r h na m ni  olur dise bu kişi bin   aldırmaĤa  adird r. DaĤı Ĥamm m ve tenn r yapmaĤa  adird r. Amm  eger ke d yi  o Őısına⁸²¹ ez dan men  iderse ol yegd r ki **Res lu'll h** Őall 'll h    aleyhi ve sellem⁸²² [34^b S³] **من اذى جاره ورثه الله داره** [Men ez  c rah  verraeŐeh 'll hu [25^b S⁴] d rah] buyurmuşdur. Ve bu ma  n  tecr be daĤı olunmuşdur.⁸²³ Amm  İm m **NaŐ r** ve İm m **Őaff r**  atlarında  o Őısı⁸²⁴ bu a bin   aldurmaĤdan⁸²⁵ [49 S¹] ve Ĥamm m ve tenn r yapmaĤdan men  e  adird r.   All me-i **ZemaĤŐeri**, **KeŐŐ f**da dimiŐd r ki ben bu ĤuŐuŐı m ddet-i  ar bede mu   yene eyled m. Ben m bir  ayum⁸²⁶ var idi. OlduĤumuz k y n re' si  na  ulm iderdi. Ol re' s n  ayuma⁸²⁷  ulm itd gi ba a ez  gel rdi. Sehl zam n ge medin⁸²⁸ ol re' s fevt olub⁸²⁹ **ĤaĤĤ Te   l ** beni anu   ay  asına m lik eyledi. Bir g n nazar itd m  ayum oĤlancıkların⁸³⁰ ol eve⁸³¹ bi-tekell f gir r⁸³² ve  ıĤar emr u neyh

⁸¹⁵ t  ki: - S¹

⁸¹⁶ ziy d ev n: ziy de ola S¹, ziy de ev n S²

⁸¹⁷ Te   l : - S¹, S³

⁸¹⁸  onŐusun:  onŐusunı S¹,  o Őısın S²,  onŐısın S⁴, İ

⁸¹⁹ kişi: kiŐin n S¹

⁸²⁰ ya: - S², S⁴, İ

⁸²¹  o Őısına:  o Őuya S¹,  o Őıya S³,  o Őusına S⁴

⁸²² Őall 'll h    aleyhi ve sellem: - S²,   aleyhi's-sel m S⁴

⁸²³ olunmuşdur: olunmuşdur S¹

⁸²⁴  onŐısı:  o Őı S¹,  o Őı S², S³,  o Őısı S⁴

⁸²⁵  aldurmaĤdan: yapmaĤdan S¹

⁸²⁶  ayum: d 'im S¹

⁸²⁷  ayuma: d 'ime S¹

⁸²⁸ ge medin: ge meden S¹

⁸²⁹ olub: oldu S¹

⁸³⁰  ayum oĤlancıkların: da'ım n oĤlancıkların S1,  ayum oĤlancıkların alub S²,  ayum oĤlancıkların S⁴

⁸³¹ eve: evde S¹, S³

eyler gördüm. **Resūlu'llāh** şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemüñ⁸³³ bu hadiṣ-i şerīfi hāṭıru-
ma gelüb bī-iḥtiyār secde-i şükr eyledüm.

Tercemetü'l-Ḥadiṣ Bi'n-Nazm⁸³⁴

[Fe' ilätün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Koñşı⁸³⁵ haqqını Tañrı haqqı bil

Dā'imā haqq-ı cāra hürmet kııl

[24^a İ]

Kim ki rencide eyleye cārın

İrş ide [33^a S²] aña Haq bunuñ⁸³⁶ dārın⁸³⁷

EL-ḤADİŞÜ'L-ḤĀMİSE VE'Ş-ŞELĀŞÜNE

الجار ثم الدار و الرفيق ثم الطريق

[El-Cāru Ṣumme'd-Dāru Ve'r-Refiķu Ṣumme't-Ṭarīķu]

Bu hadiṣ-i şerīfi İmām 'Askerī [35^a S³] 'Alī Bin Ebī Ṭālibden rivāyet ider ki **Resūlu'llāh** şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁸³⁸ bir gün huṭbe oқыub bir uzun hadiṣ zikr eyledi. Āhirinde buyurdı ki⁸³⁹ الجار ثم الدار و الرفيق ثم الطريق [El-Cāru Ṣumme'd-Dāru⁸⁴⁰ Ve'r-Refiķu Ṣumme't-Ṭarīķu]. Bir rivāyetde dađı الجار قبل الدار والرفيق قبل الطريق والزيد الجار قبل الدار والرفيق قبل الطريق و الزاد الجار قبل الدار والرفيق قبل الطريق [Et-temesū'r-refiķa ķable't-ṭarīķi ve'l-cāra ķable'd-dār]⁸⁴² vāķi' [26^a S⁴] olmışdur.⁸⁴³ Be-her hāl

⁸³² girür: girer S¹

⁸³³ Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemüñ: Resūlu'llāh'uß S², S³, S⁴ Resūlu'llāh'uß şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem İ

⁸³⁴ tercemetü'l-ḥadiṣ bi'n-nazm: terceme bi'n-nazm S³

⁸³⁵ koñşı: komşu S¹, koñşı İ

⁸³⁶ aña haqq bunuñ: haqq aña anuñ S¹

⁸³⁷ dārın: varın S²

⁸³⁸ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁸³⁹ ki: - S²

⁸⁴⁰ summe'd-dāru: summe't-ṭarīķ S²

⁸⁴¹ evden önce komşu, yoldan önce yol arkadaşı, yolculuktan önce yol azığı.

⁸⁴² evden önce komşu, yoldan önce yol arkadaşı.

⁸⁴³ Ṭaberānī rivāyetinde التمس الرفيق قبل الطريق و الجار قبل الدار [Et-temesū'r-refiķ ķable't-ṭarīķ ve'c-cāru ķable'd-dār] vāķi' olmışdur – S²

ma' nā budur ki evvel cār tedārük idüb soñra⁸⁴⁴ dār tedārük itmek gerek.⁸⁴⁵ Evvel refiķ tedārük idüb soñra țarīķ⁸⁴⁶ tedārük itmek gerek. Evvel azıķ soñra sefer tedārük itmek gerek.⁸⁴⁷

Tercemetü'l-Ĥadiş Bi'n-Nazm⁸⁴⁸

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

[50 S¹] Evvelā cār soñra dār gerek
Reh-revāna refiķ-ı yār gerek

Dār alsañ gör evvelā⁸⁴⁹ cārın⁸⁵⁰

Bul refiķ eyleseñ sefer kārın

EL-ĤADİŞÜ'S-SĀDİSE VE'Ş-ŞELĀŞÜNE

البر و حسن الجوار عمارة الدار و زيادة الاعمار

[El-Birrü Ve Ĥusnü'l-Civāri ' İmāratu'd-Dāri Ve Ziyādetu'l-A' māri]

Bu ĥadiş-i şerīfi Ebū ' Amr Bin ' Abdi'l-Berr, Ebī Müleykeden⁸⁵¹ ol daĥı Ebī Sa' id Ĥudrīden ol daĥı Resūlu'llāh şallā'llāhū ' aleyhi ve sellemden⁸⁵² rivāyet eyler. Birrūñ ma' nāsı si' at-i⁸⁵³ ĥayrdur. [33^b S²] Ya' nī kişinūñ ĥayrı⁸⁵⁴ vāsi' olmaķdur. Ammā her ma' rūfa [35^b S³] ya' nī her eylūge mütēnāvīl ve şāmīldür.⁸⁵⁵ Ba' zılar di-mişler ki البر شى هين وجه طلق و لسان لين [el-birru şey'un heyyinun vechun țalıķun ve lisānu leyyin] Ya' nī eylük kolay nesnedür. Güler yüz⁸⁵⁶ yumşak dīldür. Birr cümle eylūge şāmīl olub ĥusn-i civār ol cümlede [24^b İ] dāĥil iken Resūlu'llāh şallā'llāhū

⁸⁴⁴ soñra: - S²

⁸⁴⁵ gerek: gerekdür S⁴

⁸⁴⁶ țarīķ: sefer S¹

⁸⁴⁷ evvel azıķ soñra sefer tedārük itmek gerek: - S¹

⁸⁴⁸ tercemetü'l-ĥadiş bi'n-nazm: terceme S², S³, S⁴, terceme Bi'n-Nazm İ

⁸⁴⁹ Evvelā: evvel S², S⁴

⁸⁵⁰ Cārın: cārūñ S¹

⁸⁵¹ Müleykeden: Mükeyleden S², ' Aleykeden S¹, S³, S⁴

⁸⁵² Resūlu'llāh şallā'llāhū ' aleyhi ve sellemden: Resūlu'llāh'dan S², S³, S⁴, İ

⁸⁵³ si' at-i: se' ati İ

⁸⁵⁴ ĥayrı: - S⁴

⁸⁵⁵ ĥütēnāvīl ve şāmīldür: mütēnāvīldür S¹, S³, S⁴, İ

⁸⁵⁶ yüz: yüzli S⁴

‘aleyhi ve sellem⁸⁵⁷ h̄usn-i civārı başka zıkr itdükleri h̄usn-i civār eylüklerüñ⁸⁵⁸ ḡāyet efdālî olduğı cihetdendir. Hattā **Mevlānā**-yı Merhūm bu maħalde bu hikāyeti zıkr eyler ki **İmām**-ı A‘zamuñ rağıya’llāhu ‘anh⁸⁵⁹ Kūfe’de bir başmağcı⁸⁶⁰ koñşısı⁸⁶¹ var idi. Her gün kesb idüb bir miğdar ya⁸⁶² et ya⁸⁶³ balık alub her gice şabāh olunca içüb sekr geldükden soñra tā uyuyınca bu beyti tekrār idüb [26^a S⁴] oğurdı.

Beyt

اضاعونى وای فتى اضاعو

اليوم كرية و سداد ثغر

Ezā’ ünî ve eyye fetā ezā’ ū

El-yevmi kerihetin ve sedādi şegri⁸⁶⁴

H̄azret-i **İmām** her gice şabāha kadar ‘ilme ve şalāta meşğul olamıyub⁸⁶⁵ bu beyti diñler idi. İttifāk bir iki gice oldu. Başmağcınuñ⁸⁶⁶ ol⁸⁶⁷ āvāzı **İmāmuñ** kulağına girmedî. Koñşılardan⁸⁶⁸ şordı. Bir iki gicedür ‘asesler serhoş [34^a S²] tutmuş h̄abs [51 S1] itmişlerdür didiler. [36^a S³] **İmām** şabāh namāzın⁸⁶⁹ kılub k̄atırına⁸⁷⁰ binüb şehriñ emirine⁸⁷¹ vardı. Emire⁸⁷² haber oldu.⁸⁷³ **İmāma**⁸⁷⁴ ta‘zımle istikbāl idüb **İmām**⁸⁷⁵ çāk k̄atır ile bisāt ucına başdukdan soñra k̄atırından indi. **İmāma** emir

⁸⁵⁷ shallā’llāhū ‘aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁸⁵⁸ eylüklerüñ: eylüğüñ S¹

⁸⁵⁹ A‘zam’uñ rađıya’llāhū ‘anh: A‘zam rađıya’llāhū ‘anhuñ S¹

⁸⁶⁰ başmağcı: yaşmağcı S¹

⁸⁶¹ koñşısı: koñşısı S¹, koñşısı S², S³, S⁴

⁸⁶² ya: - S¹

⁸⁶³ ya: yāhud S¹

⁸⁶⁴ şegri: - S¹

Beni harcıyıp terk ettiler, (hem de) hangi genci harcadırlar,

Kötü bir günde ve sınırları (gedikleri) kapatmada. Muammer Bayraktutar, Şeyhü’l-İslām İbn Kemāl’in Hadis Yorumları, İlahiyât, Ankara 2016, s. 128.

⁸⁶⁵ olamıyub: olub S², S³, S⁴, İ

⁸⁶⁶ başmağcınuñ: yaşmağcınuñ S¹

⁸⁶⁷ ol: - S¹

⁸⁶⁸ koñşılardan: Koñşılardan S¹, S², S³, S⁴

⁸⁶⁹ namāzın: namāzını S¹

⁸⁷⁰ k̄atır: k̄atır S², S³, S⁴, İ

⁸⁷¹ emirine: āmirine S¹

⁸⁷² emire: āmire S¹

⁸⁷³ oldu: olduğda S¹

⁸⁷⁴ imām’a: imāmı S¹

⁸⁷⁵ imām: - S¹

fevka'l-ḥadd ri' āyet ve ta' zīm⁸⁷⁶ idüb ḥacetin şordı. **İmām** ḥālı didi. Emīr emr⁸⁷⁷ itdi. Başmağcıyı⁸⁷⁸ ve ol giceden beri maḥbesde⁸⁷⁹ olan maḥbūsıları **İmām**un şeref-i kudümü ḥürmetine⁸⁸⁰ ıtlāk itdiler. **İmām** evine gelüb başmağcı dağı⁸⁸¹ ardınca bile geldükde İmām bizi nice gördüñ seni zāyi' itdük mi? didi. Başmağcı⁸⁸² şükrler ve du' ālar idüb fişka tevbe⁸⁸³ idüb şuleḥā'-i ümmetden bir kimesne oldı ḥüsn-i civār berekātında.

Tercemetü'l-Ḥadiş Bi'n-Naẓm⁸⁸⁴

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Birr ü⁸⁸⁵ ḥüsn-i civārı ' ādet kııl

Eylük⁸⁸⁶ it ḳoñşılarda⁸⁸⁷ eyce diril

[25^a İ]

Ḥāneñi tā ' imāret ide ḥudā

Müddeti ' ömrüñüñ⁸⁸⁸ ziyāde ola

EL-ḤADİŞÜ'S-SĀBİ' A VE'S-ŞELĀŞÜNE

المؤمنون هينون لينون

[El-Mu'minüne Heyyinüne Leyyinüne]

Resūlu'llāh şallā'llāhū te' ālā⁸⁸⁹ ' aleyhi ve sellem mü'minleri heyyin ve leyyin olmağla medḥ eyledi. Zirā **Ḥaḳḳ** Te' ālā [36^b S³] **Ḳur'**ānda [27^b S⁴] buyurmışdur ki: **[Fe bimā raḥmetin minallāhī**

⁸⁷⁶ ve ta' zīm: S²

⁸⁷⁷ emr: - S¹

⁸⁷⁸ başmağcıyı: yaşmağcıyı S¹

⁸⁷⁹ maḥbesde: maḥbūsda S¹

⁸⁸⁰ kudümü ḥürmetine: kudümına ḥürmete S¹

⁸⁸¹ dağı: - S²

⁸⁸² başmağcı: yaşmağcı S¹

⁸⁸³ tövbe: tövbeler S¹

⁸⁸⁴ tercemetü'l-ḥadiş bi'n-naẓm: terceme S³, tercemetü'l-ḥadiş S⁴

⁸⁸⁵ ü: - S¹

⁸⁸⁶ eylük: iyilik S¹

⁸⁸⁷ ḳoñşılarda: ḳoñşılarda S¹, ḳoñşılarda S², S³, ḳoñşılarda S⁴,

⁸⁸⁸ ' ömrüñüñ: ' ömrüñ S¹, S⁴

⁸⁸⁹ te' ālā: - S¹, S³, S⁴, İ

linte lehum ve lev kunte fezzan ġalīza'l-ķalbi lenfeddū⁸⁹⁰ min ħavlik]⁸⁹¹. Ya' nī yā Muħamed Ĥaķķ Te' ālānuñ raħmetiyledür. Aşħabunā mülāyim olduġuñ ħāldē⁸⁹² eger fezz ve⁸⁹³ ġalīzü'l-ķalbi olsañ yanuñdan taġııurlardı. Emsāl-i 'Arabda vardur ki لا تكن [Lā tekün raṭben fetu' aşşer ve lā yābisen fetekesser]⁸⁹⁴. Ya' nī yaş olma ki⁸⁹⁵ şıķılmayasuñ ħurı olma ki ufanmayasuñ. [52 S¹] Ve Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁸⁹⁶ buyurdı ki لا تكن مرا فتلقظ ولا حلوا فتشرط [Lā tekun mer-ran fetelekķaṭ ve lā ħulven feteşerrat]⁸⁹⁷. Ya' nī acı olma ki yabana atılasın taṭlı olma ki yenüb⁸⁹⁸ yudulasın. Ve Lokmān Ĥaķīm daħı kezālık⁸⁹⁹ oġlına bu naşıħati eylemişdür. Bunlardan fehm olınan budur ki mü'min heyyin ve leyyin olmaķ eyü olmaya. Lākin bu⁹⁰⁰ aķıl ve⁹⁰¹ naķlüñ ittifaķı bunuñ üzerinedür ki ef'āl ve aķvāldē ifrāṭ ve tefrīṭ mezmūmdur⁹⁰² خیر الامور اوساطها [ħayru'l- umūru evsāṭuhā⁹⁰³] dur. Maķbūl olan mertebe-i i' tidāldür. 'Allāme-i Zemaḥşerī, Fā'ıķ adlı⁹⁰⁴ kitābında bu ħadış-i şerīfi bu vechile zıkr itmişdür ki صخرة على صخرة استباح المؤمنون هينون لينون كالجمل الانف ان قيد انقاد و انينج على صخرة استباح [El-mu'minūne heyyinune leyyinūne ke'l-cemeli'l-enifi in ķide inķāde ve in unıħa⁹⁰⁵ [37^a S³] 'alā şaħratın istināħ]⁹⁰⁶. Ya' nī mü'minler ħeyyinler⁹⁰⁷ ve⁹⁰⁸ leyyinlerdür.

⁸⁹⁰ lenfeddū: - S²

⁸⁹¹ "Sen onlara sırf Allah'ın lutfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever." Āli İmrān suresi 3/159

⁸⁹² ħāldē: - S¹, S³, S⁴, İ

⁸⁹³ ve: - S¹, S²

⁸⁹⁴ "Yaş olma sıkırlar, kuru olma kırarlar."

⁸⁹⁵ ki: - İ

⁸⁹⁶ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: S², S³, S⁴

⁸⁹⁷ "Acı olma seni ağızlarından atarlar, tatlı olma seni yutarlar."

⁸⁹⁸ yenüb: bütün S²

⁸⁹⁹ kezālık:- S¹

⁹⁰⁰ bu: - S², S³, S⁴, İ

⁹⁰¹ aķıl ve: - S¹

⁹⁰² mezmūmdur: mezmūmdan S¹

⁹⁰³ "İşlerin en hayırlısı orta olanıdır."

⁹⁰⁴ adlı: adlı S¹, S³

⁹⁰⁵ unıħa: yeneħa S¹

⁹⁰⁶ "Müminler, uysal deve gibi kolay ve yumuşaktır. Eğer çekerlerse itaat eder, bir kayanın üzerine ihtırlırlarsa çöker."

⁹⁰⁷ heyyinler: heyyin S²

⁹⁰⁸ ve: - S¹, S³, S⁴, İ

Burnına [35^a S²] ağac geçmiş deve gibidir. Yedseler yedilürler⁹⁰⁹, bir berk taş⁹¹⁰ üzerine çökerseler çökerler.

Tercemetü'l-Ḥadîş Bi'n-Nazm⁹¹¹

[Fe' ilätün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Eyleriseñ ger ittibâ' -ı resül

[25^b İ] Gılzâtı⁹¹² ço kerîmü-'l-aḥlâk ol

Buyurubdur Resül kim mü'min

Olmaz illâ ki heyyin ü leyyin

EI-ḤADİŞÜ'Ş-ŞÂMİNE VE'L-İŞRÛNE

[27^b S⁴]

لا يكن المؤمن طعانا ولا لعانا

[Lâ Yekunu'l-Mu'minu Ṭa'ānen Ve Lâ Le'ānen]

Ya'nî mü'min ṭa'ān olmaz le'ān olmaz. Sâhib-i Kifāye, Hidāye şerhinde kitâb-ı Kerâhiyetde yazar ki la'n⁹¹³ iki vecih üzerinedür.⁹¹⁴ Biri Allâh'ũñ rahmetinden ṭarddur. Ol kâfirden ğayra cā'iz degüldür.⁹¹⁵ İkincisi ebrâr-ı müslimîn derecesinden ve şulehâ-ı ümmet maḳâmından iḥrâcdur. Resülu'llâh şallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem ḥazretinüñ⁹¹⁶ والمحتكر ملعون [Ve'l-muḥtekiru mel'ün]⁹¹⁷ didügi ḳavlinden⁹¹⁸ murâd budur⁹¹⁹ küfr olmağa ḳâbil degüldür. Zîrâ ehl-i sünnet yanlarında mü'min

⁹⁰⁹ yedilürler: yedilür S¹, S⁴, İ

⁹¹⁰ taş: taş S¹

⁹¹¹ tercemetü'l-ḥadîş bi'n-nazm: tercemetü'l-ḥadîş S²

⁹¹² gılzâtı: ğalzı S¹, ğalṭı S³

⁹¹³ la' n: la'ān S¹

⁹¹⁴ üzerinedür: üzeredür S¹

⁹¹⁵ cā'iz degüldür: cā'izdür İ

⁹¹⁶ Resülu'llâh şallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem ḥazretinüñ: Resül'ũñ S², S³, S⁴, Resülu'llâh'ũñ şallâ'llâhü 'aleyhi ve sellem İ

⁹¹⁷ Karaborsacı melundur.

⁹¹⁸ didügi ḳavlinden: buyurduğından İ

⁹¹⁹ budur: budur ki S¹

irtikāb-ı kebīre ile imāndan çıkmaz. Şāhib-i Bezzāziyye⁹²⁰ demişdür ki **Yezīde** ve **Haccāca** la^c n⁹²¹ cā[’] izdür⁹²². Ammā⁹²³ İmām **Saffār**dan rivāyet olunur ki **Yezīde** la^c n [37^b S³] cā[’] izdür lākin **Mu[’]āviyeye** cā[’] iz degüldür.⁹²⁴ Zīrā **Ḥazret-i⁹²⁵ Mu[’]āviye** ḥālū[’] l-mu[’] minīn ya[’] nī **Resūlu[’]llāhun⁹²⁶** kaynıdır. Nitekim **Ḥazret-i Mevlānā, Mesnevi-yi Şerīf**de buyurur.

Der ḥaber āmed ki ḥāl-i mü[’] minān

Ḥufte bud der qaşr ber bister-sitān⁹²⁷

Kātib-i vaḥydür. İslāmda zü[’] s-sābıqadır. Futūḥ-ı keşire şāhibidür. **Ḥazret-i Fārūk** ve **Ḥazret-i Zī[’] n-nūreynūn [35^b S²]** ‘āmilidür. Lākin icthādında ḥaṭā eyledi. Ümīddür⁹²⁸ ki **Ḥaḳḳ Te[’] ālā, Resūlu[’]llāh** şallā[’] llāhū ‘aleyhi ve sellem ḥazretinūn⁹²⁹ şoḥbet-i berekātıyla metbū[’] ina ta[’] zimen ḥaṭāsından tecāvüz eyleye. Raḍıya[’] llāhū ‘anh.⁹³⁰ **Mevlānā**-yı merḥūm böyle taḥḳıḳ-ı maḥal itmişdür ki **Yezīde** la^c n⁹³¹ cā[’] iz olduğı küfri ve şerri şāyi[’] olduğı cihetdendir.⁹³² Yoksa⁹³³ ḥiç bir şaḥş-ı mu[’] ayyene la^c n⁹³⁴ cā[’] iz degüldür.⁹³⁵ Meger bir cinse لعنت الله على الظالمين لعنت الله على الكاذبين [la[’] netu[’] l-lāhi ‘ale[’] z-zālīmīn⁹³⁶ la[’] netu[’] llāhi ‘ale[’] l- [26^a İ] kāzībīn]⁹³⁷ gibi.

⁹²⁰ Bezzāziyye: Hidāye S¹, S³, S⁴

⁹²¹ la^c n: la^c net S¹

⁹²² cā[’] izdür: cā[’] iz degüldür S¹, S², S³, S⁴, İ

⁹²³ ammā: - S⁴

⁹²⁴ ammā İmām Saffār[’] dan rivāyet olunur ki Yezīd[’] e la^c n cā[’] izdür lākin Mu[’] āviye[’] ye cā[’] iz degüldür: - S²

⁹²⁵ Ḥazret-i: - S², S³, S⁴, İ

⁹²⁶ Resūlu[’] llāh[’] un: Resūl[’] üñ S², S³, S⁴, İ

⁹²⁷ nitekim Ḥazret-i Mevlānā Mesnevi-yi Şerīf[’] de buyurur.

Der ḥaber āmed ki ḥāl-i mü[’] minān

Ḥafte bed der qaşr ber pesteristān: - S², S³, S⁴, İ

“Anlatıldığına göre müminlerin kaynı (Muaviye) kasrın bir yatak odasında uyumuştur.”

⁹²⁸ ümīddür: ümīzdür S², S⁴

⁹²⁹ Resūlu[’] llāh[’] şallā[’] llāhū ‘aleyhi ve sellem ḥazretinūn: Resūlu[’] llāh[’] uñ S², S³, Resūl[’] ünüñ S⁴, Resūlu[’] llāh[’] uñ şallā[’] llāhū ‘aleyhi ve sellem İ

⁹³⁰ Raḍıya[’] llāhū ‘anh: - S², S³, S⁴, İ

⁹³¹ la^c n: la^c net S¹

⁹³² cihetdendir: cihetden S¹

⁹³³ yoksa: yoğsa S¹, yoğsa S³, S⁴

⁹³⁴ la^c n: la^c net S¹

⁹³⁵ cā[’] iz degüldür: yoğdur S⁴

⁹³⁶ la[’] netu[’] l-lāhi ‘ale[’] z-zālīmīn: - S¹

⁹³⁷ Allah[’] m laneti zalimlerin üzerine olsun. Allahın laneti yalancılardan üzerine olsun.

Tercemetü'l Hadîş Bi'n-Nazm⁹³⁸

[Fe' ilätün/Mefâ' ilün/Fe' ilün]

Dilüñi şakla itme kimseye la' n

' Ayb-bîn olma kılma kimseye ta' n

[28^a S⁴] Buyurubdur resül mü'min olan

Ki ne ta' 'ân olur ne hod le' 'ân

EL-ĤADİŞÜ'T-TĀSİ' A VE'Ş-ŞELĀŞÜNE

بعثت لكسر المز امير و قتل الخنازير

[Bu' iştu Likesri'l-Mezāmîri Ve Kätli'l-Ĥanāzîri]

Ya' nî ben meb' üş oldum mezāmîri⁹³⁹ ufatmağıçün ve ĥanāzîri⁹⁴⁰ kätli itmeğıçün. [38^a S³] Mezāmîr mizmāruñ cem' idür. **Mevlānā**-yı merĥūmuñ⁹⁴¹ taĥķîki üzre mizmārdan murād cümleten ālet-i ġnādur.⁹⁴² Ya' nî ālet-i lehvdür. Kesrden murād mübālağā-i nehydür. Ĥaķîqaten kesr degüldür. Nitekim kätli-ı ĥanāzîrden [54 S¹] murād ĥaķîkat-i kätli degüldür. **Hidāyede** ve şurūhında meşürdür ki [36^a S²] bir ki-mesne bir müslimüñ ĥopuzın veya⁹⁴³ taḅlın ufatsa **İmām-ı A' zām** kätinde zamān vardur. İmāmeyn kätinde⁹⁴⁴ zamān⁹⁴⁵ yoķdur. Ālet-i lehvi ufatmağ emr-i ma' rüfdür. Emr-i ma' rüf emr-i şer' iledür⁹⁴⁶. Emr-i şer' ile olanda zamān yoķdur. Zîrā **Resülu'llāh** şallā'llāhü 'aleyhi ve sellem⁹⁴⁷ بعثت لكسر المز امير و قتل الخنازير [Bu' iştu Likesri'l-Mezāmîri Ve Kätli'l-Ĥanāzîri]⁹⁴⁸ diyü buyurmışdur. Ammā **İmām-ı A' zam**

⁹³⁸ tercemetü'l hadîş bi'n-nazm: tercemetü'l ĥdîş S³

⁹³⁹ mezāmîri: mezāmîr S², S³, S⁴, İ

⁹⁴⁰ ĥanāzîri: ĥanāzîr S², S³, S⁴, İ

⁹⁴¹ merĥūmuñ: merĥūm S², S³, S⁴, İ

⁹⁴² ġnādur: ġanā İ

⁹⁴³ veya: ya S², S³, İ

⁹⁴⁴ kätinde: kätlerinde S²

⁹⁴⁵ zamān: - S¹, S³

⁹⁴⁶ emr-i şer' iledür: - S⁴, ve şer' iledür S²,

⁹⁴⁷ şallā'llāhü 'aleyhi ve sellem: - S², S³, S⁴

⁹⁴⁸ Ben çalgı aletlerini kırmak ve domuzları öldürmek için gönderildim.

yanında emr-i ma' rufi el ile⁹⁴⁹ eylemek ümerāya mahşüşdür. Ümerādan gayrıya⁹⁵⁰ dil ile eylemek kāfidür. Ol sebebdan zamān lāzımdur dir.⁹⁵¹ Ammā emr-i bi'l-ma' rufi el ile eylemek ümerāya mahşüş olduğında nazar vardır. Zīrā **Tetimmetü'l-Fetāvāda** kitāb-ı Cināyetüñ āhirinde yazar ki bir kimesne bir kimesneyi çoñşısı ile fucūr iderken görse⁹⁵² şer' ile anuñ katli aña⁹⁵³ cā'iz olur. Ve **Mecma'u'l-Fetāvāda** yazar ki [38^b S³] mürtekib fıskı ta' zīr **Ḥaqq Te'ālā** için bir haqq-ı vācibdür. Müslimānden [28^b S⁴] her kimesne **Ḥaqq Te'ālā** kablınden [26^b İ] niyābeten ol haqqı ikāmet eylemek lāzım olur. **Mevlānā**-yı merhūm dimişdür ki cevāb-ı şavāb budur ki kesr ve katlden murād mübālağa-i tehdiddür. Nehyde eger haqqıaten [36^b S²] kesr ve katlı olayıdı zımmīnūñ mizmārın kesr ve hınzīrin⁹⁵⁴ katlı dağı cā'iz olurdu. Ḥalbuki cā'iz olduğunda ittifaq vardır.

Tercemetü'l-Ḥadīş Bi'n-Nazm⁹⁵⁵

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Ol ki şer' -i resūl-i ekberdür

Emr-i ma' ruf u nehy-i münkerdür

Dā'imā nehy-i münkeri kār it

Ḳatlı hınzīr u⁹⁵⁶ kesr-i mizmār it

[55 S¹]

EL-ḤADİŞÜ'L-ĀḤİRİ'L-LEZİ⁹⁵⁷ YEKMİLU BİHİ'L-ERBA' ÜNE

⁹⁴⁹ ma' rufi el ile: ma' ruf fi'llāh S²

⁹⁵⁰ gayrıya: gayrı S², S³, S⁴

⁹⁵¹ dir: diyü buyurur S²

⁹⁵² çoñşısı ile fucūr iderken görse: fucūr iderken görse çoñşısı ile S², fucūr iderken çoñşısıyla görse İ

⁹⁵³ anuñ katli aña: anuñ aña katli S², S⁴, İ

⁹⁵⁴ hınzīrin: hanāzīrin S⁴

⁹⁵⁵ tercemetü'l-ḥadīş bi'n-nazm: tercemetü'l-ḥadīş S³

⁹⁵⁶ u: - S¹

من لعب بالشطرنج و النردشير فكأنا غمس يده في دم الخنزير

[Men Le'ibe Bi's-Şaṭrancı Ve'n-Nerdeşiri Feke'ennemā Ğamese Yedehu Fi Demi'l-Hınzırı]

Ya' nī bir kimesne şatranc yā nerd⁹⁵⁸ oynarsa ke-ennehū eli hınzır kınına ıalımsı gibi olur. Şatranc şad-renk lafzınıñ mu'arrebidür. Renk hıle ma'nāsınadır. Ya' nī yüz hıle dimekdür. 'Allāme-i Zemāhşeri, Rebī'ü'l-Ebrārda dimişdür ki bir şeyhe vardum. Erdeşir adlı bir kimesne ile nerd oynar [39^a S³] gördüm. Didüm ki الإردشير و النرد [El-erdeşiru ve'n-nerdeşiru bi'se'l-mevlā ve bi'se'l-'aşiru]. Şāhib-i Hidāye dimişdür ki şatranc ve nerd ve erba'a-ı aşer ki nev'-i oyundur. Bunları oynamak mekrūhdur. Zırā⁹⁵⁹ eger kıumār iderse ya' nī akçe ile oynar ise meysir olur. Meysir ğod nāss-ı Kıur'an ile [37^a S²] ğarāmdur. Eger kıumār itmezse fi'l-i lehv, fi'l-i abeş olur. Fi'l-i lehv ğod bātıldur. Zırā⁹⁶⁰ Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem⁹⁶¹ لهو المؤمن باطل الا عن ثلاث تأديبه لفرسه و مناصلة عن قرسه و ملاعبته مع اهله [Lehvu'l-Mu'min bātılu illā 'an selāse te'dībıhi lifursıhi ve menāşıleti 'an kırsıhi ve melā'ıbetıhi me'a ehlihi]⁹⁶² Ya' nī mü'minūñ her lehvi bātıldur. İllā üç nesne degül. Biri atna te'dīb ve ta'lim eylemek ve biri ok atmak ve biri ehli ile oynamak. Ba'zılar şatranc oynamak mübāhdur. Zırā teşhız-i ğatır ve tezkiye-i efhāma sebeddür dimişler⁹⁶³. İmām Şāfi'iden dağı bu⁹⁶⁴ kıavl maħkīdür. Ammā bize Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemūñ⁹⁶⁵ bu kıavli yeter ki من لعب بالشطرنج و النردشير فكأنا غمس يده في دم الخنزير [Men le'ibe bi's-Şaṭrancı ve'n-nerdeşiri feke'ennemā ğamese yedehu fi demi'l-hınzırı] diyü buyurmuşdur. Ebū'l-Abbās İbn-i⁹⁶⁶ Şurayğa şatranc oynamakda ruşşatdan⁹⁶⁷ su'al itdiler. Cevāb virmiş⁹⁶⁸ ki إذا اسلمت بديها من الطغيان و لسانهما من الهذيان و صلاتهما من

⁹⁵⁷ āğiri'l-lezı: el-lezı S¹

⁹⁵⁸ şatranc ya nerd: şatranc oynarsa ya nerd S²

⁹⁵⁹ zırā: - S¹

⁹⁶⁰ zırā: - S¹

⁹⁶¹ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem: - S², S³, 'aleyhi ve sellem S⁴

⁹⁶² Üç şey dışında müminin oyunu batıldır. Atını eğitmesi, yayıyla atış yapması ve ailesiyle oynaması.

⁹⁶³ dimişler: dimişlerdür S⁴

⁹⁶⁴ bu: bir S⁴

⁹⁶⁵ Resūlu'llāh şallā'llāhū 'aleyhi ve sellemūñ: Resūlu'llāhuñ S², S³, S⁴, Resūlu'llāhuñ şallā'llāhū 'aleyhi ve sellem İ

⁹⁶⁶ İbn-i: bin S¹

⁹⁶⁷ oynamakda ruşşatdan: oynamak ruşşatından S¹

⁹⁶⁸ virmiş: virmişler S⁴

النسيان رجوتة ادنا بين الاخوان و غير محرم على الخلان [izā eslemtü eydihimā mine't-ṭuġyān ve lisānuhumā mine'l-hezeyān ve šalātuhumā mine'n-nisyān rucūtetün ednā beyne'l [56 S¹] ihvān ve ġayra muharrem 'alā'l-ḥullān] Ya' nī qačan elleri ṭuġyāndan ve dilleri herze ve hezeyāndan ve namāzları nisyāndan sālīm ola. Recā iderüm ki ihvāna ḥarām olmaya ve ḥullāna edeb ola didi⁹⁶⁹.

Tercemetü'l-Ḥadīṣ Bi'n-Nazm

[Fe' ilātün/Mefā' ilün/Fe' ilün]

Nerd u şaṭranca ḳalbi aldurma

Elüni ḥün-ı ḥūke ṭaldurma

Anları çün Resül-ı Subḥānī

Hem ḥarām itdi hem ṭoñuz ḳanı

Allāhumme enfe' nā bi-hezā'l-eḥādīṣü'l-şerīfeti verzuḳnā ḥusne metābi' atün meḍāmīnihā el-munīfetün. bi-ḥaḳḳi ḳā'ilihā. ve bi-ḥurmeti rāvīhā ve nāḳiluhā⁹⁷⁰. ve uktub meşübātihā. fi şaḥāifi'l-a' māli min te' nūni. bismihi's-sāmī 'unvān hezihi'r-risāleti. Biḥaḳḳi fātiḥa sūretü'n-nebeviyyetün ve ḥātīmetü risāle el risāletün⁹⁷¹. Bi-yumnike ve ṭūlike inneke ente'l-mennāni zü't-ṭūli ve fī'l-bidāyeti ve'n-nihayeti bike el-ḳuvveti ve'l-ḥavle ve şalli 'alā nāṭiku'l-eḥādīṣi merviyeti fihi veb' ašnā bi-mūcibu'l-ḥādīṣi'l-şerīf. Min zumreti'l-fuḳahā'i ve'l-'ulemā'i vec' al lenā resūlike şāfi' anā ve şehīdā yevme yefirru'l-mer'i min eḥīhi ve şāḥibetihī ve benīhi veḥtum ācālenā ve āmālenā bi'l-ḥayri ve'l-ḥusnā inneke veliyyu'l-icābeti ve semī' u'd-du' ā'i S¹, S³ ḳad veḳa' a'l-ferāġ 'an taḥrīrihi fi yevmi'l-cum' a evvelī min şehri cemāziye'l-āḥır min şuhūri seneti tis' a ve seb' ine ve tis' amie

S² -

S⁴ temme bi' avni'llāhi el-melikü'l-vehhāb

⁹⁶⁹ didi: - S¹, S², S³, İ

⁹⁷⁰ Nāḳiluhā: nāzīmihā S¹

⁹⁷¹ Biḥaḳḳi fātiḥa sūretü'n-nebeviyyetün ve ḥātīmetü risāle el risāletün: - S¹, S³

İ veķa‘a’l-ferāġ ‘an taħrīrihi ‘ařr-i yevmi’l-cum‘a evvelī min řehri reb‘u’l-āħır min řuhūri seneti iħdā seb‘īne ve tis‘amie

V. SONUÇ

İslami toplumlarda şairler, alimler Peygamber şefaatine nail olma, alimler sınıfına girme, çeşitli konularda hadisleri bir araya getirme ya da belli bir konuda fikirleri açıklama gibi sebeplerle kırk hadis yazma yoluna gitmişlerdir. Kemalpaşazâde de peygamber şefaatine nail olma gayesiyle hadislerin fasih ve sahih olanlarından, çeşitli konularda dört hadis şerhini Arapça olarak kaleme almıştır. Âşık Çelebi de onun yazmış olduğu kırk hadis hüviyeti taşıyan iki kırk hadisinden ağırlıklı kabir, komşuluk, namaz, yemek, kader, oruç, kader gibi konulardaki hadis şerhlerini seçerek Türkçeye mensur olarak tercüme etmiştir. Hadisleri tercüme ederken yer yer Arapça metinden uzaklaşsa da genel olarak aslına sadık kalmıştır. Mensur tercümelerin sonunda hadisleri ağırlıklı olarak mesnevi nazım şeklinde iki beyitle tercüme etmiştir. Âşık Çelebi eserde mukaddime kısmı müstesna diğer bölümlerde oldukça sade bir dil kullanmıştır. Bu konuda eser veren diğer şairlerde olduğu gibi bu eser de Âşık Çelebi'nin diğer eserlerinin gölgesinde almıştır. Bu tür eserlerde sanat amacı güdülmeyip toplumun istifadesi ön planda olduğu için böyle bir durumun görülmesi doğaldır.

VI. EKLER

Ek 1:

Eserde Geçen Hadislerin Eski Yazımları ve Anlamları

Bu kısımda geçen hadislerin anlamları Muammer Bayraktutar'ın Şeyhü'l-İslâm İbn Kemâl'in Hadis Yorumları adlı kitaptan alınmıştır.

		Âşık Çelebi	Kemalpaşazâde	
Sıra	Sayfa	Hadis	Risale	Sıra
1	26	السَّلَامُ قَبْلَ الْكَلَامِ Selam, kelandan öncedir	1	1
2	28	إِذَا خَرَجَ الْإِمَامُ فَلَا صَلَاةَ وَلَا كَلَامَ İmam [hutbe okumak için minbere] çıktığında artık konuşma da, namaz da yoktur	1	2
3	29	أَصْفِرُوا بِالْفَجْرِ فَإِنَّهُ أَكْبَرُ لِلْأَجْرِ Sabah namazını gün ağarmaya başlayınca kılın. Çünkü bunun sevabı daha büyüktür	1	3
4	31	يَا أَبَا ذَرٍّ Ey Ebûzer! (Namazda taşları düzeltmeyi ya) bir kez yap veya hiç yapma	1	5
5	32	إِنَّ لِلَّهِ فَرَضَ عَلَيْكُمْ صِيَامَهُ وَسُنَّتَ لَكُمْ قِيَامَهُ Şüphesiz Allah size onu (Ramazan'ın) orucunu farz kıldı, ben de namazımı size sünnet kıldım	1	7
6	33	مَنْ ضَيَّعَ سُنَّتِي حَرَمْتُ عَلَيْهِ شَفَاعَتِي Kim benim sünnetimi önemsemeyip terk ederse, şefaetim ona haram olur	1	8
7	36	لَا صَغِيرَةَ مَعَ الْإِصْرَارِ وَلَا كَبِيرَةَ مَعَ الْإِسْتِغْفَارِ Israrla işlenen küçük günah, küçük günah olarak kalmaz. İstiğ- farla da büyük günah, büyük günah olarak kalmaz	1	9
8	37	الصَّوْمُ فِي السَّفَرِ كَالْفِطْرِ فِي الْحَضَرِ Seferde oruç tutmak, mukimken oruç tutmamak gibidir	1	11
9	38	ثَلَاثٌ لَا تَمُطَّرُنَ الصِّيَامَ الْقِيَاءُ وَالْمَجَامَةُ وَالْإِحْتِلَامُ Üç şey yağmur yağdırmaz: oruç, yağmur ve yıkanma	1	12

		Üç şey orucu bozmaz; kusmak, hacamat yaptırmak ve ihtilam olmak		
10	41	عَظَمُوا صَحَايَاكُمْ فَإِنَّهَا عَلَى الصِّرَاطِ مَطَايَاكُمْ Kurbanlarımızı sağlam ve yiğit olanlardan seçiniz. Zira onlar sıratta sizin bineklerinizdir	1	13
11	42	أَفْضَلُ الْحَجِّ الْعَجَّ وَالْتَجَّ En faziletli hac, yüksek sesle telbiye getirileni ve kurban kesilenidir	1	17
12	43	قَدْ أَعَذَرَ مَنْ أُنْذَرَ Uyaran, ma'zurdur.	1	22
13	44	مَا يَزِعُ السُّلْطَانَ أَكْثَرَ مِمَّا يَزِعُ الْفِرْقَانَ Sultanın menetmesi, Kur'an'ın menetmesinden daha fazla ve çoktur	1	23
14	45	الْبَكْرَةُ رِيَّاحٌ أَوْ نُجَاحٌ Gündüzün erken saatleri, kâr ve kazanç vaktidir	1	24
15	47	أَقْسَمَهُ بِالسُّوْبَةِ وَأَعْدَلَهُ بِالرَّعِيَّةِ O , ganimetleri en eşit taksim eden ve emri altındaki kimselere en adil davranandır	1	26
16	48	يَسُرُوا وَلَا تَعْسِرُوا بِشُرُوا وَلَا تَنْفِرُوا Kolaylaştırın, zorlaştırmayın, müjdeleyin, nefret ettirmeyin	2	1
17	49	إِطْلِعْ فِي الْقُبُورِ فَاعْتَبِرْ فِي النَّشُورِ Kabirlere bak (ve düşün) de, yeniden dirilme için ibret al	2	2
18	50	إِذَا تَحَيَّرْتُمْ فِي الْأُمُورِ فَاسْتَعِينُوا مِنْ أَهْلِ الْقُبُورِ İşlerde şaşıtığınız zaman kabir ehlinde yardım isteyiniz	2	3
19	54	رَوَى عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِنَّهُ نَهَى عَنِ التَّجْصِصِ وَالتَّقْصِصِ Peygamber (sas) kabirleri kireçle badana etmekten men etti	2	4
20	56	أَهْلُ الْكُفُورِ أَهْلُ الْقُبُورِ Köylerde oturanlar, kabirlerde oturanlar gibidirler	2	5
21	57	أَوْلَادُنَا أَكْبَادُنَا Evlatlarımız ciğerparelerimizdir	2	7

22	60	لَا يَتَمَّ بَعْدَ الْحَلْمِ İhtilam olduktan sonra yetimlik yoktur	2	8
23	62	الْعِلْمُ فِي الصِّغَرِ كَالنَّقْشِ فِي الْحَجْرِ Küçükken öğrenilen ilim taşa işlenmiş nakış gibidir	2	9
24	62	شَيْبٌ وَعَيْبٌ Ak saç ve kusur (birlikte olacak şey değildir)	2	10
25	63	عَلَيْكُمْ بِالْعَدَسِ فَإِنَّهُ مُبَارَكٌ مُقَدَّسٌ Mercimek yiyin, çünkü o mübarek ve kutsaldır	2	15
26	64	مَا أَنْزَلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ اللَّهُ دَوَاءً Allah hastalık olarak ne indirmişse, onun şifasını da indirmiştir	2	16
27	65	نَهَى نَبِيٌّ عَنِ بَيْعِ الْعِنَبِ حَتَّى يَسْوَدَ وَعَنْ بَيْعِ الْحَبِّ حَتَّى يَشْتَدَ Peygamber (sas) üzümü kararınca ve hububatı da sertleşinceye kadar satmaktan men etti	2	14
28	67	عَلَيْكُمْ بِأَبَانِ الْبَقْرِ فَإِنَّهَا يَوْمَ مِنْ كُلِّ الشَّجَرِ İnek sütü içiniz, çünkü o bütün ağaçlardan yayılır	2	18
29	69	رَأْسُ الدَّاءِ الْأَمْتَلَاءِ رَأْسُ الدَّوَاءِ الْأَحْتِمَاءِ Hastalığın başı mideyi tıka basa doldurmaktır, ilacın başı da perhizdir	2	19
30	70	تَرَكَ الْغَدَاءَ مَسْقَمَةً وَتَرَكَ الْعِشَاءَ مَهْرَمَةً Sabah kahvaltısını yapmamak insanı hasta eder, akşam yemeğini yememek de ihtiyarlatır	2	20
31	71	إِنَّ مِنَ الْقَرْفِ التَّلْفَ (salgın hastalığa ve veba olan yere) yaklaşmak telef sebebidir	2	25
32	72	لَا يَعْينِي حَذْرٌ مِنْ قَدْرِ Tedbirin takdire etkisi yoktur	2	26
33	75	إِنَّ الصَّدَقَةَ وَالصَّلَاةَ تَعْمُرَانِ الدِّيَارَ وَتَزِيدَانِ فِي الْأَعْمَارِ Sadaka ve sıla-i rahm yurtları mamur eder ve ömürleri uzatır	2	27
34	77	مَنْ أَدَّى جَارَهُ وَرَّثَهُ اللَّهُ تَعَالَى دَارَهُ Kim komşusuna eziyet ederse Allah onun evini ona miras eder	2	28

35	78	أَجَارُ ثُمَّ الدَّارَ وَ الرَّفِيقَ ثُمَّ الطَّرِيقَ Önce komşu sonra ev, önce arkadaş, sonra yol	2	30
36	79	أَلْبَرَّ وَ حَسَّنَ الْجَوَارِ عِمَارَةَ الدَّارِ وَ زِيَادَةَ الْأَعْمَارِ İyilik ve güzel komşuluk yurtları imar eder ve ömürleri arttırır	2	31
37	82	المُؤْمِنُونَ هَيِّنُونَ لِيُنُونَ Müminler kolay ve yumuşak huylu kimselerdir	2	31
38	83	لَا يَكُنُّ الْمُؤْمِنُ طَعَانًا وَلَا لَعْنًا Mümin kimseye dil de uzatmaz, lanet de etmez	2	33
39	85	بَعِثْتَ لِكِسْرِ الْمَزَامِيرِ وَ قَتْلِ الْخَنَازِيرِ Ben çalgı aletlerini kırmak ve domuzları öldürmek için gönderildim	2	35
40	87	مَنْ لَعَبَ بِالشَّطْرَانِجِ وَ التَّرْدَشِيرِ فَكَأَنَّمَا غَمَسَ يَدَهُ فِي دَمِ الْخَنَازِيرِ Kim satranç ve tavla oynarsa elini domuz kanına batırmış gibi olur	2	40

Ek 2:

Tenkitli Metinde Kullanılan Nüshalardan Örnek Sayfalar

S¹ Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi, Hasib Efendi Bölümü, No: 00052-001, [1^b]

سُبْحَانَ اللَّهِ زهِّي مجود وحيد، كه مدوح عالمه واحد
بنی آدمی اثناء اثناسند لا اخصي ثناءً عليك أنت
كما اثبتت على نفسك ايله عند خواه ايلدي ولحمد لله
زهي موجود و موجود بی علت، علت الاوه كه ایجاد
عالمه، وجود محمدی سبب، و دین محمدی خیر الابدین
و ائمتن خیر الامم، و کتابن خیر الکلام ایلدی، اسرار
ایات احدی، و نکات احمدیدن طائفه علماء امتی آجاء
ایلدی، و لا اله الا الله اکبر زهیی علی کبر، که اول قاید
الانبياء، و سابق المرسلین، عنوان و ثائق الاولین و
والاخرین، مخصوص تخصیص و ما المرسلات الا الرحمة
للعالمین و منصوص تخصیص و لكن رسول الله و خاتم

S² Nüshası: Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah Bölümü, No: 00051-001, [1^b]

قوله لا اله الا الله
نصيبك من الدنيا
من نصيبك من الدنيا
تفتي

قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون
قدر قهر من خالق الكون

سبحان الله زهي محمود وحيد كه . ممدوح عالم
واحد بن آدمي اشاء انشاء الله لا اخصي فنا عليك
انت كما انشيت على نفسك ايلد خواجه ايلدك والمحمد لله
زهي من جود وجودي علت . علت الآفوه كه . ايجلا عالمه
وجود محمد بي سبب . ودين محمد خيرا لا ريانس
وامتن خيرا لامر . وكتاب خيرا لكلام ايدوب
اسرار ايات احدي . ونكات احاديث احمد يدن
طائفة علماء امتي اگاه ايلدك **ولا اله الا الله والله**
اكبر زهي علي كبرك اول قائد الانبياء والمرسلين
عنوان وثائق الاولين والآخرين . مخصوص
تخصيص **وما ارسلناك الا رحمة للعالمين**
منصوص تخصيص

وقال عليه السلام من صلى علي
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة
مرة لا يبق ذنوب ذرة

سید محمد عاشق بن علی

حدیث الاربعین کمال پائنازاده و شرح عاشق با ترکیب
بحان الله زین محمود و حمید که مخدوم عالم و احمد بنی آدی
انشاء انشاء سنده لا اقصی ثناء عليك انت كما اثنيت على نفسك
ایله عذخواه الیلدی والمحمد لله ذی مجد و موجود بی علت علت الآلة
که ایجاد عالمه وجود محمد بی سبب و دین محمد فی خیر الاذیان و
امتن خیر الائم و کتابین خیر الکلام اید و ثبت اسرار آیات
احدی و بحکات احادیث احمدیدن طایفه علماء امتی
آگاه الیلدی وللا اله الا الله والله اکبر زین علی کبیر که
اول فاید الانبیا و سابق المرسلین عنوان و تاریخ الاولین
والآخرین منصوص تنصیص و ما ارسلناک الا رحمة للعالمین
و خصوصاً تنصیص و لکن رسول الله و خاتم النبیین صلی الله علیه
وسلم و علی خلیفینة و ختیبة و علی کل من یتسمى فی شرف
الشجیة الیبه خصوصاً من بینهم علی قرنی عینیة و علی
جمع من یتکفل امور من آل نسبه بالآئیه لدریه صفر نیک
کلام حقیق بیام و حقیقت نظام ما ینتطق عن الهوی ان
هو الا وحی یوحی مضمونیه اولاً تا ید و ما آتیکم الرسول فخذوه
و ما نهیکم عن فحواشیها فاجتنبوه و ما نزلناک الا بالقرآن
مکونیه ثانیاً و تالیاً ایجاب عمل بیوروب تا کید ایدوب هم حدیث
کوه نهارن لیلی اهو آله رتبه و ان منبرج اهل اسلامه
شجرع کبی دلیل راه الیلدی و بعد چون اصناف کلام انواع استیکر

مدونه اجدي سنی بریم سورس
من رسوا اید بدارا کتر سی سوا
ترجمه حدیث اربعین لکالی با شاد زاده محمد تقی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ اللَّهِ زِيٍّ مَجْهُودٍ وَحَمِيدٍ مَعْدُوحٍ عَالِمٍ وَاحِدٍ نَبِيِّ دُرِّ
أَشْرَارٍ شَائِسِنْدَةٍ لَا أَحْصَى ثَنَاءً عَلَيْكَ أَتَى كَلِمَاتٍ عَلَى نَفْسِكَ
أَيْلِ عِزِّ نَوَاهِ أَيْلِدِي وَالْمُحَمَّدِ زِيٍّ مَوْجِدٍ وَمَوْجُودٍ نِيَّ عِلْتِ عَلَيْكَ
كَلِمَاتٍ أَيْجَادِ عَالِمٍ وَجُودِ مَجْدِي سَبَبٍ وَدِينِ مُحَمَّدِي خَيْرِ الْأَدْيَانِ وَوَسْتِنِ خَيْرِ
الْأُمَّمِ وَكُتَابِنِ خَيْرِ الْكَلَامِ أَيْدُوبِ الرِّيَاضَاتِ أَحَدِي وَنَحَاتِ أَحَادِيثِ
أَحْمَدِيْنَ طَائِفَةِ عُلَمَاءِ أُمَّتِي أَكَاهِ أَيْلِدِي وَلَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَوَالِدِ الْكَبِيرِ
زِيٍّ عَلِيٍّ كَبِيرٍ كَهْ أَوْلِ قَائِدِ الْأَنْبِيَاءِ وَسَائِقِ الْمُرْسَلِينَ عُنْوَانِ وَثَائِقِ الْأَيُّوْبِ
وَالْآخِرِينَ مَخْصُوصِ تَخْصِيصٍ وَوَالِ أَمْرِ سَلْمَانَكَ الْإِلَهِيَّ الرَّحْمَنُ الْعَلِيمُ
وَمَنْ مَخْصُوصِ تَخْصِيصٍ وَكَفَرِ سَوْلِ اللَّهِ وَخَاتَمِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَسَلَّمَ وَعَلَى خَلِيفَتَيْهِ وَخَلِيفَتَيْهِ وَعَلَى كُلِّ مَنْ يَتَّبِعِي فِي شَرَفِ الصَّحَابَةِ الْيَتِيمَةِ
خُصُوصًا مِنْ بَنِيهِمْ عَلِيٍّ قُرْبَى عَيْنِيَّةٍ وَعَلَى جَمْعِ مَنْ يَكْمُلُ أُمُورَ مَنْ أَلِمْتَهُ
لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ خَيْرُ تَرْكِيكِ كَلَامِ حَقِيْقَتِ بِيَامِ وَحَقِيْقَتِ نَظْمِ
وَمَا نَظْمِ عَمِّ الْبُيُوتِي أَيْلِدِي الْأَوْحِيِّي وَيُوحِيِّ مَضْمُونِيَّةِ أَوْلِيَّ
لِي وَمَا أَيْتِكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ
فَاتَّقُوا كَلِمَاتِي لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ

İ Nüshası:İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Yazma Eserler Birimi No: NEKTY10923, [1^b]

SÖZLÜK

Āb-dān (f.): su kabı, kova

‘Ācc (a.): bağırarak

Ācile (a.): vadesi geldiğinde yapılacak olan, ertelenmiş

‘Ādes (a.): mercimek

‘Adl (a.): adalet, doğruluk

Āfitāb (f.): güneş, güneşin ışığı

Ağ (t.): ak, beyaz

Āgāh (f.): bilgili, haberli

Ağartmak (t.): aydınlatmak

Ağniyā (a.): zenginler

Ahad (a.): birler

Ahbār (a.): haberler

Āhir (a.): son, sonraki

Ahīret (a.): öbür dünya, öteki dünya

Āhīrīn (a.): sonrakiler, sonlar

Ahkām (a.): emirler, hükümler

Ahmed (a.): methedilmiş olan

Ahvāl (a.): durumlar

Ahẓ (a.): alma, kabul etme

Akārībūñ (a.): yakın akraba, hısımlar

Akçe (t.): vaktiyle kullanılmış bir küçük gümüş para

Akvāl (a.): sözler

Ālā’uhū: (a.): ihsanlar, bahşişler

‘Ālā (a.): daha yüksek, en yüksek, çok şerefli, pek güzel, daha iyi

‘alā’ (a.): rütbece yükseklik, büyüklük, şeref, şan

‘Ālem (a.): kainat, dünya, yeryüzü

Ālet (a.): vâsita, makine

‘Alī (a.): yüksek, yüce, büyük, ulu

‘Alīle (a.): hastalıklı, hasta

‘Allāme (a.): çok alim olan kimse, her ilimde üstad olan kimse

Āmāl (a.): ümitler, dilekler, istekler

A‘māl (a.): işler

‘Amd (a.): bir şeyi bilerek, isteyerek, kasıtlı ve kararlı olarak, yapma, kasıt, niyet

‘Amel (a.): bir maksatla yapılan iş, eylem, dini emirleri yerine getirmek için yapılan iş, fiil

‘Amel-i şāliḥ (a.): Allah rızası için yapılan her türlü ibadet, iyi hareket ve hizmet

‘Āmil (a.): işleyen, bir şeyin meydana gelmesine sebep olan etken

‘Āmm (a.): herkese ait, umuma mahsus

‘Āmme (a.): umum, halk, herkes

‘Ārız (a.): sonradan ortaya çıkan,

‘Arşa (a.): yer, meydan, açık ve boş alan

Artuḡ (t.): fazla, ziyade
Arz (a.): toprak, yer, dünya
ˆArz (a.): sunma, bildi, gösterme
Āsār (a.): eserler, izler
ˆAses (a.): gece bekçileri
Aşhāb (a.): sahipler, peygamberimizi görmek şerefini kazanmış kimseler
Aşīl (a.): öğleden sonranın son kısmı, akşam
Aşl (a.): asıl, temel
ˆAşr (a.): ikinci vakti
ˆaşret (a.): zillet ve hata
Āsūde-hāl (f.): hali rahat olan
ˆaşā (a.): akşam yemeği
ˆAşer (a.): on
Āşinā (f.): bilen, tanıyan, bildik
ˆĀřifet (a.): karşılık beklemeden gösterilen sevgi, iyilik severlik
ˆAşş (a.): susama, susuzluk, hararet
Aˆvām (a.): yıllar, seneler
Āvāz (f.): ses, seda
ˆAvd (a.): geri dönme
ˆAvdet (a.): dönüş, geri geliş
Āyāt (a.): ayetler
ˆayb (a.): utanılacak hal, utanç verici, kötü

ˆAyb-bīn (a.f.): ayıp gören, kusur arayan
ˆAyn (a.): göz, kaynak, pınar, bir şeyin aslı
Āyīne (f.): ayna
Aˆzam (a.): en büyük
ˆAzīm (a.): büyük, ulu, iri
ˆAzīmet (a.): 1. dua 2. gidiş, sebat, kararlılık
Bāġ-ı firdevs (f.): cennet
Bāhāne (f.): vesile, sebep
Bahār (a.): güzellik, güzel
Bāhir (a.): belli, apaçık
Baḡş (a.): konuşulan şey, söz, iddia-laşma
Baḡar (a.): sığır
Baḡiyye (a.): artıp kalan şey
Bāl (f.): kanat, kol, boypos, üst, yukarı
Bāliġ (a.): bulūğa eren, erişmiş
Baˆīd (a.): uzak
Bārān (f.): yağmur
Baş (a.): yayma, açma, uzun uzadıya anlatma
Başmaḡcı (t.): ayakkabıcı
Bāřıl (a.): doğru ve sahih olmayan, gerçekte ilgisi bulunmayan (şey), boş, çürük, geçersiz, temelsiz
Bāřın (a.): iç, iç yüz, gizli, içteki

Bāzū (f.): pazu, güç, kuvvet, istîdat
Bedī^c (a.): eşi ve benzeri olmayan
Beg (t.): ileri gelen, nüfuzlu, zengin kişi
Behcet (a.): sevinç, güzellik, güleryüzlülük, şirinlik
Be-her-ḥāl (f.): her halde, mutlaka
Behre-mend (f.): behreli, hisseli
Belîg (a.): fasih, düzgün söz söyleyen
Benāt (a.): kızlar
Benāt (a.): kızlar, bebekler
Bende (f.): kul, köle
Benī ādem (a.): ademoğulları, insanlar
Berekāt (a.): bolluk, mutluluklar
Berekāt (a.): bolluklar, saadetler, hayırlar
Berk (t.): sağlam, katı, sert
Berkişmek (t.): sağlamlaşmak, yerleşmek, pekişmek
Beşer (a.): insan
be-ṭarīḳu'l-mecāz: mecaz yoluyla
Bevl (a.): idrar, sidik, çiş
Beyān (a.): anlatma, açık söyleme, bildirme
Beyn (a.): ara, aralık, arada
Bey^c (a.): satma, satış, satılma, satın alma

Bezl-i mechūd (a.): olanca kuvveti ile
Bi'l-ıẓtırar (a.): mecburiyetle, çaresizlikle
Bi'l-icmā^c (a.): fikir birliği ile
Bi'l-iḥtiyār (a.): dileğiyle, isteğiyle
Bi'l-küllîye (a.): büsbütün, bütün bütün
Bī-behre (f.b.s.): nasipsiz, mahrum, değersiz
Bid^c at (a.): sonradan meydana çıkan şey, peygamber zamanından sonra dinde meydana çıkan şey
Bi-ğayr-ı ḳaşdin : istemeyerek
Bī-iḥtiyār (f.a.b.s.): kendiliğinden, elde olmayarak
Bile (t.): birlikte, dahi, de, ile
Binā^{en} ^caleyh (a.zf.): bunun üzerine, bundan dolayı
Binid (t.): binecek hayvan
Bī-nihāye (f.a.b.s.): nihayetsiz, sonsuz, tükenmez
Bī-^c illet (a.f.): sebepsiz, nedensiz
Bī-pāyān (f.): sonsuz, tükenmez
Birr (a.): iyilik, hayır, hayırda bulunma
Bisāṭ (a.): kilim, minder, döşeme, keçe, yaygı
Bī-tekellūf (a.f.): külfetsiz, sıkıntısız, tabîi olarak

Buyurulmak (t.): emir almak, emredilmek

Bükre (a.): sabah, seher, tan yeri

Cālis (a.): oturan, tahta çıkan

Cāmi^ç (a.): toplayan, içine alan, içinde bulunduran

Cāmi^ç i'l-me^ç ālī (a.): yüksek, derin fikirleri toplayan

Cā'iz (a.): işlenmesinde cevaz olan, olabilir, olur

Cār (a.): komşu

Caşş (a.): kireç, alçı taşı

Cedden (a.): atalara ait, atalarla ilgili olan

Cemāl (a.): yüz güzelliği

Cemī^ç (a.e.): cümle, hep, bütün

Cemm-i ğafīr (a.): insan kalabalığı

Cem^ç (a.): toplama, çoğul

Cenāb (a.): şeref, onur, büyüklük, hazret

Cenāh (a.): taraf, kanat, kuş kanadı

Cerāyid (a.): gazeteler

Cevāz (a.): caiz olma, izin, müsaade

Cevf (a.): boşluk, oyuk, iç,

Cevher (a.): maya, öz, elmas, değerli taş

Ciger-güşe (f.): ciğer parçası, evlat, sevgili

Cihet (a.): yan, yön, taraf, yüz, yer

Cisr (a.): köprü

Cumhūr (a.): kalabalık, halk

Cūşān (f.s.): çoşan, kaynayan, coşkun

Cünd (a.): asker, asker topluluğu

Cürm (a.): suç

Çāk (t.): tam, tamam, saf, halis

Çār-bāliş (f.b.i.): padişahların ve büyüklerin üzerine oturdukları dört katlı şilte, dört unsur

Çehre-güşā (f.b.s.): yüz açıcı, yüzünü açan

Çemen (f.i.): yeşil ve kısa otlarla örtülü yer, çimen, yeşillik

Çökermek(t.): çökertmek, oturtmak

Çün (f.e.): gibi, çünkü, nasıl

Dā (a.): hastalık, dert

Dād-güster (f.): adaleti yayan, adaletli

Dāhīl (a.): iç, içeri

Dālālet (a.): doğru yoldan sapma

da^ç (a.): def etmek, terk etmek

Dā^ç ī (a.): dua eden, duacı, sebep olan

Dār (a.): ev, yurt

Define (a.): tere gömülmüş altın ve saire gibi değerli eşya, kıymet ve değeri olan kimse veya mal

Defn (a.): gömme, gömülme

Def -i 'atş (a.): susuzluğu giderme
Dehr (a.): dünya, zaman devir
Delâlet (a.): gösterme, yol gösterme, iz, işaret
Delîl-i rāh : yol gösteren, yol gösterici
Dem (a.): kan
Dervîşân (f.zf.): dervişler, Allah için alçakgönüllülüğü ve firakalığı kabul eden veya bir tarikata bağlı bulunan kimse
Deryā (f.i.): deniz
Dest-būs (f.b.i): el öpme
Destūr (f.i.): izin, müsaade, ruhsat
Devā (a.): ilaç, çare, tedbir
Dīnār (a.): eski zamanın çeyrek lirası değerinde bulunan bir nevi altın parası
Dirilmek (t.): geçinmek, yaşamak
Dirlik (t.): hayat, yaşayış
Diyār-ı 'acem (a.): arapların dışındaki-lerin yaşadığı yer, İran ülkesi
Duḥā (a.): kaba kuşluk vakti
Duḥūl (a.): içeri girme, içine girme
Dūr (f.s.): uzak
Dübür (a.): kış, makat
Dünyeviyye (a.): dünyaya mensup, dünyaya ait, dünya ile ilgili
Dürr (a.): inci
Dürretü't-tâc : incilerin en büyüğü

Dürr-i yetîm : sedefinde tek olarak çıkan iri, büyük inci, Hz. Muhammed
Düzilmek (t.): yapılmak
Ebnā (a.): oğullar
Ebrār-ı müslimîn (a.): müslümanların hayırlıları, özü sözü doğru olanları
Ebyaz (a.): ak, beyaz, bembeyaz
Ecl (a.): sebep, illet
Ecr (a.): hizmet karşılığında verilen şey, ahrete ait mükâfat, sevap, ücret
Edā (a.): borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme, yerine getirme
Ednā (a.): pek aşağı, çok alçak, az, pek az
Edyān (a.): dinler
Efdāl (a.): daha faziletli, en âlâ, üstün
Efhām (a.): anlayışlar, idrakler
Ef'āl (a.): işler, ameller
Efşah (a.): daha fasih
Egerçe (f.): her ne kadar..., olsa da, ise de
Eḥad (a.) tek, bir, ilk sayı
Eḥādîş (a.): peygamberimizin sözleri, haberler, sözler
Ehl-i beyt (a.): hâne halkı, Hz. Peygamberin yakın akrabası
Ehl-i ḥāl (a.): tarikatte, tasavvufta "hal ve cezbe" denilen muvakkat olarak

kendinden geçme, Allah adamı, cez-
beye tutulan kimse

Ehl-i İslâm (a.): İslâm topluluğu

Ehl-i kırye (a.): köylü

Ehl-i kıbūr (a.): kabirde bulunanlar,
ölüler

Eķall (a.): en az, en aşığı

Ekbād (a.): karaciğerler

Ekl (a.): bir şey yeme, yenilme

Ekrem (a.): daha kerim, çok şeref sa-
hibi, pek cömert, çok eli açık

Ekşer (a.): en çok, daha ziyade

Elfāz (a.): kelimeler, sözler

Emān (a.): eminlik, yardım isteme,
aman dileme

Emīn (a.): emniyet sahibi, kendisine
güvenilen

Emīrū'l-mü'minīn (a.): müminlerin
emiri, Hz. Muhammed'in halifesi

Emmāre (a.): alāmet, nişan, eser, ipucu

Emn (a.): eminlik, korkusuzluk, rahat-
lık

Emr (a.): iş buyurma, buyruk, iş,
şey,husus

Emr-i ma' ruf (a.): Tanrı ve kula göre
doğru ve adil olan

Emr-i şer' (a.): şeriatın emri

Emşāl (a.): kıssalar, hikayeler

Enbiyā' (a.): müstakil şeriat sahibi
olmayan peygamberler

encam (f.): son, nihayet

Enfās-ı ma' dūde (a.): sayılı nefesler

Enfes (a.): daha nefis, çok değerli ve
lezzetli olan

Engüşterīn (f.): parmağı süs için takı-
lan yüzük

Envā' (a.): çeşitler, türler

Envār (a.): ışıklar, parlaklıklar

E'imme (a.): imamlar, önde bulunan-
lar, mezhep kuran zatlar, Hz. Ali nes-
linden gelen zevat

E'vān (a.): yardımcılar

Erbāb (a.) sahipler, maliklerbecerikli,
layık

Erba'a (a.): dört

Erhām (a.): hısımlar, akarabalar

Ervāḥ (a.): ruhlar, canlar

Eşahḥ (a.): daha doğru

Eşahḥ (a.): en doğru

Esās (a.): ası, temel, kök, gerçek

Esfār (a.): yolculuklar, yola gidişler,
düşmana karşı gidişler

Ešnā (a.): ara, aralık, vakit, sıra

Ešnāf (a.): çeşitler, zümreler, bir sanat-
la veya dükkancılıkla geçinen kimse

Esrār (a.): gizlenen, bilinmeyen şeyler, aklın eremeyeceği şeyler

Eşbāh (a.): misiller, benzeyenler, eşler

Eşhāş (a.): adamlar, kişiler

Eşkāl (a.): biçimler, suretler, tarzlar

Eşref (a.): en şerefli

Eṭṭibā (a.): hekimler, doktorlar

Evān (a.): vakit, zaman, çağ

Evā'il (a.): ilk vakitler, eski zamanlar, önceler

Evkāt (a.): zamanlar, çağlar

Evlād (a.): çocuklar

Evlīyā (a.): keramet sahibi olanlar, erenler, Allah'a yakın bulunanlar

Evvelā (a.): birinci olarak, her şeyden önce

Evvelīn (a.): evvelkiler, evvel gelen insanlar

Evvelīn ve'l-āhīrīn (a.): öncekiler ve sonrakiler

Eyit (t.): söylemek, demek, anlatmak

Eylemek (t.): yapmak, demek, buyurmak

Eyyām (a.): günler, gündüzler

Ez (f.): "den, dan" manasına gelir

Ezā (a.): incinme, incitme, can yakma, eziyet

Faḥr (a.): övünme, böbürlenme, büyülenme

Fā'iz (a.): bolluk, çokluk, taşkınlık, feyezan eden, ödünç verilen paraya karşı alınan kâr, taşan

Fāriğ (a.): vazgeçmiş, çekilmiş, rahat, boş kalmış

Farz (a.): Allah'ın işlenmesi kat'î olarak lüzumlu, terki günah olan emirleri

Fāsīd (a.): kötü, fena, yanlış, bozuk, münafık

Faṣīḥ (a.): güzel, düzgün ve açık konuşan, düzgün söz, aşikar, açık

Faşl (a.): dört mevsimden her biri

Fāş (a.): meydana çıkma, duyulma, açığa vurma

Fāzīlā (a.): fazilet sahibi, erdemli, üstün

Faẓl (a.): fazla, üstünlük, iyilik

Fecr (a.): sabaha karşı, güneş doğmadan önce, tan yerinin ağarması

Fehm (a.): anlama, anlayış

Felāḥ (a.): kurtuluş, selamet, mutluluk

Ferağ-ı bāl (a.): gönül rahatlığı

Fesād (a.): bozukluk

Feṣāḥat (a.): güzel ve açık konuşma

Feth (a.): açma, açılma

Fevā'it: kaza namazlar, geçmiş namazlar

Fevka'l-hadd (a.): hadden aşkın, haddinden fazla, pek çok

Fevt (a.): ölüm, kaçırma, kaybetme

Fevz (a.): galiplik, zafer, üstünlük, selamet, kurtuluş

Feyz-i 'āmm (a.) kapsayıcı ilim, irfan

Fezā (a.): ucu bucağı bulunmayan boşluk, dünyanın sonsuz olan genişliği

Fezz (a.): galiz, kötü sözlü ve huylu adam

Fırqa (a.): insan kalabalığı, insan grubu

Fısk (a.): hak yolundan veya hakdan çıkma, Allah'a karşı isyan etme, sefâhate dalma, ahlsızlık

Fıtnat (a.): zihnin her şeyi çabuk anlayışı, zihin açıklığı

Fıtr (a.): oruç açma

Fıtr (a.): oruç açma, oruç bozma

Fihrist (a.): bir kitabın içinde neler bulunduğunu gösteren ve kitabın ya başına, ya sonuna konulan cetvel, indeks

Fikr (a.): fikir, düşünce

Fi'l (a.): iş, kâr, amel, eylem

Fi'l-i abeş (a.): boş, saçma iş

Fi'l-i lehv (a.): oyun, eğlence, faydasız iş

Firār (a.): kaçma, savuşma

Fucūr (a.): sefihlik, günahkarlık, ahla-ka aykırı durum

Fuhūm (a.): anlayışlar, anlamalar

Fuḫahā' (a.): fıkıh ilminin üstatları

Fuḫarā (a.): fakirler, yoksullar

Fuyūzāt (a.): bolluklar, bereketler

Fütūḥ (a.): zafer, galibiyet, üstünlük, açma, açılma, ferahlanma

Fütūḥāt (a.): zaferler, fethedilen, zaptedilen memleketler

Ġadā (a.): öğle yemeği

Ġadāt (a.): sabahın erken zamanı

Ġaffār (a.): kullarının günahlarını affeden

Ġalīz (a.): kaba, nezaket dışı

Ġāmīz (a.): anlaşılması güç olan, anlaşılmaz, karışık, kapalı

Ġanāyim (a.): çalışmaksızın elde edilen şey, emeksiz kazanç, düşmandan alınan mal

Ġayb (a.): gizli olan, göze görünmeyen şey, kayıp, belirsiz bilinmeyen şeyler

Ġayb (a.): göz ününde olmayan, gözle görülmeyen, manevi alem

Ġāyet (a.): nihayet, uç, son

Ġayr (a.): ayrı, başka, artık, yabancı

Gencīne (f.): hazine, define

Ger (f.): eğer

Gerden (f.): gerdan, boyun
Gerden-firāz (f.): boyun kaldıran, başı yukarda, kibirli, gururlu
Gevher (f.): elmas, inci, bir şeyin aslı, esası
Ġılzat (a.): kalınlık, kabalık, sertlik
Ġınā (a.): zenginlik, bolluk, usanç, şarkı
Gidermek (t): uzaklaştırmak, kaldırmak, çıkarmak
Girān-bahā (f.): kıymetli, değerli
Giyā (f.): bitki, taze ot
Ġurāb (a.): karga
Gül-istān (f.): gül bahçesi
Ġaber (a.): son ve yeni havadis, bilgi
Ġabl-ı metīn (a.): sağlam ip, İslam dini
Ġabs (a.): hapis, alıkoyma, bir yere kapama
Ġabs (a.): dışarı çıkmasına izin vermemek üzere bir yere kapatma
Ġacāmat (a.): boynuz veya şişe ile vücudun bir organına kanı topladıktan sonra nişter ve mengene denilen aletlerle kan alma
Ġacc (a.): islamın beş şartından biri olan ve muayyen zamanda Mekte'deki "Kabe-i Şerife" yi ziyaret etmek üzere yola çıkma farızası
Ġacer (a.): taş

Ġācet (a.): ihtiyaç, gereklilik, muhtaçlık
Ġadeş (a.): abdest ve goslün tazelenmesini gerektiren olay, insan pisliği
Ġādī (a.): hidayet eden, doğru yolu gösteren
Ġadīş (a.): Peygamberinizin kutsal sözü, hadisten bahseden ilim
Ġafz (a.): itidal, ölçülülük, basıklık
Ġakīkat (a.): bir kelimenin aslı ve esası, mahiyeti, gerçek doğru
Ġakīr (a.): itibarsız, değersiz, aşığı, adi
Ġakkan (a.): doğrusu
Ġāl (a.): annenin erkek kardeşi, dayı
Ġāl (a.): şimdiki zaman, durum, oluş
Ġālet (a.): hal, suret, keyfiyet, nitelik
Ġālī (a.): تنها, boş, sahipsiz yer, açık yer
Ġalīfetyh (a.): iki halife, Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer
Ġālīm (a.): tabiatı yavaş olan, yumuşak olan
Ġāliyā (a.): boş olduğu halde, boş olarak
Ġalk (a.): yaratma, yaratılma
Ġall ü 'ağd (a.): iş bitirme, bilmece şeklinde düzenleyip açıklama

Ḥamā'il (a.): kılıç bağı, kılıç kayışı, nussha, muska, tılsım

Ḥamīd (a.): övülmeye değer, Allah'ın adlarındandır

Ḥaml (a.): gebe olma, isnat, atf, yük

Ḥammām (a.): hamam, banyo

Ḥamr (a.): şarap

Ḥamsīn (a.):elli

Ḥān (f.): okuyan, okuyucu, çağırın

Ḥanāzīr (a.): domuzlar

Ḥānedān (f.): kökten asil ve büyük aile, ocak

Ḥāniş (a.): ettiği yemini yerine getirmeyen

Ḥār u ḥas (f.): çalı çırpı

Ḥarām (a.): dince yasak edilmiş şey

Ḥarbī (a.): harbe mensup, harble ilgili

Ḥāric (a.): dış, dışarı

Ḥarīm (a.): biri için kutsal olan şeyler

Ḥarr (a.): sıcak, yakıcı, harareti

Ḥaşā (a.): çakıl taşlık yer

Ḥasbī (a.): karşılıksız, parasız, bedava

Ḥaseb (a.): baba tarafından gelen şeref, asillik, soy temizliği

Ḥasen (a.): güzel

Ḥāşıl (a.): peyda olan, çıkan, üreyen, biten

Ḥaşīr (a.): hasır

Ḥaşlet (a.): insanın yaratılışındaki huyu, tabiat, mizac

Ḥaşşā (a.): duyu

Ḥateneyh (a.): iki damat, Hz. Osman ve Hz. Ali

Ḥātīme (a.): son, nihayet

Ḥatm (a.): bitirme, Kur'an'ı başından sonuna kadar okuma

Ḥavāşş (a.): muhterem, saygın olanlar

Ḥavāyic (a.): ihtiyaçlar, gerekli, lüzumlu şeyler

Ḥavf (a.): korku, korkma

Ḥayāt-ı bākī (a.): sonsuz hayat

Ḥaydar (a.): arslan, Hz. Ali, cesur, yiğit adam

Ḥayr (a.): hayırlı, iyi, faydalı

Ḥayşiyet (a.): şeref, onur, itibar, değer

Ḥayy (a.): Allah'ın isimlerindedir, diri, canlı

Ḥayyāke'llāh (a.): Allah ömrünü uzun etsin

Ḥazar (a.): sabit meskeni olanların oturdukları memleket, barış ve güven

Ḥazer (a.): sakınma, kaçınma, korunma, çekinme

Ḥazf (a.): aradan çıkarma, çıkarılma, yok etme, silme, ortadan kaldırma, giderme, düşürme

Ḥāzır (a.): huzurda, meydanda gözönünde olan, bizzat bulunan

Ḥāzırın (a.): huzurda, meydanda gözönünde olanlar, bizzat bulunanlar

Ḥazret (a.): saygı saymak üzere büyüklere verilen ünvan

Hemîşe (f.): daima, her vakit, her zaman

Herem (a.): kocama, kocalma, ihtiyarlama

Herze (f.): boş lakırdı, saçma

Hevâ (a.): heves, istek, arzu, sevgi, hoşlanma

Heyyin (a.): kolay, rahat

Hezeyân (a.): sayıklama, saçma sapan konuşma

Ḥıfz (a.): saklama, ezberleme

Ḥinzîr (a.): domuz

Ḥıtâm (a.): son, nihayet, bitim

Hîç (f.): yok denecek kadar az olan, yok olan, ehemmiyetsiz, değersiz

Ḥidmet (a.): iş, hizmet, vazife, iş görme, birinin işini görme

Ḥikem (a.): hikmetler

Ḥikmet (a.): hakimlik, sebep

Ḥikmet-i İlâhî (a.): ancak Tanrı'nın bileceği iş

Ḥimâr (a.): erkek eşek

Himmat (a.): gayret, emek, çalışma, çabalama

Ḥisse (a.): pay, nasip

Ḥod (f.): kendi, baş zırhı, miğfer

Ḥoş (f.): güzel, iyi, tatlı

Ḥubûbât (a.): taneler, tohumlar; buğday, arpa, çavdar ... gibi taneli bitkiler, tahıl

Ḥûk (f.): domuz

Ḥulefâ-ı râşidûn (f.): ilk dört halife

Ḥullân (a.): samimi, sadık dostlar

Ḥulm (a.): rüya, açık saçık rüya, düşü azmalar

Ḥûn (f.): kan, öldürme

Ḥurûc (a.): çıkış, çıkma

Ḥuşûl (a.): üreme, türeme, çıkma

Ḥuşûş (a.): bakım, iş; şekil, yol, konu

Ḥuşûşâ (a.): başkaca, ayrıca

Ḥuşûşân (a.): hususi olarak, hele, ayrıca

Hûş (f.): akıl, fikir, anlayış

Ḥutbe (a.): cumâ namazlarından evvel, bayram namazlarından sonra hatîbin minberde halka verdiği dini öğüt

Ḥuzū^ç (a.): alçakgönüllülük, gönül alçaklığı

Ḥuzūr (a.): hazır bulunma, rahat

Ḥürmet (a.): haramlık, saygı

Hüsn (a.): güzel, iyi, güzellük, iyilik

İtlāk (a.): salıverme, koyuverme

İt^çām (a.): yemek yedirme, yemek verme, verilme

İztırār (a.): mecburiyet, çaresizlik, ihtiyaç

İbādet (a.): Allah'ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma

İbāhat (a.): mubah kılma, helal kılma, bir işin yapılıp yapılmamasını serbest kılma

İ^çānet (a.): yardım

İbād (a.): kullar, ibadet edenler

İbn (a.): oğul

İbşār (a.): müşde verme, müjdeleme

İbtidā (a.): başlama, başlangıç, ilkin, en önce

İbtikār (a.): sabahleyin erken kalkma

İcāb (a.): taaccübe düşürme, şaşırtma, kendini beğenmişlik,

İcābī (a.): lazım gelme, gerek, bir sözleşme için ilk söylenen söz

İcād-ı ^çālem (a.): dünyanın yaratılması

İcāzet (a.): izin, ruhsat, diploma

İctināb (a.): sakınma, çekinme, uzaklaşma

İdḥāl (a.): dahil etme, içeri sokma

İdügi (t.): olduğu

İfrāt (a.): aşırı gitme, pek ileri varma

İfşā (a.): gizli bir şeyi yayma, açığa vurma, ortaya dökme

İftār (a.): oruç tutma, Ramazan akşamları verilen ziyafet

İğāšet (a.): yardım etme

İhrāc (a.): dışarı atma, çıkarma

İhrāz (a.): alma, kazanma, elde etme, erişme

İhticāc (a.): delil, vesika, şahit, tanık gösterme

İhtilām (a.): düş azma, baliğ olma, ergen olma

İhtimā (a.): perhiz, sığınma, kaçınma

İhtişāş (a.): bir ilim veya sanat üzerinde fazla çalışarak onda derinleşmiş olma, uzmanlık

İhtiyār (a.): seçme, seçilme, katlanma

İḥvān (a.): sadık, samimi, candan dostlar

İḥyā (a.): diriltme, diriltirme, canlandırma, iyilik lutfetme, uyandırma

İkāmet (a.): oturma

İkā^ç (a.): yapma, yaptırma, oldurma, düşürme

İk̄āb (a.): azap, eza, eziyet
İkbāl (a.): birine doğru dönme, baht, talih, arzu, istek
İmāret (a.): bir yeri bayırdır ve mamura etme, bayırdırlık
İnāyet (a.): lutuf, ihsan, iyilik, gayret, dikkat
İkdām (a.): gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma, ilerleme
İkrāh (a.): birine zorla iş yaptırma, iğrenme
İlā (a.): yükseltme, yüceltilme, şan ve şöhretini arttırma
İlāh (a.): mitolojide Tanrı
İlkā (a.): bırakma, bırakılma, terk, atma, telkin etme, ilham verme
İllā (a.): ... den başka, meğer, aksi halde, ille, mutlaka, yalnız
İmān (a.): inanma, inanç
İmdād (a.): yardım, yardıma gönderilen kuvvet
İmtilā (a.): dolgunluk
İmtinā (a.): istememe, yapmama, çekinme
İmtiṣāl (a.): gerekeni yapma, bir örneğe göre hareket etme, alınan emre boyun eğme
İncizāb (a.): çekme, çekilme
İnfirād (a.): yalnız olma, yanında kimse bulunmama

İnhizām (a.): hazm olunma, sindirilme
İnkırāz (a.): bitme, tükenme
İnkizā (a.): tamam olma, nihayet bulma, bitme, sona erme
İnşirāh (a.): açılma, ferahlık, açıklık
İntifā (a.): ortadan yok olma, aradan çıkma
İntisāb (a.): bir kimseye bir yere bağlanma
İnzār (a.): sonunun fena olacağını haber vererek korkutma, ihtarda bulunma
İrāz (a.): yüz çevirme, başka tarafa dönme, çekinme, sakınma
İtinā (a.): çok dikkat etme, özenme
İrādāt (a.): dilemeler, istemeler, emirler, fermanlar
İrgürmek (t.): ulaştırmak, eriştirmek
İrṣ (a.): ölmüş bir kimsenin evlat ve akrabasından sağ kalanlara düşen para veya mal, veraset, soyaçekim
İrtifā (a.): yükseklik, yükselti
İrtikāb (a.): kötü bir iş işleme, yiyicilik, rüşvet verme
İsfār (a.): sabah namazının aydınlıkta kılınması, yani ortalığın açılmasına tehir edilmesi
İšnā (a.): medhetme
İsnād (a.): bir şeyi birisi için yaptı deme, iftira etme, peygamber sözü olan

hadislerin sırasıyla kimler tarafından söylenegeldiğini bildirme

İstidlāl (a.): bir delile dayanarak bir şeyden bir netice çıkarma, delil ile anlama

İstihsān (a.): beğenme, beğenilme, güzel sayılma, güzel bulma

İstimāʿ (a.): dinleme, dinlenilme, işitme, işitilme, dinleyip kabul etme, kulak verip dinleme

İstimdād (a.): meded, yardım isteme, imdad, kuvvet isteme

İstīnās: alışma, ünsiyet peyda etme.

istiʿāne (a.): yardım isteme

İstiʿmāl (a.): kullanma

İstiṣfā (a.): şifa tabep etme, hastalığa ilaç arama

İstīzān (a.): izin isteme, izin için sorma, danışma

ʿİṣāʾ (a.): akşamla yatsı arasındaki zaman

ʿİṣāʾ-ı ahīr (a.): yatsı namazı

ʿİṣāʾ-ı evvel (a.): akşam namazı

İṣḡāl (a.): meşgul etme, işten alıkoyma, oyalama, tutma

İṣkāl (a.): güçlük, güçleştirme

ʿİtāb (a.): yorma, zahmey verme

İthāf (a.): hediye olarak verme, verme

İʿtibār (a.): saygı gösterme, ehemmiyet gösterme, şeref, haysiyet, değer, ibret alma

İʿtikād (a.): düğümlenip kalma, inanca, gönülden tasdik ederek inanma

İtmām (a.): tamamlama, bitirme

İttiʿāz (a.): nasihat, öğüt dinleme

İttifāk (a.): birleşme, uyuşma, sözleşme,

İttiḥāz (a.): edinme, kabul etme

ʿİzām (a.): büyükler, ulular, seçkin kimseler

İzdiyād (a.): artma, çoğalma

ʿİzz (a.): değer, kıymet, yücelik, güçlülük

ʿİzzet (a.): hürmet, saygı, kıymet, büyüklük

Ḳābil (a.): kabul eden, kabul edici, olan, olabilir, mümkün

Ḳabīl (a.): soy, nevi, sınıf

Ḳabl (a.): ön, önce, evvel

Ḳabz (a.): el ile tutma, avuç içine alma, kavrama, Azrail tarafından ruh teslim alınma

Ḳaçan (t.): ne zaman, ne zaman ki, her ne zaman,

Ḳadr (a.): değer, itibar

Kāfi (a.): yeter, yetecek, elveren, yetişen

Kāfil (a.): kefalet eden, üstüne alan, kefil

Ḳālīb (a.): her hangi bir şeye muayyen bir şekil vermek için kullanılan ve o biçimi taşıyan vasıta, kalıp, örnek

kāmīl (a.): bütün, tam, kemale ermiş, olgun

Kāmīl (a.): bütün, tam, noksansız, eksiksiz, kemale ermiş,

Ḳanda (t.): nerede, nereye

Ḳā'id (a.): kumandan, yedeğine alan

Ḳā'im (a.): ayakta duran, birinin yerini tutan, bir işte sebat eden

Kār (f.): iş güç, kazanç

Ḳaref (a.): karışmak, veba hastalığının olduğu yere yaklaşma

Ḳarīb (a.): yakın, soyca yakın

Ḳarībe (a.): ḳarīb kelimesinin müennesi

Ḳarīn (a.): yakın, bir şeye sahip olan, padişahın daimi surette yanında olan, arkadaş

Ḳarn (a.): yüz yıllık zaman, vakit, zaman, yaşdaş

Ḳarye (a.): köy

Ḳaşd (a.): niyet, bile bile yapma,

Ḳaşş (a.): göğüs

Ḳasvet (a.): katılık, sertlik, merhametsizlik, sıkıntı, gönül darlığı

Ḳat (a.): yan, huzur, nezd, ön

Ḳātī' (a.): kesen, durduran

Ḳātīb-i vaḥy (a.): Hz. Muhammed'in, nazil olan Kur'an ayetlerini söyleyip yazdırdığı, zat

Ḳatī (a.): öldürme

Ḳavī (a.): kuvvetli, güçlü, güvenilir, sağlam

Ḳavl (a.): lakırdı, söz

Kāvlamak (t.): kovlamak, zemmetmek, çekiştirmek

Ḳayy (a.): kusma

Ḳazā (a.): olacağı ezelden Cenab-ı Hak tarafından takdir olunan şeylerin vukua gelmesi, vaktinde kılınmayan namaz, tutulmayan oruç borcunu usul ve kaidesine göre sonradan ödeme

Kebā'ir (a.): büyük günahlar

Kebīre (a.): büyük günah

Kebīre (a.): büyük günah

Kef (a.): çekme, men etme, def etme, imtina etmek

Kefāret (a.): bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan veya tutulan şey

Kefr (a.): köy

Kelām (a.): söz, nutuk, söyleyiş

Kelb (a.): köpek

Kelimāt (a.): kelimeler, sözler

Kem (f.): az, eksik

Kem-ter (f.): daha aşağı, hakir, itibarsız

Kemterin (f.): en küçük, en aşağı, çok hakir

Kerāhet (a.): iğrenme, tikslenme, istemeyerek, baskı ile yapma

Kerih (a.): iğrenç, çirkin

Kerīm (a.): cömert, eli açık, ulu, büyük

Kes (f.): kimse, kişi

Kesel (a.): gevşeklik, tenbellik, uyuşukluk

Keşir (a.): çok çok olan, bol

Kesr (a.): kırma, kırılma, paralama

Keşret (a.): çokluk, bolluk

Keyfiyet (a.): nitelik, bir şeyin iyi veya kötü olması ciheti

Kezālik (a.): keza, bu, bu da öyle

Ḳıblenāme (a.f): kıbleyi yazan, gösteren, pusula

Ḳılāde (a.): gerdanlık, akarsu

Ḳılllet (a.): azlık, kıtlık

Ḳırāʿat (a.): okuma

Ḳıyām (a.): ayakta durma, namazın iftitah tekbiriyle rükû arasındaki ayakta durma kısma

Kilk (f.): kalem, kamış

Kimesne (t.): kimse

Kirdār (f.): iş, tarz, yol

Ḳocalık (t.): yaşlılık, ihtiyarlık

Ḳopuz (t.): ut biçimindeki eski bir Türk sazı

Ḳubūr (a.): mezarlar

Ḳudret (a.): kuvvet, güç, Allah'ın ezeli gücü

Ḳudsiyye (a.): kutsallık, mukaddeslik, azizlik, temizlik, arılık

Ḳudūm (a.): bir yere ayak basma

Ḳumrī (a.): kumru

Ḳūt (a.): yaşamak için yenilen şey, yiyecek

Ḳuvā (a.): kuvvetler, güçler, takatlar

Ḳuvve-i ḥāzime (a.): sindirim gücü

Kübrā (a.): daha (en, pek, çok) büyük olan

Küfūr (a.): köyler

Küllī (a.): umumi, bütün, çok

Kürsī (a.): oturulacak yüksekçe yer, taht, makam, vazife, başkent, kaide, ayaklık

Küsiste (f.): kırılmış, kopmuş, üzül-müş

Kütüb-i Sitte (a.): Hanefi fıkhı üzerine yazılmış 6 kitap

Lā büdd (a.): lazım, gerekli,

Lā raybün (a.): şüphesiz

Lā-cerem (a.): şüphesiz, besbelli, elbette

Lafz (a.): söz

Lāhik (a.): yetişip, ulaşan, eklenen, sonradan tayin edilen, yenisi

Laḥm (a.): et

Lāhūt (a.): uluhiyyet alemi

la' n (a.): lanetleme, beddua

Lebbeyk (a.): “buyurunuz emir sizindir efendim” manasına kullanılan bir kelime

Leben (a.): süt

lehv (a.): oyun, eğlence, faydasız iş

le'cān (a.): / li'cān (a.): lanetleşme, birbirine lanet etme, karı kocanın hakim huzurunda şer'î usûlüne uygun olarak dörder defa şahadette bulduktan sonra karşılıklı kendi nefslerine lanet okumaları****

levḥ-i maḥfūz (a.): Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu manevi levha

Leyālī (a.): geceler

Leyyin (a.): yumuşak

Lik (f.): lakin, fakat, amma, ancak

Lisān (a.): dil

Luḡat (a.): kelime, söz, her milletin konuştuğu dil ve bu dilin her kelimesi, sözlük

Luṭf (a.): hoşluk, güzellik, iyilik

Mābeyn (a.): iki şeyin arası, ara

Maḥal (a.): yer, mekan, yerinde

Maḥall (a.): yer

Maḥbes (a.): hapis-hâne, ceza evi, zindan

Maḥbūs (a.): hapsolmuş, bir yere kapatılmış

Maḥdūde (a.): sınırlı, sınırları belirlenmiş

Maḥkī (a.): nakl ve rivayet olunmuş, hikaye olunan

Maḥmūd (a.): övülmeye değer, hamd olunmuş

Maḥrūse (a.): muhafaza edilen, gözetilen, gözetilen, korunan

Maḥşūş (a.): hususileşmiş, yalnız bir kimseye ait olan, layık, ayrı, özel, isteyerek

Maḥşūşā (a.): mahsus, hususi

Maḥzūrāt (a.): şer'an yasak edilmiş şeyler

Maḥbūl (a.): kabul olunmuş, alınan, beğenilen

Manşūş (a.): Kur'an'da açıkça anlatılmış, hakkında ayet bulunan

Manzar (a.): nazar edilen, bakılan, görülen yer, görünüş, yüz

Ma'ārif (a.): marifetler, bilimler, bilgi, kültür

Ma' lūm (a.): bilinen, belli, etken, faili bilinen ve belli olan

Ma' mur (a.): bayındır, Ően

Ma' nā (a.): anlam, akla yakın sebep, i, i yūz

Ma' neviyye (a.): madde dışı olan, manaya ait, ruha ve ie ait

Ma' rūfe (a.): herkesçe bilinen, tanınan, meŐhur

Ma' zūr (a.): özürlü, özrü olan

Mār (f.): yılan

MaraŐ (a.): hastalık, dert, bela

MarīŐ (a.): hasta, hastalıklı, sayrı

MaŐiyye (a.): binek hayvanı

MaŐv (a.): hızlı yürüme

Mazmūn (a.): ödenmesi lazım gelen Őey, mana, nükteli, sanatlı ince Őöz

Mebādī (a.): evveller, baŐlangıçlar, prensipler, ilk unsurlar

Mebānī (a.): binalar, yapılar, temeller

MebھاŐ (a.): bir Şeyin arandığı yer, arama, araştırma yeri, bab, fasıl, ilim, bilim

Meblağ (a.): para, akçe

Meblağ-ı ricāl (a.): erkekler, yayan olanlar, belli mevki sahibi kimseler

Meb' aş (a.): gönderilme, yollanma

Meb' ūŐ (a.): gönderilmiş, peygamber olarak gönderilmiş kimse

Mecrūh (a.): yaralanmıŐ

Medfa' (a.): zorla uzaklaştırmak, zorla def etmek

Mefhūm (a.): anlaŐılmıŐ, Őözden ıkarılan mana, kavram

Meges (f.): sinek

MeŐābir (a.): mezarlar

Meknūn (a.): dizilmiş, saklı, gizli, örtülmüŐ

Mekrūh (a.): iĐrenç, yapılması Őeriate hoŐ görülmeyen hal

Mektūb (a.): yazılmıŐ, mektup

Melā' (a.): doldurma, dolma, doluluk, halk

Melekū'l-mevt (a.): ölüm meleĐi, Azrail

MeliŐ (a.): güzel, Őirin, sevimli

Melik (a.): padişah, hükümdar

Memdūd (a.): uzatılmıŐ, ekilmıŐ, uzatılan

MemdūŐ (a.): övülmüŐ, övülecek

Memnū' (a.): menedilmıŐ, yasak edilmiŐ, yasak

Menāfi' (a.): menfaatler, yararlar, çıkarlar

Menāhī (a.): haram olmuş, yapılması Şer'an menedilmıŐ Şeyler

Menāhī (a.): yasaklananlar

Menāzil (a.): menziller, duraklar, durak yerleri

Menfa'at (a.): fayda, kâr, yarar

Menķül (a.): nakledilmiş, bir yerden bir yere taşınmış, taşınan

Men' (a.): yasak etme, bırakmama, durdurma,

Menzile (a.): derece, rütbe, yükseklik derecesi

Me'āb (a.): geri dönülecek yer, sığınacak yer

Me'āl (a.): meydana gelen şey, netice, mana, kavram

Me'ānī (a.): manalar, anlamlar

me'mūr bihi (a.): emrolunan şey

me'sūre (a.): rivayet yoluyla öğrenilmiş olan meşhur ve mühim haberler

Merāḥim (a.): merhametler, acımlar

Merāsım (a.): tören, törenler, resmiyetin gerektirdiği davlarınışlar

Merfū' (a.): Hz. Peygambere isnat edilen ve kesin olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve tavrı olduğu hükmedilen hadis, yükseltilmiş, feshedilmiş

Merfū'a (a.): Hz. Peygambere isnat edilen ve kesin olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve tavrı olduğu hükmedilen hadis, yükseltilmiş, feshedilmiş

Mergistān (f.): çayırılık, çimenlik

Merḥamet (a.): acıma

Merḥūm (a.): ölmüş müslüman erkek, Allah tarafından bağışlanmış, af ve merhametle müjdelenmiş, Allah'ın rahmetine mazhar olmuş kimse

mertebe-i i'tidāl (a.): ölçülülük makamı, yumuşaklık seviyesi, orta hal

Mervī (a.): ağızdan ağıza söylenip gelen, nakil ve rivayet edilen

Mesā (a.): akşam

Meşālīḥ (a.): işler

mesā'il (a.): meseleler

Mesīr (a.): gezirecek yer, mesire

Mesrūr (a.): sevinçli, memnun (kimse), mutlu

Meşūr (a.): yazılmış, çizilmiş

Meşūbāt (a.): iyi iş ve davranış karşılığında Allah'ın kullarına verdiği mükafatlar, sevaplar, ecirler

Meşāyīḥ (a.): şeyhler

Meşıyyet (a.): dileme, isteme, istek, arzu, irade

Metāb (a.): rücu eylemek, teveccüh etmek

Metbū' (a.): kendisine tabi olunan, uyulan

Metīn (a.): sağlam, dayanıklı, kuvvetli, güçlü

Metn (a.): basılmış veya elle yazılmış yazı, yazı parçası

Meṭā (a.): arka

Mevcūd (a.): var olan, bulunan

Mevḳūf (a.): tutuklu, alıkonulmuş, vakfedilmiş, bağlı

Mevlūd (a.): yeni doğmuş çocuk

Mevşūl (a.): kavuşmuş, birleşmiş, eklenmiş

Mevt (a.): ölüm

Mevzū^c (a.): ele alınan, incelenen konu,

Meyl (a.): bir yere, bir şeye yönelme

Meysir (a.): kumar, oklarla veya zarla oynanan bir şans oyunu

Meyyit (a.): ölmüş insan, ölü

Mezālim (a.): zulümler, işkenceler, eziyetler, haksızlıklar

Mezāmīr (a.): kamışlar, kavallar

Mezāyā (a.): üstün vasıflar, meziyetler

Mezheb (a.): bir dinde belirli görüş ve anlayış farklılıklarından doğan kollar-dan her biri

Mezkūr (a.): az önce adı geçen, zikrolunan

Mezkūre (a.): mezkūr kelimesinin ka-dını ifade veya tamlamalarda ortaya çıkan aynı manadaki şekli

Mezmūm (a.): yerilmiş, kınanmış, kötülenmiş

Mezūr (a.): ziyaretçi

Mıṣr (a.): büyük şehir

Mie (a.): yüz, yüzyıl

Mihr (f.): güneş, sevgi, dostluk

Mihrāb (a.): cami, mescit gibi ibadet yerlerinde kible duvarında bulunan cemaatle namaz kılınırken imamın önünde durduğu, zeminden biraz yük-sek girintili yer

Minber (a.): cāmi içinde genellikle mihrabın sağ tarafında bulunan Cuma namazının farzından önce hatibin üzerine çıkıp hutbe okuduğu merdivenli kürsü

Minhāc (a.): açık ve geniş yol, bir kimsenin belirli bir amaca, ideale erişmek için tuttuğu yol, benimsediği inanç, görüş

Misk (f.): Asya dağlarında yaşayan bir ceylan cinsinin erkeğinde karın derisi altında bulunan kese şeklindeki bir bezden elde edilen güzel koku

Mizmār (a.): 18. yüzyıla kadar musi-kimizde kullanılıp sonra unutulmuş ney, kaval, düdük türünden nefesli saz

Mubīn (a.): iyiyi kötüyü, doğruyu yan-lışı birbirinden ayırt eden, açıkça orta-ya koyan

Mūced (a.): icad edilmiş, meydana getirilmiş

Mūcib (a.): sebep olan, gerektiren, sebep, gerek

Muḏāyeḳa (a.): zaruret, sıkıntı, darlık

Muḥaddiṣīn (a.): hadis alimleri

Muḥayyer (a.): istediğini seçmekte, dilediği gibi davranmakta, herhangi bir şeyi kabul edip etmemekte serbest olan (kimse)

Muḥkem (a.): dayanıklı, sağlam, iyice, sağlamca

Muḥtār (a.): beğenilmiş, seçilmiş, zor, baskı ve emir altında bulunmayan, dilediği gibi hareket edebilen, istediğini yapabilen

Muḥtaş (a.): bir kimse veya bir şey için ayrılmış olan, birine veya bir şeye mahsus, hususi, özel

Muḥtelim (a.): ihtilam olmuş, düşü azmış

Muḥābele (a.): karşılık, birbirine karşı koyma

Muḥābil (a.): bir şeyin tam karşısına gelen, karşısında bulunan, karşı karşıya olan

Muḥaddem (a.): önde olan, önden giden, ileride bulunan, önceki, evvelki

muḥadder (a.): takdir olunmuş, kıymeti biçilmiş, yazılı, alında yazılı

Muḥaddere (a.): muḥadder kelimesinin müennesi

Muḥtezā (a.): gereken, lazım gelen şey, gerek, icap

Mulūk (a.): hükümdarlar, padişahlar

mūmā ileyh (a.): adı geçen, sözü edilen (kimse)

munḳatı' (a.): kesilen, aralıklı, arkası kesilen, son bulan

Muntazam (a.): düzgün, düzenli, ahenkli

mu'arreb (a.): başka dillerden Arapça'ya geçip zamanla Arapçalaşmış

Mu'aṭṭar (a.): güzel kokulu, ıtırılı

mu'āyene (a.): ne olduğunu ve nasıl olduğunu anlamak için görerek inceleme, dikkatle bakma

mu'ayyen (a.): belli, belirli, kararlaştırılmış

Mu'ayyene (a.): belli, belirli

Mu'azzām (a.): çok büyük, büyük bir değer ve önem taşıyan

Mu'tād (a.): alışkanlık haline gelmiş, adet edinilmiş, alışılmış

Mūr (f.): karınca, önemsiz, değersiz kimse

Murād (a.): arzu edilen şey, istek, dilek, amaç

Murād (a.): maksat, niyet, dilek, amaç

Murādāt (a.): istekler, dilekler, amaçlar

Murtaẓāvī (a.): Hz. Ali'ye ait, Hz. Ali ile ilgili

Muṣarraḥ (a.): açık açık söylenmiş, ayrıntılı biçimde ortaya konmuş, tasrih edilmiş

Muṣayḳal (a.): cilalanmış, parlatılmış

Muṣṭafāvī (a.): Hz. Muhammed'e ait, Hz. Muhammed'le ilgili

Muṣṭafāviyye (a.): Muṣṭafāvī kelimesinin müennesi

Muteḥakkıḳ (a.): gerçek olduğu anlaşılan, ispatlanan, araştıran

Muṭarrā (a.): taze, körpe, taravetli

Muṭṭali' (a.): bir işi haber almış olan, bilen, öğrenen

Muvāfiḳ (a.): uygun, münasip

Muẓaffer (a.): bir mücadelede başarı, üstünlük, elde etmiş, galip

Mübāhāt (a.): övünme

Mübāşeret (a.): bir işe başlama, yapmaya girişme

Mübellig (a.): bir emri veya haberi yerine ulaştıran, bildiren, tebliğ eden

Mübīn (a.): iyiyi kötüyü, doğruyu yanlışını birbirinden ayırt eden, açıkça ortaya koyan

Mübtelā (a.): bir şeye kendini kaptırmış olan, tutulmuş, düşkün

Mücāzāt (a.): ceza verme, cezalandırma

Mücerred (a.): yalnız, tek başına

Müctehidīn (a.): kur'an ve sünnette bulunmayan veya açıkça belirtilmeyen bir meselede yine Kur'an ve sünnetin özüne, ruhuna uygun olarak fikir yürütmek suretiyle şeri hüküm koyan din alimleri

Müdāvim (a.): bir yere devamlı gidip gelen kimse, bir işi devamlı yapan kimse

Müdirr (a.): idrar söktürücü ilaç

Müdrıke (a.): idrak ve düşünme yeteneği, anlık

Müferriḥ (a.): ferahlık veren, iç açıcı

Müfsid (a.): ara bozan, fitne fesat çıkaran

Müḥr-nigīn (f.): mühür yüzüğü

Mülābese (a.): aralarındaki benzerlikten dolayı birbirine karıştırma, sebep, vesile

Mülāḥaza (a.): düşünce, etraflıca ve iyice düşünme, dikkatle bakma

mülākāt-ı rūḥāniyye (a.): manevi görüşme

Mülāyim (a.): yumuşak huylu

Mülāzım (a.): bir kimse, şey veya bağlılık ve devamlılık gösteren, bir işte sürekliliği çalışan kimse

Mülk (a.): ülke, bir hükümdar veya devletin hüküm ve idaresi altında bulunan toprakların tamamı, ev, dükkan gibi taşınmaz mal

Mümtedd (a.): uzayan, süren, sürekli

Münādi (a.): bir haberi yüksek sesle duyuran, ilan eden kimse, tellal

Müncezz (a.): sözü yerine getirilmiş

Münferid (a.): tek, yalnız, müstakil

mün^çakıs (a.): parlak bir cisme vurup yansıyan, yansıması,

müntefi^çun bih (a.): kendisinden faydalanılan

Münzel (a.): yukarıdan aşağıya indirilmiş, vahiy yoluyla gönderilmiş

Mü⁷minin (a.): müminler, müslümanlar

Mürsel (a.): gönderilmiş, yollanmış, peygamber

Mürselin (a.): peygamberler, gönderilmişler

Mürtekib (a.): kötülük yapan, günah işleyen (kimse)

mürtekib-i kebire (a.): büyük günah işleyen

mürtekib-i şağire (a.): küçük günah işleyen

Müsecca^ç (a.): cümlelerinin sonu kafiyesi, secili (söz veya nesir)

Müsellem (a.): verilmiş, doğruluğu, gerçekliği ispatlanmış, herkes tarafından kabul edilmiş

Müslimîn (a.): müslümanlar

Müsteħab (a.): hakkında kesin bir emir bulunmadığı halde dinin temel prensiplerine uygun olduğu için beğenilen, tavsiye edilen, sevap kazandıran, dince makbul (iş ve davranış)

Müstemir (a.): devamlı, sürekli, kesintisiz, sabit, sağlam

Müşāhede (a.): gözle gözme, gözlem, gözlem sonucunda varılan görüş, kanaat

Müşārū'n-ileyh (a.): adı geçen, sözü edilen, anılan, işaret edilen kimse

Müşkil (a.): zor, güç, çetin, halledilmes, çözüme kavuşturulması güç iş ve mesele, zorluk, güçlük

Müştaķķ (a.): bir kök veya mastardan türetilmiş (kelime)

Müştedd (a.): şiddeti artmış, şiddetlenmiş

Müteħirîn (a.): sonrakiler, sona gelenler

Müteferri^ç (a.): bir kökün, bir bütünün kol, dal, kısım ve şubesi durumunda olan

Müteħaķķıķ (a.): gerçek olduğu anlaşılan, araştıran

Müteħayyir (a.): şaşırmış, hayrete düşmüş

Mütemekkin (a.): yerleşik, yerleşmiş

Mütenaşşih (a.): nasihat dinleyen

Mütenāvil (a.): alıp yiyen

müte^çallık (a.): ait, dair, ilgili, alakalı

Müte^çārıf (a.): herkesçe bilinen, bilinir olan, meşhur, maruf

Müte⁷essir (a.): üzüntülü, kederli, üzgün

Müterettib (a.): sıraya konmuş, tertiplenmiş, ait olan

Müteveccih (a.): yönelmiş, yönelen, sevgi duyan

Mütevellid (a.): dünyaya gelen, doğan, -den doğmuş

Nāçār (a.): çaresiz, ister istemez

Nāfi^c (a.): faydalı

Nağd (a.): para, akçe

Nāķış (a.): tam olmayan, eksik, noksan, kusurlu

Nākız (a.): bozan

Naķl (a.): taşıma, aktarma

Naķş (a.): duvar tavan vb. yerlere süslemek maksadıyla yapılan şekil veya resim

Nām (f.): isim, ün, şöhret

Nāmī (f.): namlı, meşhur, ünlü

nā^c im (a.): uyuyan

Naşş (a.): herhangi bir konuda Kur'an'da veya hadislerde bulunan ve üzerinde tartışılması dinen caiz olmayan delil hükmündeki kesin ifade

Nāķıķa (a.): düzgün ve güzel söz söyleme, konuşma gücü

Nā-ümīd (a.): ümitsiz

Nażar (a.): bakış, bakma, göz atma, fikir yürütme

Nāżırīn (a.): bakanlar, nazar edenler

Nebevī (a.): peygambere ait, Hz Muhammed'le ilgili

Nebeviyye (a.): Nebevī kelimesinin müennesidir.

Necāķ (a.): istediğine kavuşma, kurtuluşta erme

Necāt (a.): kurtulma, kurtuluş

Nef^c (a.): fayda, çıkar, kâr, menfaat

Nefs (a.): bir kimsenin kendi öz varlığı, bedene ait yeme, içme vb. ihtiyaçların bütünü, can, ruh

Nefy (a.): inkar etme, sürgün etme, olumsuzluk

Nehār (a.): gündüz, gün

Nehy (a.): birini bir şeyden alıkoma, bir şeyin yapılmasını yasak etme

Neķir (a.): pek, küçük ve önemsiz şey

Ne^c am (a.): evet

Nerd (f.): tavla

Neseb (a.): soy, atalar

Nesīm (a.): hafif hafif esen, hoş ve latif rüzgar

Nesne (t.): belli bir ağırlığı, maddesi ve hacmi olan her türlü cansız varlık, şey, hiçbir şey

Nevāfil (a.): farz ve vacip olanlar dışında sırf Allah rızasını kazanmak için yapılan ibadetler

Nevm(a.): uyku

Nev^c (a.): cins, tür

Nevres (f.): yeni yetişen, yeni biten

nez^ç (a.): çekip çıkarma, koparma, sökme, can çekişme

nidā (a.): seslenme, çağırma, bağırma

Nigār (f.): Resim, sevgili, put

Nigīn (f.): yüzük, yüzük şeklinde mühür

Nihāl (f.): fidan, fidan gibi taze ve düzgün vücutlu sevgili

Nikāt (a.): ince manalı zarif sözler, herkesin kavrayamadığı ince anlamlar, nükteler

Nisbet (a.): iki ayrı şey arasındaki uygunluk, ilgi, bağ, ölçü

Nisyān (a.): unutmama, gaflet

Niyābeten (a.): vekil olarak, vekalet ederek

Niyyet (a.): bir şeyi yapmayı önceden kurma, zihinde tasarlama

Nizām (a.): düzen, kural, sıra, tertip

Nübehā (a.): Şeref ve ün sahibi kişiler

Nübüvvet (a.): peygamberlik, nebîlik

Nühüfte (f.): gizli, saklı

Nüşür (a.): dağıtma, yayma, öldükten sonra dirilme

Nüzül (a.): yukarıdan aşağıya inme, inme, Kur'an ayetlerinin vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e bildirilmesi

Örf (a.): yasalarda belirlenmediği halde halkın kendiliğinden uyduğu adet, gelenek

Özr-ḥāh (a.f.): özür dileyen, mazereti olan

Pāk (f.): temiz

Pāre (f.): parça, adet,

Penāh (f.): sonuna geldiği kelimelere "sığınağı, koruyucusu, hamisi olan" anlamı katarak Farsça usûlüyle birleşik kelimeler yapar

Pes (f.): arka, art, artık

Peyām (f.): haber

Peygamberān (f.): peygamberler

Peyvend (f.): ulaşma, varma, bağ, ilgi

Pīr (f.): yaşlı, ihtiyar kimse

Pīrāmen (f.): çevre, etraf

Pīrāye (f.): süs, zinet

Rabb (a.): Allah

Racül (a.): er, erkek

Ra^ç iyyet (a.): bir hükümdarın yönetimi altında olan, vergi veren ve devlet tarafından korunan halk

Rāvī (a.): rivayet eden, anlatan, nakleden kimse

Recā (a.): ümit, emel

Refīk (a.): arkadaş, yol arkadaşı, yoldaş

Ref^ç (a.): yukarı kaldırma, yükseltme, yüceltme

Reftār (f.): gidiş, yürüyüş

Reh-revān (f.): yolcular
Rek'at (a.): namazda kıyam, rükû ve iki secdeden meydana gelen bölüm
Renk (f.): hile, oyun, düzen
Resāil (a.): risaleler
Reşād (a.): doğru yola girme, hak yolunda yürüme
Revān (f.): yürüyen, giden
Reviş (f.): gidiş, tol, tarz
Rey' (a.): fikir, düşünce, görüş
Rızā (a.): hoşnut ve memnun olma durumu, razı olma, hoş görüp kabul etme
Ribāh (a.): faydalar, karlar, kazançlar
Ribh (a.): fayda, kar, kazanç
Ricāl (a.): erkekler, büyük mevkilerde bulunanlar, ileri gelen devlet adamları
Riciz (a.): azap, pislik
Rih (a.): rüzgar, meltem
Rik (f.): kum
Ri'āyet (a.): uyma, itaat etme, saygı, ağırlama, gözetme
Risālet-penāh (a.f.): Hz. Muhammed
Rivāyet (a.): Hz. Peygamber'in hadislerinin vb. haberlerin senetli olarak bir sonraki nesle nakli, nakledilen haber veya söz

Riyā (a.): bir ibadet veya iyiliğin Allah rızası için değil, gösteriş için yapılması, olduğundan başka türlü görünme
Riyāset (a.): reislik, başkanlık
Riyāzet (a.): az yiyip içme, dünya lezzetlerinden sakınmak suretiyle nefsi terbiye etme
Rucū' (a.): dönme, geri dönme
Rūhāniyet (a.): manen büyük bir kimsenin öldükten sonra da devam eden manevi gücü,
Rūhāniyye (a.): ruhla ilgili, manevi, ruhlara alemine mensup olan varlık
Ruḥṣat (a.): izin, müsaade
Ruṭbāt (a.): nemler, yaşlıklar
Şabī (a.): ergenlik yaşına gelmemiş olan ve İslam dinince yükümlü sayılmayan erkek çocuk
Şābit (a.): kesin bir delil veya tecrübe ile zan ve şüpheden kurtarılıp gerçekliği, doğruluğu ortaya konmuş, ispatlanmış olan, yerinde duran, değişmemeyen
Şadāret (a.): Osmanlı Devleti'nde sadrazamlık makamı
Şadef (a.): midye, istiridye gibi içinde inci bulunan deniz hayvanı
Şādır (a.): ortaya çıkan, meydana gelen
Şadr (a.): göğüs, kalp
Şadrak (a.): satranç oyunu

Şaff-der (a.f.):düşman saflarını yarıp geçen kahraman, yiğit

Şafra (a.): karaciğerin salgıladığı yeşil sarı renkte acı sıvı, öd

saftı (a.): tabut vazında kabir üstüne koydukları taş

Şağāyir (a.): hakkında açık hüküm bulunmayan küçük günahlar

Şağīr (a.): küçük, ufak, ergenlik çağına gelmemiş çocuk

Şāha (a.): meydan, avlu, alan

Şahīha (a.): yalan veya hayal ürünü olmayan, gerçek, doğru

Şahūr (a.): ramazan ayında geceleyin oruca başlama zamanı olan imsaktan, yani tan yerinin ağarmasından önce yenen yemek ve bu yemeğin yenildiği zaman

Sākin (a.): bir yerde oturan, ikamet eden

Şalāh (a.): iyi olma, doğruluktan, dü-rüstlükten ayrılmama, dinin yasakladığı şeylerden kaçınma

Şalāh-encām (a.f.): iyiliğin son noktası

Şalāt (a.): namaz, Hz. Muahammed'e sevgi ve saygı göstermek

Sālik (a.): haber, bilgi

Sālim (a.): sağlam, sağlıklı, emin

Saltanat (a.): hükümdarlık, hakimiyet, gösterişli yaşayış

Sāmī (a.): yüksek, yüce, şöhretli, ünlü

Şāniyen (a.): ikinci olarak

Şāniyye (a.): ikinci

Sa'ādet (a.): mutlu olma, mutluluk

Sā'id (a.): 1. Kolun dirsekten bileğe kadar olan kısmı 2. Yukarıya, yükseğe doğru çıkan, yükselen

Şā'ik (a.): sevkegen, gönderen

Şā'im (a.): oruç tutan kimse, oruçlu

Sā'ir (a.): diğer, başka, öteki

Sa'y (a.): çalışma, emek sarfetme

Şavm (a.): oruç

Sāye (f.): gölge, yardım etme, himaye

Sebīl (a.): yol

Sebt (a.): cumartesi

Sebz (f.): yeşil

Sebze-zār (f.): yeşillik, çayırılık, çimenlik

Şecc (a.): su akıtmak, Arafat'da kurban kanı akıtmak

Secde-gāh (a.f.): secde edilecek, secdeye varılacak yer, ibadet yeri

secde-i şükr (a.): şükür secdesi

Sehāb (a.): bulut

Sehl (a.): kolay

Sehmi (a.): ok

Seşam (a.): hastalık, dert

Sekn (a.): durmaklık, sakin olmak

Sekr (a.): sarhoşluk
Semt (a.): taraf, yan, cihet
Şenā (a.): övme, övüş, medih
Ser (a.): baş, başkan, önder, baş
Ser ü pā (a.): baş ve ayak
Serāyā (a.): seriyeler, müfrezeler
Serī^c (a.): hızlı, çabuk, süratli
Sermāye (f.): malzeme, servet, bahsedilen şeye ait elde bulunan değer
Ser-tā-ser (f.): baştan başa, serteser
Server (f.): bir topluluğun en ileri geleni, başkan, reis
Setr (a.): gizleme, örtme, kapama
Sevād-ı a^c zam (a.): büyük insan topluluğu, müslümanlar, Cenab-ı Hakk'ın isim ve sıfatlarına mazhar olup hakiki fakra, yokluğa erişmiş kamil insan
Seyyid (a.): efendi, önder, reis, Hz. Hüseyin'in soyundan gelen kimse
şıgar (a.): küçük olma, küçüklük
Şıḥḥat (a.): sağlık, esenlik, afiyet
Şıla (a.): bir süre uzak kaldığı memleketine, vatanına ve yakınlarına ulaşma, kavuşma, doğup büyüdüğü yerleri ve yakınlarını ziyaret etme
şıla-i rahm (a.): ana baba ve hısım akrabayı arama, ziyaret etme
şırāt (a.): yol, düzyol, sırat köprüsü

Sırr (a.): bilinmesi, duyulması, açığa vurulması istenmeyen, gizli tutulan şey, anlamak ve açıklamakta aklın aciz kaldığı şey
Şıyām (a.): oruç
Sinn (a.): doğumdan itibaren yaşanan süre, yaş
Si' at-i ḥayr (a.): iyiliğin bol olması, hayrın çok olması
Sīrāb (a.): suya doymuş, suya kanmış
Sīret (a.): bir kimsenin ahlakı, seciyesi, karakteri, dışa akseden davranışı
Şıyāb (a.): giyilecek şeyler, elbiseler
Siyādet (a.): efendilik, beylik, seyyitlik
Siyānet (a.): koruma, muhafaza, himaye
Şubḥ (a.): sabah vakti, sabah, tan yerinin ağardığı zaman
Şudūr (a.): göğüsler, kalpler
Sū-i edeb (a.): edepsizlik
Şulbiyye (a.): birinin sülbünden gelme
Şuleḥā' (a.): dinin emrettiği hususlarda uygun davranan, iyi amel sahibi kimseler, salihler
şun^c (a.): yapış, yapma, kudret
Şu'ūd (a.): yükseğe, yukarıya çıkma, yükselme
Şüret (a.): dış görünüş, şekil, biçim tarz

Şūriyye (a.): surete ait, şekille ilgili, yapmacık

Şuver (a.): suretler, şekiller

şuver-i idrākiyye (a.): anlayış, akıl erdirme şekilleri, olgunlaşma

sülūk (a.): bir yola girme, girme

Sünbül-zār (a.): sümbül bahçesi

Sünnet (a.): Hz. Muhammed'in müslümanlarca uyulması gereken sözleriyle örnek iş ve davranışlarının tamamı

Sütüde (f.): övülmüş, övülmeye değer bulunmuş

Süvār (a.): bir binek hayvanına, özellikle ata binmiş kimse

Şāfi (a.): şifa veren, iyileştirici, kafi gelen

Şāh-meniş (f.): hükümdar tabiatlı, karakterli

Şāmil (a.): içine alan, kapsayan, kaplayan

Şatranc (a.): satranç

Şāyi^c (a.): herkesçe duyulmuş, yayılmış, bilinmiş, halkın diline düşmüş

Şeb-çerāğ (f.): gece parlayan kıymetli taş

Şedīd (a.): şiddetli

Şedīde (a.): şedīd kelimesinin müennesi

Şehādet (a.): tanıklık yapma, bir şeyin doğruluğunu tasdik etme, işaret

Şehd (a.): bal

Şehr (a.): otuz günlük zaman dilimi, ay, şehir

Şekeristān (a.): şeker kamışı yetiren yer, şeker kamışı tarlası

Şems (f.): güneş

Şerḥ (a.): bir kitabı açıklamak için yazılmış eser, yorumlama

Şerīf (a.): şerefli, mübarek, kutsal, soylu, temiz

Şerīfe (a.): Şerīf kelimesinin müennesi

Şerīfter (a.f.): daha şerefli, daha kutsal

Şerīk (a.): ortak, arkadaş

Şerī^c at (a.): Allah'ın kulları için peygamberleri vasıtasıyla koymuş olduğu iman, ahlak, ibadet ve hukuk ile ilgili kural ve hükümlerin bütünü, din, düz yol, düzen, kanun

Şer^c (a.): şeriat, islam şeriatı, kanun

Şevāğıl (a.): meşguliyetler

Şevvāl (a.): arabi ayların, ramazanla zilkade arasında kalan ve ilk üç günü ramazan bayramı olan onuncusu

Şeyb (a.): ihtiyarlık, kocama

Şīr (a.): süt

Şumūl (a.): içine alma, kaplama, kapsama

şu^c ā^c (a.): ışın, Güneş'ten veya başka bir ışık kaynağından uzanan tel tel ışıklar

şurta (a.): emniyet görevlisi, bir çeşit polis, önde giden ve düşmanla ilk karşılaşan asker,

Şurū^c (a.): başlama

Şükūfe (f.): çiçek

Tāb (a.): , ışık, parlıtı, güç, sıcaklık, tazelik, kıvrım

Tābi^cin (a.): Hz. Muhammed'i görmüş olanları gören ve onlardan hadis dinleyenler, peygamberden sonra gelen ikinci nesil

Tāc (f.): hükümdarların başına giydikleri cevahirli başlık

Taḥfif (a.): hafifletme, kolaylaştırma

Taḥiyet (a.): selam verme

Taḥkīk (a.): doğru olup olmadığını araştırma, doğru olup olmadığını meydana çıkarma, doğru, gerçek

Taḥkīkañ (a.): araştırmak suretiyle, gerçekten hakikaten

Taḥlīl (a.): analiz

Tāḥşil (a.): kazanma, elde etme

Tāḥşiş (a.): (bir şeyi bir kimse veya yer için) ayırma, (maaş için) bağlama

Taḥdīm (a.): öne alma

Taḥdīr (a.): ezelde Cenab-ı Hakk'ın olmasını dilediği şeyler, her şey hakkında vermiş olduğu ezeli karar, alın yazısı, kader, beğenme

Taḥdīs (a.): kutsal sayma, mübarek kabul etme

Taḳlīb (a.): döndürme, çevirme, bir şeyin şeklini değiştirme

Taḳsīm (a.): parçalara ayırıp bölme, bölüştürme, pay etme

Taḳşış (a.): kireç ile bina etmek ve kireç ile sıvamak

Taḳviyet (a.): takviye

Taḳşīş (a.): kayıtları ve teferruatını inceden inceye tedkik etme, Kur'an veya hadisten şahid göstererek bir davayı müdafaa etme, savunma

ta^calluk (a.): ilişik, ilgi, bağ, dünyaya karşı duyulan ilgi

Ta^ccīl (a.): acele ettirme, hızlandırma

Ta^cdiye (a.): geçişsiz bir fiili oldurgan, geçişli bir fiili ettirgen duruma getirme işi, ileri geçirme

Ta^clīl (a.): sebep bulma, bahane gösterme

Ta^clīm (a.): öğretme, ders verme, öğretim,, alıştırma

Ta^csīr (a.): düşvarlık etmek

Ta^cyīn (a.): belli etme, belirli duruma getirme, bir göreve yerleştirme

Ta^czīb (a.): eziyet etme, boşuna yorma

Ta^czīm (a.): hürmet etme, saygı gösterme, büyük sayıldığını belli edecek şekilde güzel muamelede bulunma

Ta^czīr (a.): azarlama, suçluyu suçuna göre özle tekdir etme

Taşrih (a.): açık aççık anlatma, apacık belirtme

Tatvîl (a.): uzatma

teba^c-i tâbi^cîn (a.): Hz. Muhammed'den sonra gelen üçüncü nesil, tabiinden sonraki nesil

Tebdîl (a.): değiştirme, başka şekle sokma

Teberrüken (a.): uğur sayılarak, itibar ederek, edebe uyarak

Tecāvüz (a.): saldırma, hücum etme, başkasının hakkına el uzatma, belli bir haddi aşma

tecerrüd (a.): soyunma, çıplak olma

Tecşîş (a.): kireç karıştırmak ve kireçle sıvamak ve binayı kireçle etmek

Tecvîz (a.): yapılmasına razı olma, uygun görme, izin verme

Tedârik (a.): edinme, sağlama, hazır etme, araştırıp elde etme

Tefhîm (a.): bildirme, anlatma,

Tefrîğ (a.): gereğinden daha aşığıda olma durumu

Tefsîr (a.): yorumlama, yorum, Kur'an-ı Kerim'in ayet veya sureleini açıklama

Tehzîb (a.): düzeltme, ıslah etme, halis duruma getirme

Tekellüm (a.): söyleme, konuşma

Tekmîl (a.): tamamlama, bitirme, eksiksiz, bütün

Tekşîr (a.): çoğaltma

Telef (a.): yok etme, öldürme, boş yere harcama, yıpratma

Temellük (a.): yaltaklanma, dalkavukluk

Temessük (a.): tutunma, güvenerek sarılma, yapışıp sıkı tutma

Tenâvül (a.): yeme içme

Tenbîh (a.): bir şeyin yapılıp yapılmamasını, şöyle veya böyle yapılmasını söyleme, uyarma

Tenfîr (a.): iğrendirme, nefret ettirme

Tenķiye (a.): ayıklayıp temizleme

Tennür (a.): fırın, ocak, randır

te^cabbudî (a.): kulluk etmeyle ilgili, ibadet etmeyle ilgili

Te^câhhüd (a.): sözleşme, andlaşma

Te^cdîb (a.): terbiye etme, edeplendirme, haddini bildirme

te^cemmül (a.): iyice, etraflıca düşünme

te^ceşşür (a.): üzülmeye, kederlenmeye, etkilenmeye, üzüntü

te^chîr (a.): erteleme, sonraya bırakma, geciktirme

te^cşîr (a.): bir kimse veya durumun bir kimse veya şey üzerinde bıraktığı iz, izlenim, intiba, etki

te^cvîl (a.): Kur'an-ı Kerim'i ve diğer kutsal metinleri farklı bir görüşle yorumlama

Te'yîd (a.): doğrulama, sağlamlaştırma

Terbiye (a.): istenilen şekilde yetişmesini sağlamak için bir kimseye gerekli bilgi ve nitelikleri kazandırma, eğitime, görgü, bilgi

Terceme (a.): tercüme

Tereke (a.): ölen bir kimseden kalan eşya, mal mük vb.

Terğîb (a.): isteklendirme, arzu ettirme, istek verme

Terkîb (a.): birkaç şey birleşip yeni bir şey meydana getirme

Terķîķ (a.): inceltme, yumuşatma

Tertîb (a.): sıralama, düzenleme, sıra, usûl, tarz

Tesbîh (a.): Allah'ı takdis ve tenzih etme, Hakk'ın her türlü kusurdan ve noksandan uzak olduğunu dile getirme

Teslîm (a.): bir emaneti yerine verme, bir şeyi yeni sahibine verme

Tesmiye (a.): ad koyma, adlandırma, belli bir isimle isimlendirme

Tesnîm (a.): kabartma, kübbeli yapma, yapılma

Teşebbüh (a.): benzeme, andırma, zorla benzemeye çalışma

teşhîz-i hâtır (a.): zekayı kuvvetlendirme

Teşrîf (a.): şeref verme, bir yerden bir yere gelme

Teveccüh (a.): bir tarafa doğru yönelme, doğrulma, yakınlık duyma, beğenme

Tevfîķ (a.): uygun duruma getirme, Allah'ın yardımı, Allah'ın, kulunun fiilini rızasına ve muhabbetine uygun kılması, kulunu irade ve rızasına uygun işler yapmaya muvaffak kılması

Tevrîş (a.): birini varis olarak tain etme

Teyemmünen (a.): uğur sayarak

Tezarru' (a.): yalvarma, yakarma

Tezkîr (a.): hatıra getirme, hatırlama, zikredip anma

Tezkiye (a.): temiz etme, temize çıkarma, aklama

Tîg (a.): kılıç

Timşâl (a.): resim, suret, örnek, simge

Tis' a (a.): dokuz, dokuzuncu

Tuħfe (a.): hediye, hoşça giden (güzel şey)

Ṭabl (a.): davul

Ṭaġyîr (a.): deġiştirme, başka şekle sokma

Ṭâhir (a.): temiz, pak

Ṭâife (a.): grup halindeki insan topluluġu, kabile, kavim

Ṭaķdîr (a.): beġenme, deġer biçme, ezelde Allah'ın olmasını istediġi şeyler

Ṭāliyen (a.) ikinci olarak
Ṭa'ām (a.): yemek, aş
Ṭā'at (a.): Allah'ın emirlerine uyma, ibadet, takva
Ṭa'n (a.): kınama, ayıplama, yerme
Ṭa'cān (a.): çok çekiştiren, çok söven, çok taneden
Ṭā'ūn (a.): veba
Ṭa'zimen (a.): hürmet ederek, saygı göstererek
Ṭarāvet (a.): tazelik, körpelik
Ṭard (a.): uzaklaştırma, kovma
Ṭarīk (a.): yol
Ṭavā'if (a.): topluluklar, bölükler, firkalar, taifeler
Ṭavīl (a.): uzun
Ṭayrınmaḡ (t.): kaymak, sürçmek
Ṭāyü (t.): dayı
Ṭayyib (a.): iyi, güzel, hoş
Ṭayyibe (a.): Ṭayyib kelimesinin müennesi
Ṭılısm (a.): tılsım, esrarlı bir kuvvet taşıdığına inanılan şey, sihir, büyü
Ṭınmamaḡ (a.): ses çıkarmamak, söylememek
Ṭuḡyān (a.): taşma, coşma, taşkınlık, coşkunluk

Ṭulū' -ı fecr (a.): güneşin doğuşu, güneşin doğması
Ṭūṭī (f.): papağan cinsinden taklid yapan bir kuş
Uḡḡıye (a.): kurban
Ufatmak (t.): kırmak, parçalamak
Uḡrā (a.): başka, diğer
Uḡreviyye (a.): ahirete ait
Umūr (a.): işler 'Uḡūbet (a.): ceza
'Ulemā' (a.): alimler, bilginler
'Ulūm (a.): ilimler
'Umūm (a.): genel olma, genellik, herkes
'Uzemā' (a.): mevki bakımından büyük olan kimseler
'Uzlet (a.): görünürde halkın içinde olduğu halde kalben onlardan ayrı olma, bir köşeye çekilip topluluktan, insanlardan uzak, yalnız başına yaşama
Ülfet (a.): alışma, kaynaşma, ünsiyet, dostluk, muhabbet
Ümem (a.): ümmetler
Ümm (a.): anneler, asıl ve esas olan şeyler, kaynaklar
Ümmet (a.): bir peygambere iman edenlerin, onun getirdiklerine inanıp tabi olanların meydana getirdiği topluluk, kavim, cemaat

Ünsiyye (a.): alışmış, sokulgan, arkadaş,

Üstād (a.): herhangi bir ilimde veya sanat alanında bilgi ve söz sahibi olan kimse, hoca, öğretmen

Ütrük (a.): terk et

Vācib (a.): yapılması gerekli olan, dini bakımdan farzdan sonra gelen ve yapılması zaruri, terki caiz olmayan ilahi emir (kurban kesmek,, bayram namazı kılmak gibi)

Vāfir (a.): çok, bol

Vaḥdet (a.): birlik, bütünlük, bütün yaratılıştaki kendisinden başka bir varlık bulunmayan Allah'ın varlığının bir ve tek olması

Vaḥy (a.): bir emir veya hükmün Allah tarafından peygamberin kalbine bildirmesi ve bu yolla gelen ilahi haber

Vaḳf (a.): durma, duruş, okuma sırasında gerekli yerlerde gereği kadar durma

Vāḳi' (a.): koruyan, muhafaza eden

Vālā-cenāb (a.): şerefi yüce

Va' de (a.): bir işin yapılması, borcun ödenmesi için tanınan zaman, mühlet, mehil

Va' id (a.): iyiliğe yöneltmek, kötü şeylerden sakındırmak için bir kimseyi cehennem azabı ile korkutma

Vā' z (a.): ibadet yerlerinde yetkili ve görevli bir kimse tarafından yapılan dini konuşma, öğüt, nasihat

Vārid (a.): gelen, ulaşan, vasıl olan

Vāşıl (a.): ulaşan, erişen, kavuşan

vāsi' (a.): geniş

Vāye (a.): nasip, kısmet

Vāzi' (a.): koyan, temelini koyan, kuran, tesis eden

Vāz' (a.): koyma, konulma, ortaya koyma, düzenleme

Veba' d (a.): imdi, ondan sonra

vebi' (a.): veba, salgın hastalık

Veche (a.): yüz, surat, görünen yüz, yön, istikamet

Vecih (a.): yüz, tarz, yol

Vesā'ir (a.): sayılan birkaç şeyden sonra "bunun gibi olanlar ve benzelleri de" anlamında kullanılır

veşāyā-yı ümerā (a.): emirlerin vasiyetleri

Vesile (a.): sebep, bahane, fırsat

Veżāret (a.): vezirlik, vezirlik rütbesi

Veze' a (a.): mani, zacir, engelleyen

Vilādet (a.): dünyaya gelme, doğum, doğuş

Vitr (a.): tek, yalnız, تنها, yatsı namazından sonra kılınan üç rekat namaz

Vufür (a.): bolluk, çokluk, kesret

Vuḳū' (a.): olma, meydana gelme

vużū' (a.): abdest

Yaban (f.): ıssız kıır, ova, insandan boşalmış yer

Yaķin (a.): bir Şeyi Şüphesiz olarak tam ve doğru Şekilde bilme, kesin ve sağlam bilgi

Yed- (t.): çekmek, yedekte götürmek

Yedil- (t.): yedekte götürölmek, birinin klavuzluğunda gitmek

Yetim (a.i.): anası beya babası ölmüş çocuk

Yevm (a.): gün

yevm-i adĥā (a.): kurban günü

yevm-i ĥařr u cezāda (a.): dirilme ve ceza günü, kıyamet günü

yevm-i kıyāmet (a.): kıyamet günü

Yil (t.): rüzgar

Yoręa (t.): birincisini sarsmayan (bir at yürüyüşü), rahvan

Yumşak (t.): yumuşak, incitmeyen

Yüsr (a.): kolaylık

Yütm (a.): oğlan ve kız babasından geri kalmak

Żabĥ (a.): yazı veya makine ile kaydetme, tespit etme

Zād (a.): azık, yiyecek, rızık

Żaĥā (a.): kaba kuřluk vakti

Żāĥir (a.): meydanda olan, görünen, dıř görünüş

Żāĥire (a.): Żāĥir kelimesinin müennesi

Żaĥve (a.): güneřin ufuktan henüz yükselip yayılmaya bařladıęı zaman, ilk kuřluk vakti

Zāir (a.): ziyaret eden kimse, ziyaretçi

Żamān (a.): kefil olma, kefillik, zarar ziyane mukabil kefillik

Zamān-ı cāhiliyyet (a.): Araplar'ın İslamiyet'ten önceki dönemi

żamm (a.): üzerine bir Őey ekleme, katma

Ża'f (a.): irade zayıflığı, zayıflık, aşırı alaka duyma

zā'il (a.): devamlı ve kalıcı olmayan, geçmiş olan, sona eren

Zā'irūn (a.):ziyaret eden, görmeye, hatır sormaya giden

Żarūrī (a.): mecburi, zorunlu

Żāyi' (a.): kayıp, ziyan olmuş, bořa gitmiş, elden çıkmış

Żay'a (a.): üzerinde bina bulunmayan boř arazi

Żebĥ (a.): boęazlama, kesme

Zebūn (a.): güçsüz, zayıf, aciz

Zecr (a.): zorla, zorlayarak

Zelzele (a.): deprem, yer sarsıntısı

Żer (a.): ayırmak, saçmak

Zevācir (a.): yasak edenler, önleyenler

Zevāhir (a.): görünüş, yüksek yerler

Zevk (a.): hoş giden, hal, haz, manevi haz

Zıll-ı yezdān (a.f.): Allah'ın gölgesi

Zımmī (a.): devlet-i islamiyenin taht-ı tabiiyet ve himayesinden bulunan ğay-rı müslim

Zihī (a.): ne güzel

Zīnet (a.): süs

Zinhār (a.): sakın, aman, asla

Zirā' (a.): dirsekten orta parmak ucuna kadar olan uzunluk ölçüsü

Ziyā (a.): ışık

Ziyāde (a.): fazla, çok

Zuhr (a.): öğle vakti

Zuhūr (a.): meydana çıkma, baş gösterme, görünme

Zulmet (a.): karanlık

Zümre (a.): topluluk, grup, sınıf, tür, cins

KAYNAKLAR

- Ahterî Mustafa Muslihiddin el-Karahisarî, Ahterî-yi Kebir, haz. Ahmet Kırkkılıç, Yusuf Sancak, 2. bs., Ankara 2017.
- Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ (inceleme-metin), Filiz Kılıç, İstanbul 2010.
- BAYRAKTUTAR, Muammer, Şeyhü'l-İslam İbn Kemâl'in Hadîs Yorumları, İlahiyat, Ankara 2016.
- BULGURCU, Kemal, Kemalpaşazâde'nin Hadis İlmindeki Yeri (Kırk Hadisler Örneği) (Danışman Prof. Dr. Zekeriya Güler), S.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2004
- DEVELLİOĞLU, Ferit, Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, 15. bs., Ankara 1998.
- DİLÇİN, Cem, Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara 1983.
- İSEN, Mustafa(edt.); Şair Tezkireleri, Grafiker Yayınları, 2.bs., Ankara 2009
- KARAHAN, Abdülkadir, İslam-Türk Edebiyatında Kırk Hadis, Ankara 1991.
- Karahan, Abdülkadir; "Tercüme Edebiyatından Nümuneler Üzerinde Çalışmalar: 2 - Türk Edebiyatında Arapçadan Nakledilmiş Kırk Hadîs Tercüme ve Şerhleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. 5, S. 5, 1953, s.59-84.
- KUT, Günay; "Âşık Çelebi", DİA, TDV Yay., C. 3, İstanbul 1991, s. 549-550.
- Latîfi, Tezkiretü's-Şuarâ ve Tabsıratü'Fan-Nuzamâ(inceleme-Metin), haz. Rıdvan Canım, Ankara 2000.
- Mecdi Mehmed Efendi, Hadaiku's-Şukaik (Şakaik-ı Numaniye ve Zeyilleri), haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul 1989.
- Mehmed Süreyyâ, Sicilli Osmanî, haz. Ali Aktan, Abdulkadir Yuvalı, Metin Hülâgü, İstanbul 1996.
- Mütercim Âsım Efendi, El-Okyânûsu'l-Basît Fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît, haz. Mustafa Koç, Eyyüp Tanrıverdi, İstanbul 2013.
- Nevzâde Ataî, Hadaiku'l-Hakaik Fî Tekmileti's-Şakaik (Şakaik-ı Numaniye), haz. Abdulkadir Özcan, İstanbul 1989.
- Sehî Bey, Heşt Behişt, haz. Mustafa İsen, Ankara 1998.
- SEVGİ, Ahmet, "Molla Câmî'nin Erbaîn'i ve Türkçe Manzûm Tercümelere", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 6, Konya 1999, s. 1-145.
- SÖYLEMEZ, İdris, "Türk-İslam Edebiyatında Manzum Kırk Hadisler (inceleme-metin)", Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2017.
- TURAN, Şerafettin; "Kemalpaşazâde", DİA, TDV Yay., C. 25, Ankara 2002, s. 238-247.

YILDIRIM, Selahattin, Osmanlı'da Kırk Hadis, Çalışmaları 1, İstanbul 2000, s.19-31.

YILDIRIM, Selahattin; "Osmanlı Muhaddisleri'nin Eserleri ve Bunlar Arasında Kırk Hadis Çalışmaları-nın Yeri", Anadolu'da Hadis Geleneği ve Daru'l-Hadisler, 30 Nisan-1 Mayıs, Çankırı, 2011, s.139-152.

YILMAZ, Mehmet, Kültürümüzde Ayet ve Hadisler (Ansiklopedik Sözlük), İstanbul 2013.

